

Asocijacija za diplomatske studije i obuku
Projekat "Spoljnopolitička usmena istorija"

AMBASADOR VLADISLAV JOVANOVIĆ

*Intervju pripremila i vodila: Biljana Jović
Početni datum intervjuja: 5. novembar 2020.
Copyright 2021 ADST*

INTERVJU

ADST: Danas je 5. novembar 2020 godine. Ovo je razgovor sa ambasadorom Vladislavom Jovanovićem, visokim diplomatom i nekadašnjim ministrom spoljnih poslova Savezne Republike Jugoslavije, koji vodim u ime Asocijacije za diplomatske studije i obuku. Moje ime je Biljana Jović.

Gospodine ambasadore, hvala što ste se odazvali pozivu da kao prvi strani diplomata učestvujete u programu Usmena istorija sveta. Da krenemo na početku od vašeg detinjstva i mladosti. Kada i gde ste rođeni?

JOVANOVIĆ: Ja sam rođen 9. juna 1933. godine u učiteljskoj porodici. Dobar deo života proveli smo u seobi po raznim malim mestima, uglavnom selima. Moji roditelji su bili veoma zainteresovani za stanje u svetu, u smislu radoznalosti. Moj otac je svojevremeno pripadao bivšoj Demokratskoj stranci, čak je tridesetih godina pokušavao da uđe Skupštinu kao poslanik, ali se to nije ostvarilo. Početkom 1943., prešli smo u Smederevo zbog fizičke opasnosti, jer su se razne frakcije, koje su se borile između sebe, pojavljivale u selu gde su moji roditelji živeli i postojala je opasnost da se nekoj od njih zameri. Pre toga, u jesen, moj otac je izašao u susret prijateljima Jevrejima u Smederevu i pomogao im je da sklone svoju decu po domaćinstvima u tom selu, dok ne prođe nemačka akcija hapšenja Jevreja. Zajedno sa seoskim sveštenikom, moj otac je razmestio i skrivao petnaestoro dece po bogatijim seoskim kućama. Nažalost, neko je to otkrio, pa je Gestapo došao jedne noći, pokupio skrivanu decu. Nastradali su u dušegupci na putu do obližnjeg grada, Smederevske Palanke, a moj otac i sveštenik su odvedeni u zatvor Gestapoa u Beogradu, gde su bili godinu dana. Samo na insistiranje ljudi iz tog mesta, oni su nekako spasili glavu i bili oslobođeni sredinom 1942. godine. Kada smo se našli u Smederevu, to je za mene bilo veliko ratno iskustvo, jer su

se tu dešavale razne stvari. Poput atomske naprave eksplodirala je lagerovana municija u smederevskom srednjovekovnom gradu. Moj otac je sa jednom svojom prijateljicom bio zarobljen pod ruševinama, bio je teško kontuzovan, ali uspeo je da se spase, dok je njegova prijateljica poginula. A onda su nastupili kritični događaji, američka bombardovanja 1944. godine, koja su bila u naletima, desetak puta noću. Nažalost, brojni civili su tada nastradali, dok su Nemci uspeali da se izvuku praktično bez gubitaka. Kada je došlo oslobodjenje, moj otac, koji je, na neki način, bio samostalan u odnosu na novu vlast, morao je da se povuče i umro je ubrzo nakon toga. Moja porodica prešla je u Beograd 1948. godine, gde sam ja dovršio gimnaziju i upisao se na Pravni fakultet, koji sam završio sa ocenom 9. Pošto nisam bio član komunističke partije, to mi je otežavalo mogućnost zaposlenja. Izgubio sam skoro godinu dana obijajući razne pragove i uvek sam dobijao isti odgovor - imaš li radnog staža - koji, razume se, nisam mogao da imam, a u suštini to je bilo zato što nisam bio, kako se to tada zvalo, politički organizovan. Na kraju sam slučajno saznao da postoji neki konkurs za Ministarstvo spoljnih poslova. Pošto je to bio praktično poslednji konkurs, pokušao sam i neki način uspeo da budem primljen. Te godine je Ministarstvo, jedini put tokom postojanja pod komunističkim režimom, otvorilo vrata i kandidatima koji nisu bili članovi Komunističke partije. Nije bilo zadovoljno prethodnim konkursima na koje su se javljali samo članovi Partije. Tako je grupa od 6-7 nečlanova partije uspela da udje. Položio sam potreban ispit i počeo da vodim diplomatski život. Prvih godina smo svi mi bili pomalo zapostavljeni i zadržavani u razvoju, uz konstantno inistiranje da se učlanimo u partiju. Kasnije se to polako gubilo, tako da posle desetak godina nisam više imao tu vrstu pritisaka i zadržavanja. Moj dalji profesionalni razvoj bio je normalan, bio sam četiri puta u inostranstvu i postavljan na određene položaje u Ministarstvu. U početku je to bilo u Odeljenju da štampu i informacije, a kasnije u "planning" grupi, grupi za planiranje, da bih, nakon što sam se vratio iz Londona, bio načelnik Političke uprave za zapadnu Evropu, gde sam proveo šest godina. Posle toga sam bio poslat za ambasadora u Ankaru. Nakon četiri godine sam se vratio i bio zadužen za pitanja razoružanja, KEBS-a i ljudskih prava, sve do sredine 1991., kada se otvorilo pitanje novog ministra spoljnih poslova Srbije i kada se Jugoslavija, bivša zajednička zemlja, već poprilično bila ljuljala zbog secesionističkih aktivnosti Slovenije i Hrvatske. Izbor je, iz razloga koje ja nisam nikad mogao do kraja da saznam, pao na mene, tako da sam prebačen u Vladu Srbije u svojstvu ministra spoljnih poslova. Tada Srbija nije bila nezavisna, ali morala je da se suprotstavlja aktivnostima protiv zajedničke države Jugoslavije, koje su dolazile iz

severnog pravca, Slovenije i Hrvatske. Kasnije su se tome pridružile i dve zaostale republike na tom putu, Bosna i Hercegovina i Makedonija. Tada za mene počinje jedan sasvim novi život i nova aktivnost, kako po položaju tako i po novoj stvarnosti koja se stvarala svuda oko nas, i u zajedničkoj državi Jugoslaviji, i u regionu, Evropi i celom svetu. Bila je to prelomna tačka kada je bipolarni svet bio zamenjen jednopolarnim, kada je došlo do raznih političkih sudara, koji su se sigurno odražavali i na naš položaj. Nažalost, mi smo, kao branioci zajedničke države Jugoslavije, bili loše vidjeni od strane novih upravljača sveta, kojima više nije odgovaralo postojanje Jugoslavije i koji su ili otvoreno ili iz senke podržavali njeno rasturanje. Duvali su kao vetar u leđa secesionističkim snagama, prvo u Sloveniji i Hrvatskoj, a kasnije u Bosni i Hercegovini i drugde. To je otprilike jedan kroki od mog rođenja do raspada zajedničke zemlje i mog ulaska u Vladu.

ADST: Hvala vam na tome. Mi ćemo se u narednim razgovorima detaljnije pozabaviti tim 90-im godinama, o kojima ste sada kratko govorili. Da se još malo zadržimo na Vašoj mladosti i na tom nekom ranom periodu. Kada ste ušli u Ministarstvo spoljnih poslova, da li ste imali nekog mentora? Kako je to tada izgledalo? Tada je to bio Sekretarijat za spoljne poslove?

JOVANOVIĆ: Da, Ministarstvo se tada zvalo Sekretarijat za spoljne poslove i mi smo, kao pripadnici, bili upućivani u razna odeljenja, uprave i odseke radi sticanja prakse. Medjutim, i tu su bila neka podvajanja, istureni članovi političke partije su odmah upućivani u bolje delove ministarstva, političke uprave, analitičke grupe i tako dalje, dok smo mi, koji nismo bili članovi, slati u one takozvane manje atraktivne, kao što su konzularno odeljenje, arhive i slično. Tamo smo izgubili dosta vremena, možda dve godine, dok su drugi imali veće mogućnosti. Posle toga smo bili razmešteni u druge uprave. Ja sam otišao u Odeljenje za štampu i informacije, do odlaska u prvu misiju u inostranstvo, a i posle povratka vraćen sam u to isto odeljenje. Moje prvo inostranstvo je bila konzularna služba u Briselu, u Belgiji. Postojala je neka vrsta ograničavanja na moje napredovanje, jer me nisu stavili u diplomatski sastav ambasade, iako sam imao položen državni ispit i bio ataše po dokumentu koji sam dobio. Iskoristio sam to vreme za šire kulturno i političko izgradjivanje, a naročito za jačanje afiniteta prema mojoj tajnoj ljubavi iz mladosti, poeziji. Po književnim i drugim krugovima upoznao sam mnoge ljude ali i pesnike, dolazio u dodir sa modernim strujanjima u

evropskom pesništvu. A, s druge strane, to kretanje mi je omogućilo i da dodjem do interesantnih kontakata, koji nisu bili samo u ovoj sferi, tako da sam, pošto sam pokrивao i štampu i kulturu, upoznao mnoge ličnosti iz štampe, uključujući i neke političke, koji nisu bili najbolje vidjeni sa naše strane. Tako je urednik jednog političkog časopisa, Ernest Mandel, bio istovremeno i predsednik Četvrtе komunističke internacionale, što je za mene bilo veliko iznenađenje, jer ta internacionala nije bila uopšte cenjena, čak je bila veoma napadana od strane tadašnjih političkih vlasti u Jugoslaviji. Imao sam prilike da upoznam i neke od rukovodilaca oslobodilačkih pokreta Konga, koji su iz kolonija dolazili u Belgiju na studije i na neki način bili drugorazredni građani. To mi je pomoglo da lakše shvatim kasnije burna događanja u Kongu, sa dolaskom na vlast Patrisa Lumumbe, njegovog ubijanja i stradanja tadašnjeg generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija, Daga Hamaršolda. Tada sam dobio i njegov lični dnevnik na engleskom jeziku, koji je za mene bio veliko otkriće. Dag Hamaršold je bio, u suštini, sastavljen od dva lica, jednog javnog, koje je bilo u službi čovečanstva, i drugog, ličnog, mističnog, u kome je bio jedan sasvim drugi čovek. Okolnosti, koje su me ograničavale politički u mom radu u Belgiji, omogućile su da se šire upoznam sa nekim stvarima, da saznam nešto što je inače bilo skrivano u Jugoslaviji u to doba. Sve to je pogodovalo mom radoznavnom duhu, da se još više otvori i da posle toga još samostalnije gledam na stvari i u zemlji i u svetu.

ADST: Otvorili ste zaista zanimljivu temu, i inače sam htela da vam postavim to pitanje. U javnosti se malo zna da ste Vi autor zbirke poezije i nekoliko veoma zanimljivih i važnih književnih dela, od romana "Sestre", potom "Diplomatija i šah", "Rat koji se mogao izbeći". Kada je krenula da se razvija ta Vaša želja, to zanimanje kada je u pitanju lepa literatura?

JOVANOVIĆ: Moram malo da se vratim unazad. Ja sam kao mlad, sa četrnaest - petnaest godina doživeo dve smrti u porodici koje su me duboko potresle i okrenule me metafizičkim razmišljanjima i raspoloženjima. To je rana smrt moje sestre, koja je imala samo 17 godina, i dve smrti, isto tako rane, moga oca i njegovog oca, moga dede, sve to u roku od nekoliko meseci. Tako da sam se u tom ranom otvaranju prema životu odjedanput suočio njegovim najgorim mogućim završecima, smrću svojih najbližih. To je pogodovalo mojoj i inače povučenoj prirodi i razvilo moja interesovanja za ono što je skriveno, nevidljivo, metafizičko, mistično. Tajno sam počeo da pišem stihove tih godina, niko to nije znao, sve dok nisam

objavio prvu zbirku pedeset godina kasnije. Suočavanje sa preranom smrću, a naročito sa smrću moje sestre, ispunjavalo me je sve ovo vreme. Dve-tri zbirke pesama posvetio sam uglavnom njoj i mojim roditeljima, a roman "Sestre" je posvećen isključivo njoj, dok je "Hronika o životu jednog učitelja" posvećena mom ocu, odnosno mojim roditeljima. Ta ljubav prema književnosti je bila stalna i neodvojiva od mene, što me je, na neki način, i sužavalo u odnosima sa kolegama i drugima, koji su svi bili otvoreni prema javnom životu i ispunjavali se samo njegovim sadržajima. Meni je to bilo ne strano, već na neki način nerelevantno, s obzirom na moju ličnu preokupaciju.

ADST: Da li je Vaša sestra, koja je tragično preminula u 17. godini, bila jedina sestra koju ste imali? Da li ste imali još braće i sestara?

JOVANOVIĆ: Moji roditelji su pre mene imali troje dece. Ali, pre rođenja moje sestre, imali su dve devojčice, koje su umrle vrlo mlade, možda već sa godinu dana. Da one nisu umrle, verovatno se ni sestra ni ja ne bismo rodili, ali, pošto su roditelji želeli da imaju troje dece, i mi smo došli na svet. Tako da ja imam neku vrstu duga prema ovim dvema sestrama rođenim 15-20 godina pre mog rođenja. Kad god posećujem grob mojih roditelja uvek se setim i njih, iako ih nikada nisam video niti su one ikada mogle da znaju da ću ja postojati. Ali to je jedan lični, emotivni odnos koji ne mora da ima značaja za druge.

ADST: Da se sada opet vratimo na Vašu prvu misiju u inostranstvu, u Belgiji. Kada gledate na ovo iskustvo iz današnje perspektive, koji su bili Vaši najveći rezultati tokom ove prve misije i lično i i profesionalno? Da li ste tokom dalje karijera ostali na neki način povezani sa ovom zemljom?

JOVANOVIĆ: Iako nisam bio član diplomatskog sastava ambasade, bio sam zadužen za konzularne poslove, kao i za štampu i kulturu, tako da sam dolazio u dodir sa kulturnim poslenicima obe zemlje, što je za mene bilo prijatno, čak i prijatnije nego da sam bio sužen samo na ljude iz diplomatskog kora. A opet, rad sa štampom je u to doba bio vrlo važan za Jugoslaviju, jer je ona, zbog priznanja Istočne Nemačke, imala prekinute odnose sa Zapadnom Nemačkom i pitanje reparacije, štete koju je Nemačka počinila u Jugoslaviji za vreme Drugog svetskog rata je bilo vrlo aktuelno. Svi su imali nalog da to pitanje pokreću u

javnosti u zemljama službovanja. Ispalo je da je ambasada u Briselu bila najaktivnija u tom smislu, jer je veliki broj članaka na prvim stranicama dnevnih listova bio objavljivan sa naslovom "Jugoslavija je u pravu", kritički prema Nemačkoj zbog odbijanja da isplati reparaciju. To je bio moj direktni doprinos, razume se, pripisan ambasadi kao celini, što je meni činilo izuzetno zadovoljstvo, jer se pokazalo da su komunikacija i rad sa novinarima i urednicima listova doprineli ovom uspehu. Rad sa novinarima i urednicima listova, kasnije i televizijama, za mene je bio primaran i kasnije, kada sam radio kao prvi sekretar u Ankari i kasnije kao ministar savetnik u Londonu. Za mene je to uvek bio prijatniji deo posla od drugih koje ta mesta pokrivaju. A, s druge strane, to mi je omogućilo da proširim znanja iz oblasti literature i političkih oblasti. Imao sam mogućnost da na tim predavanjima sretnem razne ljude, različitih profila, što bi verovatno bilo nemoguće da sam se bavio isključivo diplomatskim poslom.

ADST: Posle koliko godina rada u diplomatiji ste postali ambasador? Vi jeste karijerni diplomata, ali gotovo tri decenije ste radili u Saveznom sekretarijatu za spoljne poslove pre nego što ste dobili zvanje ambasadora. Da li ste sebi postavili neke ciljeve kada ste postali ambasador? Da li su se oni vremenom menjali?

JOVANOVIĆ: Ja sam ušao u diplomatiju sa tim hendikepom da nisam bio član partije, što me je dugo pratilo. To je bio otežavajući momenat, ali nisam nikud žurio, jer sam imao i rezervni život mimo tog u diplomatiji, posvećenost uspomenu na porodicu, pogotovo na sestru i moje zavetovanje da osiguram njihovo trajanje na neki način. Nisam znao na koji, usput sam polako otkrivao da bi to moglo biti kroz pisanje. Od tada pa nadalje imao sam dva paralelna sveta u životu, jedan je ispunjavanje zavetne obaveze, a drugi usavršavanje u diplomatskom poslu nevezano za to da li će to da bude priznato i nagrađeno od strane drugih. Čak nisam ni pomišljao da će do toga ikada doći. Medjutim, stvari su se menjale. U medjuvremenu, politička atmosfera u Jugoslaviji se otvarala, apsolutni monopol partije u političkom životu počeo je da se nagriza, prestale su nevidljive prepreke koje su preda mnom bile postavljene. Posle šest godina boravka na čelu Političke uprave za Zapadnu Evropu, 1985. godine postavljen sam za ambasadora u Ankari. Pre toga sam već jednom bio u Ankari, što mi je prilično olakšalo rad. Prilično kasno sam postao ambasador u odnosu na neke druge kolege iz moje generacije, koji su to postigli 4, 5 ili 10 godina ranije. To je posledica različitih

političkih položaja u kojima smo se nalazili u trenutku ulaska u Savezni sekretarijat za inostrane poslove.

ADST: Da se kratko osvrnemo na tu vašu prvu ambasadorsku misiju u Turskoj. Vi ste, kao što ste rekli, nekoliko godina ranije bili u Ankari kao drugi sekretar ambasade. Koliko se Turska tih kasnih 60-ih i ranih 70-ih godina razlikovala od one Turske u kojoj ste bili u svojstvu ambasadora? Kakvi su bili bilateralni odnosi sa sa Turskom u tom trenutku i kakav je bio strateški uticaj tih odnosa na Jugoslaviju?

JOVANOVIĆ: Turska je tada bila daleko nerazvijenija zemlja u odnosu na Jugoslaviju. Turski novinari koje sam poslao da obidju našu jadransku obalu i vide tamošnje nove hotele bili su očarani kada su se vratili, ubedjeni da Turska nikada neće moći da stigne Jugoslaviju. Oni su istovremeno veoma veličali sistem u Jugoslaviji, za njih je vodja Jugoslavije, Josip Broz Tito, bio san koji su oni priželjkivali u Turskoj, gde su se smenjivale korumpirane vlasti, što je izazivalo razočaranje kod srednjestojjećih Turaka. Kada sam ponovo došao, uspeali su da izgrade nešto od infrastrukture i da izmene lik Ankare. Bilo je očiglednog napretka, jer su mnogi mladi Turci, koji su školovani u Evropi i Americi, prionuli na posao i krenuli u modernizaciju Turske. Medjutim, to nije bilo dovoljno, jer je dvojstvo civilne vlasti i vojske ometalo Tursku da ide odlučnije napred. Trošili su se u međusobnim osporavanjima, a, s druge strane, pojavio se i problem Kurda, koji nisu bili zadovoljni svojom situacijom i počeli su sa nasilnim akcijama, što je prouzrokovalo nekoliko vojnih udara. Tokom prvog boravka u Ankari, bio sam svedok jednog vojnog udara, kada su neki moji poznanici, studenti, pokušavali da dobiju azil u našoj ambasadi. Kada sam stigao kao ambasador, situacija je bila sasvim drugačija. Premijer je bio Ozal, koji je počeo da sprovodi industrijalizaciju Turske. Razume se, kada sam otišao, stvari su krenule da se razvijaju daleko brže, tako da je Turska sada jedna od regionalnih sila sa ambicijama da bude i nešto više od toga.

ADST: Kakav je bio strateški uticaj tadašnjih odnosa između Jugoslavije i Turske na događanja koja su usledila na jugoslovenskom prostoru?

JOVANOVIĆ: Tadašnji turski režim je veoma povoljno gledao na režim u Jugoslaviji, ne samo zato što je on bio na čvrstim, solidnim osnovama, već što je turska nacionalna manjina, uglavnom u Makedoniji i na Kosovu, bila ne samo potpuno zaštićena, nego i privilegovana. Oni su uživali takva prava da o tome Turci nisu mogli ni da sanjaju kada je u pitanju njihova manjina u Bugarskoj, Grčkoj, Rumuniji, a da ne govorimo o drugim državama i stalno su to isticali kao primer. I mi smo, zbog te činjenice, bili ne samo veoma uvažavani u Turskoj, nego su otvorene simpatije prema Jugoslaviji i njenoj vlasti iskazivane na svim nivoima, od predsednika vlade, šefa države, do običnog sveta. S druge strane, Turska je po svojoj istorijskoj prirodi naklonjena jakim ličnostima i čvrstim režimima. Tadašnji čvrsti režim u Jugoslaviji je bio nešto što su oni voleli i čemu su i sami intimno težili. Nije bilo teško tada biti diplomata u Turskoj, međutim Turska nije imala tada puno da ponudi osim nekih sirovina, a Jugoslavija je tamo bila angažovana u gradnji hotela i nekih infrastrukturnih objekata. Za Tursku je bilo najvažnije da ima slobodan prolaz za transport svojih kamiona u pravcu Evrope, što im je omogućavano čak sa olakšicama, što su oni izuzetno cenili. Međutim, dalje od toga nisu išli, jer su imali svoje probleme, unutrašnje pre svega, sa Kurdima, kao i probleme sa terorističkim grupama koje su vrlo često izvodile svoje akcije, i prema strancima i prema Turcima.

ADST: Po povratku iz Ankare, nekoliko godina ste bili u svojstvu ambasadora u okviru samog ministarstva i onda, kao što ste pomenuli, imali ste dve veoma važne pozicije. Jedna je bila pozicija ministra spoljnih poslova Srbije, a potom ministra spoljnih poslova Jugoslavije. Nakon toga bili ste šef misije Jugoslavije pri Ujedinjenim nacijama. Iz ove perspektive, da li vam je lično više prijalo ambadorsko mesto u nekoj stranoj misiji u drugoj zemlji, ili u najznačajnijoj multilateralnoj organizaciji kao što su Ujedinjene nacije?

JOVANOVIĆ: Problem je bio u tome što je cela situacija u Jugoslaviji u to doba bila prilično zamučena i neizvesna. I kada sam odlazio za ambasadora u Tursku, procesi raskrajanja u Jugoslaviji su počeli da se razvijaju, prvo na kulturnom i istorijskom planu, a onda ubrzo i na političkom i medjupartijskom planu. Tako da sam tamo neprestano bio pritisnut ubrzanom spiralom negativnih događaja u zemlji. Jedna neizvesnost je postojala, tada su se dešavali takozvano Hrvatsko proljeće, pa demonstracije u Prištini protiv tadašnjeg stanja, neko nezadovoljstvo je izražavano, traženo je više. Sve je to okupiralo pažnju. U Njujorku je

situacija takodje bila veoma neizvesna, jer je Jugoslavija u tom trenutku bila predmet negativne pažnje od strane glavnih činilaca na zapadu, čak su nastojali da tu negativnu pažnju do te mere podignu, da od Jugoslavije naprave dežurnog krivca za sve nedaće koje imaju. I to preterivanje u ocrnjivanju Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije i srpskog naroda nije imalo ni mere ni granice. To je možda jedinstven slučaj u evropskoj istoriji da se jedan narod totalno satanizuje, i to bez ustupaka i rezervi. Čak ni u vreme Huna, kada su oni nadirali preko stepa u Evropu, crna slika o njima nije do te mere bila potpuna, niti su Japanci i Nemci tokom Drugog svetskog rata bili do te mere vidjeni apsolutno crnim kao što je to bio slučaj sa Saveznom Republikom Jugoslavijom i srpskim narodom. To je stvaralo gorak utisak kod svih, kod mene takodje, jer sam u osnovi bio prijateljski raspoložen prema Americi. Imali smo visoko mišljenje o njenoj istoriji i onome što je ona učinila za nastanak Jugoslavije 1918. Predsednik Vilson je tu odigrao značajnu ulogu, Amerika je bila u tom smislu konstruktivnija i značajnija nego evropske pobednice u tom ratu, Francuska i Velika Britanija. Nismo očekivali da će doći do totalnog zaokreta, koji će poprimiti i etničke razmere. Taj gorak ukus me je iznenadio, pratio i prilično razočarao, ali sam i pored toga nastojao da doprinesem ispravljanju te predstave o nama, probudim osećanje moralnosti kod američkih novinara pre svega i nekih intelektualaca koji su bez ostataka govorili sve najgore o Srbiji i u tome odlazili do paroksizma. To više nije imalo smisla. No, svejedno, boravak u Americi mi je bio zanimljiv, mogao sam da iz prve ruke dodjem u dodir sa Amerikancima, vidim neke delove Amerike, imao sam priliku da vidim i zapadnu obalu, vašingtonsku regiju, kasnije Floridu, razgovaram sa običnim ljudima i vidim da su oni blagonakloni i da nisu indoktrinirani porukama koje su stizale od tadašnje političke vrhuške, koja je kreirala lažne predstave o drugim državama i narodima. I kada sam se vratio, nemam ni trunke lošeg mišljenja o američkom čoveku i o Americi kao istorijskom jedinstvenom slučaju. Medjutim, kada je reč o toj čudnoj negativističkoj politici koja je izabrala Srbiju kao žrtvu da bi se olakšao položaj Amerike drugde u svetu, pre svega u islamskim zemljama, smatram da je to nešto što je bilo duboko neprincipijelno, nepravedno i štetno i za samu Ameriku zbog negativnog utiska koji to stvara kod srpskog naroda u celini.

ADST: Danas je 10. novembar 2020 godine. Vaš mandat u Turskoj završen je 1989. godine i vratili ste se u Savezni sekretarijat za inostrane poslove. Nepune dve godine kasnije,

imenovani ste za Ministra inostranih poslova Republike Srbije. Da li ste imali neke naznake da biste mogli iz SSIP-a da pređete u Vladu Republike Srbije? Šta je prethodilo toj odluci?

JOVANOVIĆ: Ja sam se vratio iz Turske kada je situacija u bivšoj zajedničkoj zemlji bila uveliko na prelomnoj tački. Ne još ključajućoj, ali prelomnoj, jer su se centrifugalne sile uveliko razvijale i nadmetale za određivanje daljeg kursa države, odnosno njene dalje sudbine. Po povratku sam odmah primetio da se odjeci tog varljivog kola oko određivanja dalje sudbine Jugoslavije nalaze i u Ministarstvu spoljnih poslova. Tu su se već formirale grupe i krugovi koji su bili zainteresovani za jedan ili drugi pravac, pretezao je onaj pravac koji je išao za daljim slabljenjem Jugoslavije i podržavao nastojanja Slovenije i Hrvatske da se što više i što pre odlepe od ostatka Jugoslavije i krenu u susret svojoj novoj nezavisnoj sudbini. Tada sam jedno vreme bio angažovan kao posmatrač tih procesa, a potom kao ambasador za pitanja ljudskih prava u okviru KEBS-a, sadašnjeg OEBS-a, kao i za pitanja konvencionalnog razoružanja. U tom svojstvu sam predvodio nekoliko naših ekspertskih delegacija na sastancima pre svega u Beču, Kopenhagenu i Ženevi. To mi je omogućilo da bolje osetim pulsiranje razlika u gledanju na sve te procese, jer jedan pravac je bio za puno podržavanje nastojanja tadašnje američke administracije i zapada uopšte, a drugi pravac je bio da se orijentišemo u pravcu šireg otvaranja, ali da sa prljavom vodom ne bacimo i dete, odnosno da ne dozvolimo da taj neorganizovani i nekritički pohod na promenu kod nas ugrozi i naše bazične vrednosti i interese. 1991. godine bio sam više okrenut prema evropskim sastancima, ali sam, kao i svi drugi u to doba, bio veoma zaokupljen onim što se dešavalo. Republike su se uveliko izdvajale i formirale svoje sopstvene diplomatske centre kao začetke budućih republičkih diplomatija, što se naravno odrazilo i u vrhovima Saveznog ministarstva za spoljne poslove, odnosno Saveznog sekretarijata za spoljne poslove. Tada je Srbija, osetivši da nema dovoljno ni informacija ni zaštite od strane savezne diplomatije, osnovala svoje Ministarstvo spoljnih poslova. Nekoliko ličnosti je u kraćem roku bilo promenjeno. Ličnost koja je meni prethodila bio je gospodin Mitrašinović, koji je počeo da poziva istaknute srpske kadrove iz vrha Saveznog ministarstva za spoljne poslove na ad hoc radne sastanke i dogovore u republičko ministarstvo. Među njima sam bio i ja. Neko je verovatno vodio računa o spisku srpskih kadrova u vrhu jugoslovenske diplomatije i tražili su nekog svog kandidata. Ja o tome nisam ništa znao niti sam se za to interesovao, ali, kako sam

kasnije saznao, bilo je 4-5 mogućih kandidata za novog ministra Srbije. Izbor je, iz nekih razloga, pao na mene i bio sam pozvan da se javim u Vladu Republike Srbije. To je dovelo do male uzbune u Saveznom ministarstvu, čiji je vrh, u tom periodu, favorizovao one koji su bili bliži zapadnim gledanjima nego one koji su imali neko nezavisno mišljenje. To su otprilike događaji koji su prethodili mom izboru. Koji su to bili razlozi da mene izaberu - ne znam, pretpostavljam da je to možda bio i moj energični nastup na sastanku KEBS-a o nacionalnim manjinama, kada sam se usprotivio pokušaju izdvajanja Kosova i Metohije iz Srbije, tvrdeći da se uopšte ne radi o manjinskim pravima, koja se formalno ističu u prvi plan, nego da se tamošnji Albanci bore za teritorije i nezavisnost. Pre toga, niko nije tako javno i na zvaničnom mestu govorio o tom pitanju na taj način. To je odjeknulo u Srbiji pa je, moguće, to privuklo pažnju, pored možda i nekih drugih stvari, koje su se ranije dešavale, a na koje ja nisam obraćao pažnju ili sam ih zaboravio. Jedna od njih je bila što sam, na ponudu da budem novi lični sekretar Predsednika Republike, Josipa Broza Tita, našao jak razlog da ovaj položaj izbegnem, jer mi je majka bila u teškom zdravstvenom stanju i zbog toga nisam imao mogućnosti da se potpuno posvetim tom novom poslu. Možda je i to nekom ostalo u pamćenju i uticalo u izvesnoj meri na moj izbor. Kada sam stigao u srpsku Vladu, prvo sam se javio Predsedniku Vlade, gospodinu Zelenoviću, koji me je pozdravio, izrazio najbolje želje i pitao da li mi šta treba od pomoći. Ja sam odgovorio da bi bila potrebna novčana sredstva da angažujemo lobističke kompanije u zapadnim zemljama, pre svega u SAD, kako bismo se suprotstavili propagandnim iskrivljenim stavovima u vezi sa politikom i ciljevima Srbije. Zelenović se odmah složio i upitao koliko bi novca za to bilo potrebno. Iako nisam bio upoznat sa konkretnim novčanim iznosima, okvirno sam odgovorio da bi dva miliona tadašnjih nemačkih maraka trebalo da bude dovoljno za početak. On je odmah dao nalog da se taj iznos uplati Ministarstvu spoljnih poslova Srbije. I tada je nastupio takozvani birokratski javašluk. Tadašnji ministar informacija, gospodin Vico, potrošio je taj novac samoinicijativno na organizaciju dužeg puta dve grupe ljudi, jedne u Veliku Britaniju, druge u Japan. Ni dan danas mi nije jasno zašto u Japan. Oni su tamo ostali izvesno vreme, navodno nisu ništa postigli, novac je potrošen i cela stvar je zamrla, a ja nisam imao vremena da se na tu temu vraćam, jer su nas nosili talasi drugih političkih promena i pritisaka, koji su vršeni na nas na samom početku otvaranja i zaoštavanja jugoslovenske krize.

ADST: Kako ste pokušali da premostite problem informisanja partnera u međunarodnoj zajednici, s obzirom na to da nije bilo dovoljno novca da se sprovede prvobitni plan sa kojim ste izašli pred gospodina Zelenovića?

JOVANOVIĆ: Pokušao sam prvo da ubedim naše ljude zadužene za tu oblast da se što pre angažuje desetak ili više naših iskusnih stručnih ljudi iz dijaspore, koji bi, kao dobri poznavaooci jezika, prilika i potreba u zapadnim zemljama, bili angažovani da prikupljaju, usmeravaju, pripremaju i pakuju takve informacije, na način na koji se to inače uobičava u tim zemljama. Medjutim, birokratska inertnost plus zastarela bezbednosna bojazan da bi to moglo da stvori neke naprsline u bezbednosnom sistemu, bili su razlozi što ni ova ideja nije sprovedena u delo. Stoga sam tu potrebu pokušavao da zadovoljim i pokrijem svojim diplomatskim kretanjima po praktično svim zapadnim zemljama, a kasnije i po zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza, Azije i Afrike. Razume se, to je bio palijativni napor, to nije bilo dovoljno da probije propagandnu blokadu i opsadu Srbije, pa smo, nešto kasnije, posle Dejtonskog sporazuma o BiH, na instrukcije iz zemlje pokušali da angažujemo jednu od vodećih američkih lobističkih kompanija. Ja sam kontaktirao treću po redu najznačajniju kompaniju tog tipa, oni su pokazali interes i rekli otprilike koliko bi to trebalo da košta. Trebalo je da, kada dodjem sledeći put, dogovorimo sve detalje angažmana. Medjutim, ova kompanija je o tome prethodno morala da obavesti Stejt department, koji je dozvolu za njihovo prihvatanje angažmana uslovio našim ispunjavanjem četiri nova zahteva koji se tiču post-Dejtonskog perioda, a koji uključuju priznanje bivših jugoslovenskih republika, ali i pitanje Kosova i Metohije kao i neka druga pitanja. Ja sam o ovim zahtevima obavestio Beograd, medjutim ultimativni ton Stejt departmenta i priroda zahteva nisu bili prihvatljivi, tako da je cela ova ideja završena neuspešno. Iznenadilo me je to što su navodno nezavisne i samostalne lobističke privatne kompanije u jednom demokratskom društvu morale da traže saglasnost od Stejt departmenta da bi mogle da udju u ugovorni angažman sa klijentom. To je za mene bilo veliko iznenadjenje iz aspekta realnog ograničenja širine američke demokratije. Tako se i taj deo pokušaja obaveštavanja zapadne javnosti završio neuspešno. Bili smo prinudjeni da našu borbu za istinu nastavimo oskudnijim sredstvima, na oskudniji način i sa oskudnijim rezultatima. Jedna od prepreka je bila i ta što je i sam Milošević verovao da će istina sama sebi da prokrči put, da smo mi na potpuno pravednoj strani i da ne treba da se

bojimo da će neko moći istinu da iskrivi ili da je zameni nekom drugom lažnom arhitekturom. On je tu ostao prilično naivan, dobronameran ali naivan, jer u sadašnjem svetu, gde se krše i lome vrhovi kopalja oko svega, a naročito oko pridobijanja međunarodne javnosti, praktično se ne biraju sredstva i onaj, ko malo zaostane ili je pasivan, u perspektivi je siguran gubitnik.

ADST: Kakav je bio Vaš tadašnji odnos sa Saveznom vladom? Kako su oni posmatrali Vaš angažman, naročito kolege u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove?

JOVANOVIĆ: Ja sam povremeno odlazio na sastanke, na sednice Savezne vlade, kao ministar, kasnije sam bio i potpredsednik Vlade, ali to je bila više formalna titula prestižnog karaktera. Medjutim, moji poslovi su me odvlačili od toga, tako da nisam sa te strane bio u velikoj obavezi da redovno prisustvujem sednicama, tim pre što sam imao svakodnevni kontakt sa Predsednikom Miloševićem, koji je, u suštini, davao glavni pravac našoj politici u svim otvorenim pitanjima. Kada je u pitanju Savezno ministarstvo spoljnih poslova, ono je 1990. i 1991. godine bilo mnogo naklonjenije zapadnim republikama, Sloveniji i Hrvatskoj, zapadnoj politici uopšte, u vezi sa Jugoslavijom i njenom krizom, nego što je bilo naklonjeno Srbiji i imalo razumevanje za njene prilaze i shvatanja. Oko tadašnjeg ministra spoljnih poslova, Budimira Lončara, formiran je jedan krug njemu bliskih ljudi, koje je on godinama izgrađivao i usmeravao prema zapadu, a automatski protiv Srbije. Oni su bili uglavnom Slovenci i Hrvati, ali medju njima je bilo i Makedonaca i Srba, koje je on pridobio još ranije. Tako da je većina u političkom vrhu Saveznog ministarstva spoljnih poslova bila opstrukciono raspoložena prema Miloševiću i Srbiji i zbog toga sam, na neki način, bio nerado vidjen sa njihove strane. Rezultat ovakve situacije je bilo to što mi, u republičkoj Vladi, iz Saveznog ministarstva nismo dobijali informacije pravovremeno i istovremeno, naročito one informacije osetljive prirode. Na primer, nismo od SSIP-a dobili pravovremeno informaciju o Deklaraciji Evropske zajednice da sazove međunarodnu mirovnu konferenciju o Jugoslaviji na jesen 1991. godine, nego smo to saznali tek pošto smo se vratili iz Pariza sa sastanka sa predsednikom Miteranom. Ali, to je samo jedna mala ilustracija prave prirode naših odnosa. Ta grupa je ipak nastojala da ostavi spoljni utisak saradnje, pa mi je tako bilo omogućeno da prisustvujem jednom ministarskom, političkom sastanku KEBS-a, mislim da

je to bilo u Pragu ili Varšavi, ali nisam mogao da prisustvujem samom zasedanju, nego sam bio u kuloarima, pošto je samo savezna država bila članica KEBS-a, a ne i Srbija kao republika. Umesto toga, na marginama ovog skupa imao sam susrete sa brojnim novinarima, koji su bili željni da čuju nešto i iz drugih izvora. U ovom i par sličnih primera, rukovodstvo SSIP-a je bilo zainteresovano da ostavi spoljni utisak fer odnosa i saradnje sa nama. Medjutim, ubrzo se pokazala prava priroda tih odnosa, a naročito na početku Medjunarodne mirovne konferencije o Jugoslaviji u Hagu u septembru 1991. godine. Tada se javno pokazalo da vrh SSIP-a nije uopšte na liniji politike Federacije i Srbije, već je sve otvorenije podržavao stavove i politiku Slovenije i Hrvatske. Taj razdor je bio potpuno vidljiv prilikom izjašnjavanja o jednom od predloga predsednika te Konferencije, lorda Karingtona, kada su Savezna država, Srbija i Crna Gora bile za jedan stav, a ministar spoljnih poslova Lončar je bio za stav lorda Karingtona, odnosno stavio se na stranu Slovenije i Hrvatske. Drugim rečima, Lončar se desolidarisao sa saveznom državom, čiji je bio ministar spoljnih poslova, što je kasnije dovelo i do njegove smene od strane Savezne skupštine.

ADST: Kada ste stupili na funkciju ministra spoljnih poslova Republike Srbije, kriza u Sloveniji i Hrvatskoj bila je u punom jeku i Trojka je već bila formirana. Ubrzo nakon stupanja na funkciju, imali ste prvi sastanak sa Van Der Brokom, Pasom i Peneirom. Kakvi su bili Vaši utisci sa tog sastanka i u kojoj meri se odnos Savezne vlade i premijera Markovića prema zahtevima Trojke razlikovao od stava Slobodana Miloševića?

JOVANOVIĆ: To je bio sam početak krize, kada je savezna politika bila očuvanje zajedničke države. Sa te strane, savezni premijer Marković je bio, na neki način, u neskladu sa saveznim ministrom spoljnih poslova i drugima, koji su već uveliko simpatizali stavove Slovenije i Hrvatske. Evropska zajednica je prema jugoslovenskoj krizi pristupila veoma razradjeno. Naime, savezni ministar spoljnih poslova Budimir Lončar je odbio ponudu Pokreta nesvrstanih zemalja da interveniše, da posreduje u jugoslovenskoj krizi kako bi omogućio da zavadjene jugoslovenske republike smire svoje nesporazume i očuvaju zajedničku državu. Ministar Lončar je kratko i prilično grubo tu ponudu odbio i rekao da će se jugoslovenskom krizom baviti Evropska zajednica. To znači da su neke stvari već unapred bile pripremljene.

Evropska zajednica je prvi korak učinila na takozvanom Brionskom sastanku, kada je svoje prve predstavnike uspjela da rasporedi na severu zemlje, pre svega u Sloveniji, a onda je, sa razbuktavanjem sukoba u Hrvatskoj, zatražila raspoređivanje misije posmatrača i u delovima Hrvatske gde se vode borbe. Zahtev je bio da Jugoslavija, sa podrškom Srbije, prihvati taj strani element kao važan činilac u daljem posmatranju i rešavanju jugoslovenske krize. To je bio nukleus onoga što je kasnije izraslo u otvoreno prisustvo, mešanje i diktat EZ prema Jugoslaviji. Trebalo je za tako nešto da se dobije pristanak od strane Federacije i Srbije, članice koja je bila najzainteresovanija za očuvanje zajedničke države i za očuvanje nezavisnosti te države, bez njenog potpadanja pod uticaj i politiku stranih faktora. Međutim, insistiranjem EZ, preko svojih pristalica, pre svega u Sloveniji i Hrvatskoj, a onda pod pritiskom same Savezne vlade, prisustvo EZ bilo je dovedeno praktično pred vrata. Ostalo je da se ubedi samo još Milošević, pa da se dobije i formalni pristanak. Milošević je dobro shvatio da svako strano prisustvo, makar i minimalno, može da bude loš predznak i otvaranje apetita stranom faktoru da se posle toga još više i još drastičnije meša u unutrašnje rešavanje jugoslovenske krize i bio je, iz tog razloga, principijelno protiv. Svi mi iz Srbije smo bili u jednoj prostoriji u Saveznoj vladi, dok su ova tri ministra iz EZ bili u drugoj zajedno sa saveznim premijerom Antom Markovićem, koji je šatlovaio između njih i nas prenoseći poruke i nastojeći da izdejstvuje pristanak sa naše strane. To natezanje je bilo dugo, nekoliko sati i više, dok u jednom trenutku predsednik Savezne vlade nije došao i rekao da je taj razgovor pred svojim krajem i da mi treba da odlučimo da li to prihvatamo ili ne. Međutim, ukoliko ne prihvatimo, onda treba da znamo šta će to značiti za Srbiju, s obzirom na praktično ujedinjeni zapad u sve otvorenijem pokazivanju simpatija za secesiju Slovenije i Hrvatske. Milošević je u tom trenutku malo zastao i, dok je predsednik Savezne vlade stajao pred otvorenim vratima koja su vodila u susednu odaju, počeo da se konsultuje sa nama. Mi smo mu, pritisnuti celom tom situacijom, savetovali da se dozvoli misija civilnih posmatrača, ali pod uslovom da budu u civilnim odelima i da ne nose oružje. Problem je bio u tome što nisu bili civilni posmatrača, već vojni, ali, da bi stvar lakše prošla, oni su vidjeni sa naše strane kao civili i nisu nosili oružje. To za njih nije ni bitno, bitno je bilo da ozvaniče svoje prisustvo saglasnošću svih naših zvaničnih organa. To je bio početak rasprostiranja mreže raznih oblika prisustva i jačanja uticaja EZ u Jugoslaviji, a prema Srbiji posebno. To je kasnije dovelo i do odluke od strane EZ na Mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji u Hagu 1991. godine, koju je ona sazvala u dogovoru sa tadašnjom američkom administracijom, sa ciljem

da zajedničku saveznu državu proglasi nepostojećom i pozove svih šest bivših republika da proglase nezavisnost i dodju na šalter u Brisel, radi ispunjavanja uslova i dobijanja prava da postanu nove članice Ujedinjenih nacija. To je bio i ostao, pokazalo se, prvi i jedini cilj koji je EZ imala prema nama - da stavi tačku na postojanje jedne države koja je bila osnivač Lige naroda, Ujedinjenih nacija, OEBS-a i niza drugih međunarodnih organizacija, u kojoj je unutrašnji nivo prava koje su uživale nacionalne manjine bio tako visok, da nije mogao da se uporedi ni sa jednim drugim primerom na svetu, a najmanje sa situacijom po ovom pitanju u samoj EZ, u kojoj su manjine bile, a i dan-danas su, ili ignorisane ili svedene samo na kulturne ili druge slične oblike delatnosti. Iako je ovaj prvi susret sa predstavnicima EZ bio naoko čedan, on je bio samo početak jednog mnogo grubljeg i mnogo direktnijeg odnosa prema Srbiji i srpskom narodu, i razume se Jugoslaviji kao celini. Tragovi toga su prisutni i danas, kada se kandidatura Srbije za članstvo u Evropskoj uniji uslovljava raznim preuranjenim i nezasitim zahtevima, kao što je, na primer, ograničavanje naših aktivnosti sa drugim zemljama pre nego što uopšte ozbiljno budemo vidjeni kao zreo kandidat za EU.

ADST: Uskoro posle sastanka se Van Der Brokom, Pasom i Peneirom, otišli ste u Pariz na sastanak sa francuskim predsednikom Miteranom. Tom prilikom je formirana Badinterova komisija, odnosno Arbitražna komisija. Kakvi su bili Vaši utisci sa tog sastanka?

JOVANOVIĆ: Na tom sastanku su bili samo Miteran, Milošević, mislim da je Vedrin tada bio šef Miteranovog kabineta, ja i, razume se, prevodioci. Pošto se razgovor vodio na francuskom, imao sam priliku da dva puta slušam Miterana, i direktno i u prevodu našeg prevodica. Videlo se da je Miteran imao zadatak da privoli Miloševića i obezbedi njegovo prisustvo na otvaranju Međunarodne mirovne konferencije o Jugoslaviji septembra 1991. godine u Hagu, jer je pre toga Milošević odbacio svaku mogućnost da strani faktori odlučuju o sudbini Jugoslavije. To je bilo unutrašnje pitanje koje se imalo rešavati između republika i njenih građana. Izbor Miterana nije bio slučajan, Francuska je bila tradicionalno bliska i prijateljska sa Srbijom, a Miteran je i sam više puta izražavao svoju vezanost za tradiciju i prijateljstvo dve zemlje u Prvom svetskom ratu i posle toga. On je prilagodio svoje izlaganje tome i, u suštini, obmanuo svoga gosta, tvrdeći da je to samo ponuda dobrih usluga da se zavadjena braća nadju na neutralnom terenu i da tamo pokušaju da izglađu svoje razlike i

razmimoilaženja. Ukoliko uspeju da dodju do dogovora, to će biti uspeh i za EZ i za njih, a, ako ne uspeju, vratiće se svako svojoj kući u Jugoslaviji, kao da se ništa nije desilo. To je bila obmana, pokazalo se kasnije da to uopšte nije bila konferencija dobrih usluga, već konferencija na kojoj je bila izdiktirana umrlica zajedničke države i upućen poziv svim republikama da proglase nezavisnost i ispune određene uslove. Miteran je još naglasio da će Arbitražna komisija biti savetodavnog karaktera, da će biti sastavljena od pet uglednih pravnika, uključujući francuskog Roberta Badintera i grčkog istaknutog pravnika, pored ostalih, te da je Badinter njegov lični prijatelj, a ako je njegov, automatski je i srpski, pa Srbija nema čega da se boji, njeni argumenti su takvi da će ih Badinter sigurno usvojiti. Drugim rečima, on je umilno, tom pesmom sirena zaveo Miloševića, pomalo ga uspavao, pa je on prihvatio da ode na konferenciju kao izraz naše dobre volje, u uverenju da je to što je čuo i tačno. Međutim, pokazalo se da nije. Mi smo kasnije saznali da je EZ, pre našeg sastanka u Parizu, izdala Deklaraciju o sazivanju te konferencije sa tačnim naznakama čemu ona služi. Mi u Srbiji to nismo znali, nismo dobili tu informaciju od SSIP-a, a nismo imali direktnu komunikaciju sa Briselom da bismo to dobili od njih. Saznali smo tek kad smo se vratili da postoji takav dokument. Miteran je znao za ovaj dokument, ali je zažmurio i uspeo je da obmane Miloševića, što nije baš časno, ali je korisno za EZ, a u politici često korisnost ima prednost nad iskrenošću i pravednošću.

ADST: Ubrzo nakon tog sastanka, organizovana je i Medjunarodna konferencija o Jugoslaviji u Hagu. Da li je Evropska zajednica bila jednoglasna ili su procesom upravljale pojedine članice? Tom prilikom je u ceo proces ušao i lord Karington. Kakav je bio Vaš utisak o njemu i njegovoj ulozi?

JOVANOVIĆ: Lord Karington je bio iskusni britanski političar, koji je pre toga bio Generalni sekretar NATO, znači proveren pregovarač za zaštitu zapadnih interesa. On je odmah ostavio utisak nepristrasnosti, počeo je da vodi odvojene bilateralne razgovore sa delegacijama svih šest jugoslovenskih republika i to je ponavljao više puta. Skoro mesec dana su ti razgovori vodjeni na taj način. Razume se, ovi razgovori su pokazali da smo na suprotnim pozicijama, Srbija i Crna Gora naspram Slovenije i Hrvatske, dok su Makedonija i Bosna i Hercegovina pratile razgovore ne izlažući se nikakvom riziku, ali očigledno čekajući uspeh Slovenije i

Hrvatske kako bi i one krenule tim putem. Ja ne sumnjam u to da je cela ta stvar oko razbijanja Jugoslavije i pripremanja njenih republika, ove četiri koje sam pomenuo, bila propagandno i na drugi način obrađena od strane zapadnih zemalja i faktora i da se samo čekalo kako da to dobije odgovarajuću političku polituru, da dobije izgled jednog merodavnog i pravno valjanog međunarodnog akta. Zadatak Međunarodne konferencije pod Karingtonom je bio da to sprovede i on je to učinio odmah posle mesec dana pokušaja da sa svima razgovara odvojeno, podnevši prvo jedan, a onda još tri nacrtu konačnog sporazuma, čiji je smisao bio da treba zaboraviti na postojanje Jugoslavije i da sve njene republike treba da proglase nezavisnost. Razume se, četiri pomenute republike su se odmah izjasnile, a Srbija i Crna Gora su rekle da ostaju u Jugoslaviji kao njeni osnivači. To su jedine dve republike čija nezavisnost je priznata na Berlinskom kongresu 1878. godine i koje su svoju nezavisnost unele u zajedničku zemlju 1918. godine. Međutim, Karington je bio kategoričan: vi ne možete biti zemlja prethodnica, već samo zemlja koja izlazi iz zajedničke države i kao nova zemlja morate da zatražite priznanje od EZ i to pod određenim uslovima koje morate da ispunite. Mi smo se tome suprotstavljali, tvrdeći da pravo na izlazak iz zajedničke države ne može da bude jače od prava na lojalnost zajedničkoj zemlji i da to pravo moraju da imaju svi konstitutivni narodi koji žive u zajedničkoj zemlji, što znači i Srbi, bilo da žive u u Srbiji ili u Hrvatskoj ili u Bosni i Hercegovini. Oni su preko Badinterove komisije izneli mišljenje, odnosno zaključak, da pravo na samoopredeljenje ne pripada konstitutivnim narodima, nego teritorijama republika. To je potpuno suprotno međunarodnom javnom pravu i više liči na prekrajanje teritorija u Africi od strane kolonijalnih sila, gde su se linije povlačile kako njima odgovara, prema teritoriji, a ne prema tamošnjem stanovništvu. To je jedan stav koji je bio arogantan, grub, nepravedan, koji nije uvažio Ustav federalne države, koji propisuje da pravo na samoopredeljenje imaju samo konstitutivni narodi, i to pod uslovom da se prethodno o tome dogovore sa republikama i narodima koji ostaju u zajedničkoj državi. To nije poštovano, jer je secesionizam, i to sa primenom sile, odmah prihvaćen kao jednostrani akt, ne uvažavajući savezni Ustav. Prvo je to uradila Slovenija, kada je razgradila deo međunarodne granice prema Austriji i Italiji i zaposela ih ističući svoja nova obeležja, To je bilo suprotno principu KEBS-a, koji je proglasio sve granice u Evropi nepromenljivim, dok se o tome ne saglasi dotična zemlja. Pored toga, sve zemlje su imale međunarodnu obavezu da štite svoje međunarodne granice. Savezna država je, upravo zbog toga, kada je Slovenija izvršila taj jednostrani nasilni akt, uklanjajući simbole zajedničke države i ističući svoje

secesionističke, na granicu uputila nekoliko kamiona vojnika da povrate tu granicu, što je bila njena međunarodna obaveza. Međutim, oni su prilikom ulaska u Sloveniju bili vojno napadnuti i nekoliko desetina tih vojnika je ubijeno. Znači prvi akti sile su bili od strane Slovenije, prvo u pravnom smislu, a onda i u fizičkom. Ovo nasilje je prećutano na zapadu, a za te akte je odmah optužena Federacija, odnosno Srbija. Ovo sam naveo kao malu ilustraciju onoga što će se kasnije, tokom četiri godine razvijati kao paralela jedne strahovite zloupotrebe prava, morala i sile od strane vodećih zapadnih zemalja. Jedini zadatak je bio da se okonča postojanje Jugoslavije, jer im ona više nije služila, nisu više imali strateški interes, jer je Hladni rat bio završen. Takva država, sa tako gipkim rešavanjem međunacionalnih odnosa i visokim pravima datim manjinama, mogla je biti opasan primer za zapadne zemlje, gde takav nivo razumevanja za potrebe nacionalnih manjina nije nikada i nigde pokazan.

ADST: Vrlo se često, u kontekstu i ove prve konferencije u Hagu, ali i događaja koji su usledili, pominje uloga Nemačke. Vi ste imali priliku više puta da se sretnete sa Hansom Diritrom Genšerom, uključujući i na ovoj konferenciji. Kakvi su Vaši utisci? Koliko su osnovane te ocene da je, od svih zemalja EZ, Nemačka bila najaktivnija u tom kontekstu?

JOVANOVIĆ: Ne možda, ona je to bila. Čim se ujedinila, ona je odmah silovito krenula na razjedinjavanje Jugoslavije. To je njen prvi čin kao ujedinjene zemlje, što nije dovoljno uočeno i istaknuto od strane stranih političkih posmatrača. Trebalo je to da bude dovoljna opomena i drugima, da jedna ujedinjena Nemačka, onako kako se ponašala prema nama, može sutra da se ponaša i prema nekim drugima. To je navelo Margaret Tačer, premijera Velike Britanije, i francuskog predsednika Fransoa Miterana da se javno suprotstave ujedinjenju Nemačke. Sa druge strane, SAD i druge zemlje, među kojima je bila i Jugoslavija, javno su podržale to ujedinjenje iz dobrih namera prema nemačkom narodu. Međutim, Nemačka se nije zaustavila samo na tome, nego je izvršila snažan pritisak na druge zemlje da munjevitom priznaju nezavisnost Slovenije i Hrvatske, i to još tokom rada Međunarodne mirovne konferencije. Nisu birali ni reči ni sredstva kako da na to nateraju druge članice EZ. Kada sam se sastao sa Genšerom u Minhenu, taj susret nije protekao onako

kako sam ja zamišljao da bi jedan bilateralan susret trebalo da izgleda, odnosno da bi trebalo da pokrije razne oblasti koje izostaju u bilateralnoj saradnji, kako bi se ona unapredila. Medjutim, naš bilateralni sastanak se sveo isključivo na Sloveniju i Hrvatsku i na Vukovar, koji je tada bio ratna zona. Moj pokušaj da ga pomerim i ukažem na druge korisne oblasti za saradnju, naišao je na zid. Nije se uopšte pokušavalo da se shvati da situacija u Vukovaru nije izazvana željom JNA da nanese zlo tom gradu, nego zato što su kasarne u tom gradu bile okružene, odsečena im je struja, bile su napadnute. I nema vojske na svetu koja će da gleda, mirno i sa strane, kako se njene kasarne lišavaju svih mogućnosti života i napadaju, već će preduzeti akcije da ih deblokira. To je bio povod i razlog zašto je JNA ušla u taj okršaj. Druga je stvar što je taj okršaj dugo trajao, dva meseca, što je doneo velike žrtve, i jednima i drugima, što je tragično samo po sebi, jer bolje bi bilo da nije bilo takvih posledica. Ali ni druga strana, Hrvatska, nije učinila ništa da to skрати, već je i dalje insistirala na blokadi kasarni i na doturanju oružja i ljudstva sa druge strane. U svakom slučaju to je tragičan događaj, koji bolje da se nije dogodio jer i dan-danas ostavlja posledice po odnose ljudi u tom gradu. Nije trebalo, razume se, nije smelo, nije bilo politički prihvatljivo da se kasarna jedine zvanične oružane sile u Jugoslaviji napada od nekih neregularnih, paramilitarnih grupa. Ali to je priča za istoriju. Genšer je insistirao samo na tome, razume se na svoj jednostran način, i mi nismo imali napretka u tome kako dalje da razvijamo odnose. Medjutim, važnije je to kako su se Genšer i Kol ponašali prema svojim partnerima u EZ. Oni su na sastancima insistirali na isključivoj krivici srpske strane, potpuno su opravdavali sve što su Slovenija i Hrvatska činile. Hrvatska je, da ne zaboravimo, pre toga donela novi ustav iz kojeg je izbacila Srbe kao konstitutivni narod. Taj stav je bio unesen u ustav posle Drugog svetskog rata da bi se smirili strahovi Srba u Hrvatskoj od genocida koji je prema njima počinjen od strane Nezavisne Države Hrvatske za vreme Drugog svetskog rata. Ta garantija u ustavu je jednostrano i munjevito skinuta i oni su ostavljeni uplašeni i bez zaštite. Bez ustavne zaštite, Srbi u Hrvatskoj su se osetili ugroženi. Strah od ponavljanja genocida nad njima u Hrvatskoj u Drugom svetskom ratu košmarno je oživeo. To je bio i početak sukoba između njih i tih paravojnih formacija u Hrvatskoj, ali je sve to pripisivano Srbiji, kao da je ona kriva a ne onaj koji je sve to izazvao. U samoj EZ je postojao otpor da se priznaju Slovenija i Hrvatska, medjutim nemački kancelar Kol je u jednom trenutku udario rukom o sto i zapretio da će ih Nemačka odmah priznati iako drugi neće. Drugim rečima, to bi značilo i kraj EZ, koja postoji samo onda kada njene članice imaju zajedničku spoljnu politiku. To je

bio ultimatum, ne nama nego EZ, pred koju je stavljen izbor: ili da nestane EZ ili da se pridruže Nemačkoj. Oni su morali da kapituliraju i da prihvate taj nemački ultimatum. To su sve postupci koji su postali integralni deo politike razbijanja Jugoslavije i stavljanja Srbije i Srba na optuženičku klupu za sve što se od tada pa nadalje radilo tokom cele jugoslovenske krize, a deo toga se oseća i danas.

ADST: Htela sam samo kratko da Vam postavim pitanje u vezi se usaglašenošću nastupa naše delegacije na Konferenciji u Hagu. Koje su bile otežavajuće okolnosti rada na Konferenciji? Da li ste imali zvaničnu platformu, odnosno instrukcije? Koliko Vam je posao otežavalo to što niste dobijali obaveštajne podatke jer niste bili član partije?

JOVANOVIĆ: Prvo, ta konferencija je imala dva dela, u prvom su bili eksperti na nivou ministara spoljnih poslova šest republika, koji su imali desetak radnih sastanaka. Cilj je bio da se približe stavovi i gledanja na zajedničku državu, jer su se oni poprilično razlikovali posle pokušaja šest republika na vrhu da se o nečemu dogovore. Ja sam osećao potrebu, odnosno nedostatak jedne produbljene analize trajanja problema koji smo imali sa tim bivšim republikama i njihovim narodima tokom istorije, naročito uoči i tokom Prvog svetskog rata i iza toga, što bi moglo da bude kao argument o tome da ti problemi nisu nastali od juče, da su oni svoju neiskrenost prema zajedničkoj državi gradili mnogo ranije. Postojale su i druge zemlje kojima nije odgovaralo da nastane jedna zajednička država svih Južnih Slovena. To su mnogi susedi, Vatikan, itd. Prema tome, ta želja za odustajanjem od zajedničke države nije od juče. Ona je bila, na neki način, zadržana i skrivana i tokom njihovog postojanja u okviru zajedničke države, samo je odlagana dok ne sazru najpovoljniji uslovi da se ona javno iskaže. Tu vrstu dokumentacije i pomoć nisam ni otkud imao, jer se Srbija nije pripremala za tako nešto, ona nije ni sanjala da bi zajednička država mogla da bude najednom ugrožena od strane onih koji su joj najbliži, koji su je stvarali, a to su Slovenija i Hrvatska. Oni su zajedno sa Srbijom razgovarali i pregovarali o uspostavljanju zajedničke države, ali oni su, u suštini, imali jednu pozadinsku politiku koju nisu javno iskazivali, koju su sve vreme držali u pripravnosti i čekali trenutak kada će to moći najbolje da se pokaže. Oni su sve to imali daleko razradjenije, jer su se pripremali decenijama, i taj hendikep je meni bio smetnja, nastojao sam da to premostim na drugi način. Drugo je pitanje

koliko sam u tome uspeo. A što se tiče informacija iz zemlje, obaveštajne informacije mi nisu bile uskraćivane zato što nisam bio član partije. Korišćenje ovih materijala bilo je u najužem krugu, kome ja verovatno nisam pripadao, To meni nije toliko smetalo i ne verujem da su ti podaci bili presudno značajni, s obzirom na stanje razbijenosti Jugoslavije i njenih organizacija u zemlji i inostranstvu. Ali sigurno je da bi takvi podaci bili korisni da sam ih imao na raspolaganju.

ADST: Kakav je bio odnos delegacijom Crne Gore? Da li ste imali usaglašene stavove i da li je tačna informacija da je Crnoj Gori preko tadašnjeg italijanskog ministra spoljnih poslova Đanija Demikelisa ponuđena novčana nadoknada da i ona proglasi samostalnost?

JOVANOVIĆ: To sam i ja čuo, ali pre nego što odgovorim, želeo bih da se osvrnem na jedan događaj u toku Konferencije. Lord Karington je stavio na sto ukupno četiri verzije nacrtu nestajanja zajedničke zemlje i prava svih republika da proglase nezavisnost. U jednom od tih, mislim poslednjem, desilo se nešto što mi nismo očekivali. Karington je prozivao sve da se izjasne. Sve četiri bivše jugoslovenske republike su očekivano podržale nacrt, Srbija je, razume se, bila protiv. Crna Gora, na naše veliko iznenadjenje, je prvo ćutala, a onda u jednom trenutku podržala taj nacrt. Tu je bio predsednik Crne Gore, pokojni Momir Bulatović. Nama je bilo sumnjivo i to što je ovo bio jedini put da on nije došao istim avionom sa nama, već nekim zaobilaznim letom preko Praga, nešto kasnije posle nas. To je bio šok za sve nas, a posebno za Miloševića. Sećam se da mi je u prolazu rekao da ga nikada ništa nije toliko zabolelo u političkoj borbi, gde je trpeo i poraze, kao ovo. Medjutim, Milošević je, kad smo se vratili, uspeo da to sanira kroz niz razgovora sa Bulatovićem i Djukanovićem i da izdejstvuje njihov pristanak da se lord Karington naknadno iz Beograda obavesti da dve zemlje zajedno ne podržavaju taj nacrt i da ostaju u preostalom delu Jugoslavije kao zemlje prethodnice. To je na neki način prevaziđeno, ali ostao je jedan mali ožiljak, koji se kasnije pojavio kao neka vrsta tumora i, nekih 15 godina kasnije, 2006. godine, Crna Gora je izašla iz Savezne države Srbije i Crne Gore. A što se tiče Demikelisa, on je bio neprijateljski raspoložen prema postojanju Jugoslavije, to je došlo do izražaja u zajedničkom komunikeu sa Genšerom na sastanku koji su imali u Veneciji 1992. godine, ako se dobro sećam. To je za nas bilo neprijatno iznenadjenje i ne isključujem da je takva neka ponuda mogla biti data

tadašnjem crnogorskom vrhu od strane jednog tako nemoralnog čoveka kao što je bio Demikelis.

ADST: Pomenuli ste već Vukovar. Da li je srpsko rukovodstvo imalo svest o negativnim efektima ove situacije? Zbog čega je došlo do Vašeg prvog razmimoilaženja sa Slobodanom Miloševićem?

JOVANOVIĆ: Mi smo se trudili da budemo što kompaktniji, i u tome smo uspevali skoro sve vreme. Tačka najvećeg nepodudaranja naših stavova bila je kada je on podlegao pritisku sa zapada, naročito pritisku iz ruskog ministarstva spoljnih poslova, od strane ministra Kozirjeva, da treba da zatvori granicu na Drini prema Republici Srpskoj. Drugim rečima, da uvede sankcije Republici Srpskoj za svu robu osim prehrambene, što je bilo za mene neprihvatljivo, jer automatski obesnažuje naše kritike sankcija koje su bile uvedene prema nama. Ne mogu se sankcije osudjivati kao sredstvo u politici u jednom slučaju, a u drugom primenjivati. Međutim, ja nisam bio konsultovan u vezi sa tim, to je uradjeno u užem krugu. Kada mi je Milošević to saopštio u jednom telefonskom razgovoru ja sam se opirao i molio ga da to ne radi. Međutim on me je prekinuo i rekao da je stvar gotova. Čak sam dobio zadatak da ja to saopštim Crnoj Gori. Tako da je to bilo jedno od razmimoilaženja. Ja i dalje mislim da to nije bilo neophodno, da je moralo i moglo da se izbegne, mada, ruku na srce, mislim da je Milošević ipak bio svestan šta to znači za Republiku Srpsku. Zbog toga je postojala neka prozornost i blokada na Drini nije bila potpuno i totalno sprovedena. Moj lični utisak je da je nemoguće da se na tako uskoj i plitkoj reci potpuno spreči svaka mogućnost prelaska sa jedne na drugu stranu. Ali to je sada druga stvar. I tom prilikom su vojni posmatrači, koji su dovedeni iz Evrope da se rasporede pored Drine, bili predstavljeni kao humanitarci, kao humanitarna misija, da bi se izbegao šok javnosti prema ulasku vojnih posmatrača na našu teritoriju. To su sve delovi političke ikebane koju je Milošević pravio da bi zavarao druge od pomisli da je ta blokada ipak porozna na neki način.

ADST: U tim mesecima 1991. godine i početkom 1992., očigledno je bilo da su ostali međunarodni faktori bili uzdržani. Kakav je bio stav Rusije u tom periodu i zbog čega je ona bila uzdržana?

JOVANOVIĆ: Rusija je doživela svoju tragediju, ne samo što je prestala da postoji kao imperijalna tvorevina, nego zato što je i sama izgubila veru u samu sebe i spustila se na kolena pred zapadom, do mere koja nije zabeležena u modernoj istoriji, da jedna tako značajna i velika zemlja i veliki narod, obustave svaki oblik javnog postojanja u odnosu na druge. Karakteristična je izjava ruskog ministra spoljnih poslova Kozirjeva na pitanje Buša mlađeg koji su nacionalni interesi Rusije, da Rusija nema nacionalne interese, da su njeni nacionalni interesi opšte čovečanske vrednosti. Takva vrsta kapitulacionog odgovora zaprepastila je i samog predsednika Buša i celi svet. To je samo ilustracija najniže tačke dokle se Rusija bila spustila u to vreme. Tada je jugoslovenska kriza bila veoma dramatično proširena, stigla je do Saveta bezbednosti, tamo se raspravljalo o mnogo čemu, između ostalog i o uvodjenju sveobuhvatnih ekonomskih sankcija i Rusija je glasala zajedno sa zapadnim zemljama, To je bio šok za nas ali ne i iznenađenje, jer zemlja koja nije imala svoj glas, koja se njega odričala, nije ni mogla da se drugačije ponaša. To je bilo vreme najnižeg pada Rusije u njenoj istoriji. Ja sam svojevremeno rekao jednoj delegaciji ruskih političara koji su posle toga došli u Beograd, mislim da je tadašnji predsednik Vlade Gajdar bio u toj delegaciji, da je to, što su tada oni uradili nama, nešto što veoma iznenađuje i boli, da mi u sadašnjim generacijama možemo imati razumevanje za tadašnju Rusiju koja nije ni mogla drugačije jer se drugačije nije ni držala, ali buduće generacije možda neće imati takvo razumevanje, te da je tu vrstu negativne investicije Rusija morala na neki način da izbegne. Ja sam, sopstvene utehe radi, to rekao Gajdaru. Koliko je to ostalo u njegovom pamćenju ili ne, to je drugo pitanje.

ADST: U oktobru 1991. godine, Boris Jeljcin je organizovao jedan sastanak između Slobodana Miloševića i Franje tuđmana u Moskvi, kome ste i Vi prisustvovali. Kakvi su utisci bili sa tog sastanka?

JOVANOVIĆ: Ja sam bio na sastanku sa Jeljcinom i Gorbačevim, a ovo je drugi sastanak. Na sastanku koji pominjete bio je, mislim, moj budući naslednik, Živadin Jovanović. Ja sam bio 1991. i 1992. godine, tada smo dva puta bili u Moskvi. Upoznao sam I jednog i drugog, razume se u odvojenim susretima. Oni su bili ljubazni i srdačni, na neki način bratski, ali bez suštine, pošto nisu bili u mogućnosti da se na bilo koji način obavezuju prema nama. To su bili razgovori koji su bili prijatni, ali bez sadržaja. Međutim, jednom prilikom smo zaista bili u Moskvi zbog Tuđmana, Tuđman je bio u poseti zajedno sa Miloševićem. Trebalo je da se na neki način Rusija pojavi kao stariji brat, da ih na neki način približi. Međutim, to nije uspelo, Tuđman je ostao pri svome, a i Rusija nije bila u moći i snazi da pokaže energičniji prilaz tom pitanju i sve je ostalo na apelu i podsećanju na zajedničko poreklo, itd., argumentima koji nisu imali snagu u političkom životu.

ADST: U to vreme, Ujedinjene nacije su se uključile u proces rešavanja krize imenovanjem Specijalnog izaslanika, Sajrusa Vensa. Kakav je bio odnos Sajrusa Vensa i Slobodana Miloševića? Kako Vi ocenjujete ulogu Sajrusa Vensa u rešavanju krize u početku njegovog angažmana?

JOVANOVIĆ: Sajrus Vens je bio veoma prijatan čovek, blage reči, jedan odnegovan političar koji nema zadnje misli. On nije bio aktivan u političkom životu SAD, ali bio je angažovan kao Specijalni izaslanik GSUN na Međunarodnoj mirovnoj konferenciji, kao jedan od međunarodnih posrednika, zajedno sa doktorom Ovenom. Vens je bio vrlo drag, prijatan, ali nije bio mnogo aktivan. U dvojcu sa doktorom Ovenom, Oven je bio taj koji je vodio glavnu reč, a Vens je više pratio. Međutim, Milošević je koristio svaki trenutak da posle tih susreta održi sa Vensom sastanke tet a tet. Nije mi ništa o tome govorio niti sam ga ja pitao, to je bila njegova stvar da li će hteti bilo šta da kaže. Ja pretpostavljam da je on preko Sajrusa Vensa, kao i preko nekih drugih kasnije, pokušao da položi mostove prema Americi, jer je njegova želja oduvek bila da sa SAD ima najbolje odnose. On je tamo bio više puta kao bankar i bio je impresioniran efikasnošću SAD kao organizovane političke vlasti. Želeo je, mislim, do kraja da to ostvari, ali izgleda da ta njegova želja nije najbolje shvaćena sa druge strane ili su neki đavolski advokati to sprečavali i, umesto da ga približe sebi, oni su sve radili da ga odgurnu od sebe ili eventualno iskoriste. To je, po meni, jedna od grešaka i propusta tadašnjih

američkih administracija, jer u Miloševiću su mogli imati jednog pouzdanog i značajnog partnera, mnogo značajnijeg od onih koji su izabrali - Gligorova, Tujmana, Izetbegovića - jer je on bio izgrađen političar sa mnogim znanjima i predznanjima o Jugoslaviji. Sa druge strane, bio je predstavnik najmnogoljudnijeg naroda u bivšoj Jugoslaviji i kao takav je mogao biti značajniji i za SAD, nego, recimo, Milan Kučan u Sloveniji, koja je bila mnogo manja i po broju stanovnika i po teritoriji.

ADST: Kakav je bio odnos Sjedinjenih Američkih Država prema krizi u Jugoslaviji? Vi niste bili angažovani na toj poziciji u tom trenutku, ali sigurno imate neke informacije o utiscima tokom posete državnog sekretara Bejkera 1991. godine.

JOVANOVIĆ: U Srbiji postoji jedno mišljenje da su SAD bile za očuvanje Jugoslavije, ali da većina zemalja Evropske zajednice nije bila za to. To je netačan stav, jer, ako se geneološki posmatra šta su sve tadašnje američke administracije preduzimale u odnosu na Jugoslaviju od 1989. godine pa nadalje, vidi se jedna linija raspoređivanja SAD od Jugoslavije i prepuštanja Jugoslavije njenoj sudbini. Tako je novi američki ambasador u Jugoslaviji, Voren Cimerman, 1989. godine i federalnoj vladi i svim republikama koje je posećivao rekao da SAD više nemaju strateški interes za Jugoslaviju, jer je Hladni rat bio praktično pred svojim završetkom. Takva izjava nije pogodovala očuvanju Jugoslavije, ona je više pogodovala onima koji su u tajnosti pripremali planove za njeno razbijanje - nekim strukturama u republikama, kao što su Slovenija, Hrvatska, a kasnije i Makedonija i Bosna i Hercegovina, kao i nekim zemljama koje su oduvek, od nastanka Jugoslavije, bile rezervisane prema njenom postojanju, kao što su Vatikan, Austrija, Nemačka, Mađarska i tako dalje. Prema tome, ta izjava je okrilatila, ohrabrila one koji su sanjali o tome da vide kraj Jugoslaviji, da krenu aktivnije i to su i učinili. S druge strane, Bejker je, kada je dolazio 1991. godine, video da se Slovenija i Hrvatska uveliko pripremaju za izlazak i hteo je da to spreči time što bi zauzeo jednu, spolja gledano, ekvidistancu između Federacije i tih republika. Federaciji i Miloševiću je rekao da ne treba i ne smeju da upotrebe silu za zaustavljanje Slovenije i Hrvatske od nasilne secesije, a Tujmanu i Kučanu, Hrvatskoj i Sloveniji, rekao je da ne primenjuju silu u odvajanju, jer u tom slučaju neće biti priznati od Amerike. Nije rekao, ali se podrazumevalo, da neće priznati jedno vreme, jer su ih SAD priznale ubrzo nakon

proglašenja nezavisnosti. Kao što vidite, on je u svojoj knjizi to predstavio kao nastojanje SAD da se izbegne najgore u Jugoslaviji, ali se pokazalo da je on kao najgore video to što bi Federacija i Srbija, koje su branile Jugoslaviju, mogle da silom spreče Sloveniju i Hrvatsku da izađu, što je i bila njihova međunarodna obaveza. KEBS je garantovao međunarodne granice Jugoslavije kao nepromenljive, republike nisu imale pravo da ih menjaju kako im se prohte. Ali nije ništa činio protiv secesije, koja je od samog početka imala elemente nasilne secesije, prvo u Sloveniji, već sam objasnio kako je izgledalo zauzimanje granice, a onda u Hrvatskoj, koja je izbacivanjem Srba u Hrvatskoj kao konstitutivnog naroda iz ustava, bacila rukavicu Srbima i vratila ih onim groznim uspomnama iz Drugog svetskog rata, kada je nad njima izvršen genocidni pokolj. Ko je kriv za nastanak oružanog sukoba u Hrvatskoj je pitanje koje bi zapad morao realnije i svestranije da sagleda, a ne da odmah traži dežurnog krivca u Srbima i Srbiji. To je nešto što je nametnuto kao narativ od strane secesionističkih republika i što su američki mediji i političari nekritički i sa interesom prihvatili i dalje prenosili. Ne zaboravimo da su SAD, u međuvremenu, 1990. godine, donele zakon o prestanku pružanja beneficija u trgovini sa Jugoslavijom i jugoslovenskim republikama. Klauzula o najpovlašćenijoj naciji, koja je bila osnova za dobru trgovinu, je povučena, što nije išlo u prilog Federaciji, ali jeste u prilog republikama. Onda je doneta odluka da se krediti ne daju Federaciji nego republikama i tako dalje. Bilo je više tih poteza finansijske prirode, koji su jasno govorili da su SAD takodje favorizovale secesionističke republike i nisu bile spremne da podmetnu ledja da se očuva zajednička država Jugoslavija.

ADST: Šta se desilo tokom sastanka sa američkim ambasadorom Vrenom Cimermanom u decembru 1991. godine?

JOVANOVIĆ: Američki ambasador Vren Cimerman je bio veoma obrazovan i prijatan čovek, mi smo se sreli više puta. On je ostao u istoriji zapamćen kao jedini američki ambasador u bivšim socijalističkim zemljama, koji nije uspeo da sruši vlast u tim zemljama, naravno ne on sam, već angažovanjem i ohrabivanjem procesa koji bi doveli do toga. I to je njegov hendikep. A onda je kao ambasador zaboravio da je prvi zadatak ambasadora da gradi i razvija dobre odnose sa vladom zemlje domaćina, ne zapostavljajući i odnose sa opozicijom. Međutim, za njega je prioritet bilo razvijanje odnosa sa opozicijom, a Vladu je,

na neki način, zanemario. Čak je davao izjave protiv Slobodana Miloševića, koji je bio predsednik Srbije, što nije bilo politički delikatno od jednog ambasadora. Milošević je, revoltiran, napravio i sam grešku i odbio da dalje prima ambasadora koji javno govori protiv njega. Tako da su greške bile obostrane. Milošević je pogrešio što je prekinuo tu pupčanu vrpцу sa Amerikom preko ambasadora, a ambasador nije bio na visini svojih diplomatskih dužnosti, jer je pogrešno shvatio koji je glavni cilj njegove politike. Cimermanu je zbog toga bilo onemogućeno da sreće sa Miloševićem, dakle da dobije izvorne informacije od prvog čoveka zemlje i to ga je omelo i da dobije prijem kod Miloševića radi predaje neke vrste ultimatumu. Zato je došao kod mene, negde uoči Božića 1991. godine, kako bi mi predao papir sa tekstom na oko pola stranice, kojim se Srbija upozorava da će SAD, ukoliko dođe do oružanih sukoba na Kosovu i Metohiji, napasti Srbiju. Kada sam ga pitao "To je ultimatum, ambasadore?", on je odgovorio "Da, ovo je ultimatum". Ja sam ga podsetio na istoriju ultimatumu koje su druge zemlje davale Srbiji, međutim razgovor je bio kratak, nije se više imalo šta razgovarati. Ja sam rekao da ću dokument predati Miloševiću. To je još jedna rana indikacija da tadašnja američka administracija nije imala dobre namere prema Srbiji, jer je htela da Srbija bude potpuno potčinjena njenoj volji. SAD su mogle to da postignu da su imale jednu realniju, pravičniju i suptilniju politiku prema jugoslovenskoj krizi. Međutim, tadašnje američke administracije su htele da to postignu snagom i dekretima, a ne umom, politikom i diplomatijom. To je bila greška SAD u jugoslovenskoj krizi. Greška Jugoslavije i Srbije je bila što nije bio izbegnut taj period veoma loših odnosa, čiji tragovi postoje i danas i verovatno će još dugo postojati u međusobnim odnosima.

ADST: Nastavljamo razgovor 10. novembra 2020. godine.

U oktobru 1991. godine, poslali ste pismo lordu Karingtonu. Šta Vas je podstaklo da ga pošaljete i o čemu se radilo u tom pismu?

JOVANOVIĆ: Lord Karington je, kao što sam već napomenuo, prvih mesec dana dozvolio da se stvori slika da nema napretka u približavanju stavova i da je zbog toga došao trenutak da proglasi da je Jugoslavija na umoru, da ona više funkcionalno ne postoji, da sve bivše republike treba da se okrenu svojoj nezavisnosti i zatraže priznanje te nezavisnosti, prvo od

Evropske zajednice, a onda i od drugih. To je bilo potpuno iznenadjenje, jer se odjednom prešlo preko svih realnosti postojanja jedne države kao što je bila Jugoslavija i preko svih njenih institucija i njenog Ustava, koji su bili, kada je reč o priznavanju konstitutivnosti naroda i manjina ispred, praktično, svih drugih ustava koje je svet poznavao u tom trenutku. To je šokiralo naš tim. Došli smo do zaključka da mu treba odgovoriti na jedan celovit način i suprotstaviti se ključnim stavovima, da je država prestala da funkcioniše, da je pravo na samoopredeljenje vezano za republike a ne za narode koji u njima žive, da su granice koje su postojale između republika definitivno utvrđene i da one postaju međunarodne granice. Sve to je bilo suprotno našem ustavnom i međunarodnom pravu, jer unutrašnje granice, osim u slučaju podela kolonija među kolonijalnim silama, nikada nisu mogle biti tretirane i definitivno utvrđene kao međunarodne granice, nego su, čak i u slučaju razdvajanja, morale da budu predmet posebnih pregovora. Ali najvažnije je to što je lord Karington vezivao pravo na samoopredeljenje za teritorije, za republike, a ne za narode. Međunarodno javno pravo sva prava vezuje za bića a ne za teritoriju. I prava nacionalnih manjina, i prava čoveka, i prava naroda na konstitutivnost, odnose se na ljude a ne na zemljište. To nakaradno mišljenje trebalo je da na silu opravda izdvajanje republika iz zajedničke države. Naš Ustav nikada nije priznavao pravo na izlazak republikama, već je pravo na izjašnjavanje po tom pitanju bilo priznato konstitutivnim narodima, po proceduri koja zahteva da se o tome prethodno dogovore sa onima koji ostaju u toj državi. Ta nakaradna interpretacija prava na samoopredeljenje trebalo je da na brzinu osigura nesmetan izlazak Slovenije i Hrvatske, a zatim i drugih republika, iz Jugoslavije i da taj izlazak bude jednak po pravnom značenju sa onim republikama i narodima koji ostaju u Jugoslaviji. Prema tome, sve republike moraju da budu nove, ne mogu Crna Gora i Srbija, koje su ostale lojalne svojoj zemlji, da traže neko jače pravo za sebe, a to je pravo država prethodnica. One koje napuštaju zajedničku državu moraju da traže priznanje svoje nezavisnosti. Međutim, da bi se uništenje Jugoslavije postiglo jednom zauvek i da bude nepovratno, bilo je neophodno da se ona potpuno izbriše sa političke mape, a konstitutivni narodi i njihove republike, koji žele da ostanu u Jugoslaviji, kako je Karington rekao, mogu to da urade, ali samo u novoj državi Jugoslaviji. Tu novu državu mogu da zovu kako god hoće, ali ona mora da bude nova država, nikako preostali deo stare države. To se zove ubijanje jedne države, na šta Mirovna konferencija o Jugoslaviji nije imala pravo. Nijedna međunarodna konferencija nije ovlašćena da neku državu ubije, da je proglasi nestalom, ukoliko to nije izraz volje svih građana te zemlje i u skladu sa Ustavom

koji oni imaju. Ustav je bio potpuno negiran, kao nepostojeća stvar, najnevažnija, odlučivala je samo volja secesionista i njima se prilagođavalo sve. To znači da su i lord Karington, i Evropska zajednica, kao i blok zapadnih zemalja, koji su stajali uz Sloveniju i Hrvatsku bili ne samo potpuno pristrasni, već i potpuno neodgovorni prema realnosti, pa i prema istoriji, kada su čitavu jednu zemlju proglasili nestalom preko noći i njene delove pozvali da proglase nezavisnost. Tako nešto se do tada još nije desilo ni sa jednom državom. Jugoslavija je, preko Kraljevine Srbije, bila potpisnik prvih međunarodnih konvencija, od Haških konvencija iz 1899. i 1907., Prve poštanske unije, telegrafске unije i tako dalje. Potpisnica svih ovih konvencija bila je Srbija, koja je bila nukleus Jugoslavije, bila je osnivač i Lige naroda, Ujedinjenih nacija, KEBS-a. Takva jedna država, koja je potvrdila svoj moderni kontinuitet postojanja sa nacionalnom državom Srbije u srednjem veku, opipljiva je i poštovanja vredna činjenica i nije se smelo na takav način odlučivati o prestanku njenog postojanja. U tom pismu sve to smo sažeto naveli i osporili pravo Karingtonu da proglašava državu nestalom i da republike koje ostaju lojalne toj državi proglašava bespravnim, da one ne mogu da budu naslednice Jugoslavije, nego da moraju i one da izađu iz te zajedničke kuće, koja se zove Jugoslavija, koja više ne postoji, i da budu sasvim nove države. To je bio jedan, kako bih rekao, napor koji nije imao izgleda na uspeh, jer smo tim pismom udarili na već donetu odluku o uništenju Jugoslavije i nije se moglo očekivati da će odgovor biti pozitivan. Naprotiv, odgovor Karingtona je bio praktično negiranje naših stavova i nastavljanje linijom kojom je već išao. Pismo je pisano više za istoriju nego iz očekivanja da će Karington promeniti svoj stav. To, zapravo i nije bio njegov stav, već stav odredjenih zemalja zapada, čiji je on bio glasnogovornik, zadužen za sprovođenje ranije donete odluke da se Jugoslavija u potpunosti ukloni sa političke mape Evrope.

ADST: Nekoliko meseci kasnije, nastala je Savezna Republika Jugoslavija i Vi ste imenovani za ministra spoljnih poslova u Saveznoj vladi. Međutim, kadrovska rešenja za odredjene funkcije, uključujući mesto premijera i predsednika, izazvala su iznenađenje. Da li možete da kažete nešto više u vezi sa okolnostima imenovanja Milana Panića za predsednika vlade? Ko su bili njegovi savetnici? Kakav je bio odnos prema Vama?

JOVANOVIĆ: Unutrašnja politika je vodjena mimo mene. Ja nisam bio u vladajućoj partiji, niti sam pripadao bilo kojoj struji, nisam imao nikoga od političara na vezi, jednostavno sam radio svoj posao, a unutrašnje stvari su bile prepuštene drugima. Tako da mene nisu ni obavestavali o pripremama za dolazak Panića. Kada me je Milošević obavestio o odluci da Panić bude novi premijer, ja sam ga začuđeno pitao ko je taj, jer nikada ranije nisam čuo za njega. Milošević je rekao da je on veoma ugledan Srbin iz Amerike, uspešan privrednik sa dobrim vezama u SAD, te da će taj čovek da nam uvede moderni američki kapitalizam i da nas pomiri sa SAD. On je stvarno to želeo i u to verovao. Mislio je da je blizu svog cilja, da konačno SAD nema za protivnika, nego za partnera. Kako je do toga došlo? Prvobitna ideja, na osnovu mojih saznanja, došla je od Mitevića, koji je svojevremeno, kada je kao glavni urednik ili direktor Radio Beograda bio u SAD, tamo upoznao Panića, ali sigurno je da su tome prethodile i diskusije sa nekim drugim ličnostima sa kojima se Milošević savetovao. Panić je, koliko znam, pre toga već dolazio u Beograd kao privatno lice i razgovarao sa Mitevićem, koji je sa Miloševićem već bio utirao put za njegovo postavljenje. Oni su se dogovorili da Panić taj posao radi onako kako je Milošević to zamislio. Međutim desilo se nešto potpuno suprotno tome. Kada je Milan Panić došao da preuzme funkciju, doveo je sa sobom grupu Amerikanaca i bivšeg američkog ambasadora Džona Skenlana. U toj grupi je bio i bivši Tanjugov dopisnik Šaranović, kao i mnogi drugi. Panić je sastavio vladu prema svojim ukusima i očekivanjima. Ja sam u toj vladi bio ministar spoljnih poslova. U vladu su bili uvršteni i mnogi drugi poznati intelektualci, naučnici i članovi opozicije. Jednom prilikom, kada je Panić malim avionom bio u poseti Mađarskoj, tokom povratnog leta je zatražio da sednem pored njega i pokazao mi pismo koje je uputio američkom državnom sekretaru. U tom pismu je američkog državnog sekretara obavestavao o novoj vladi, o ciljevima te vlade i ličnostima, sa posebnim objašnjenjem zbog čega je kojeg ministra uzeo u vladu. Pročitao sam i njegovo objašnjenje da me je prihvatio zbog administrativnog kontinuiteta sa prethodnom vladom. Druge novopečene ministre, koji su većinom bili studenti Fulbrajtove fondacije, profesori, naučnici, hvalio je kao ljude koji su bliski Americi, liberalnih shvatanja, i tako dalje. Ja sam bio šokiran kada sam to pročitao, prvo što je to uopšte napisao, a zatim što mi je to pokazao, i rekao sam mu: "Gospodine predsedniče, nije običaj da predsednik jedne vlade podnosi izveštaj bilo kom strancu o tome kakvu je vladu sastavio, zašto je sastavio i da se zbog toga opravdava kod drugih." Međutim, on je odgovorio da je to namerno uradio da bi razbio svako nepoverenje američkog političkog vrha

prema nama i našim namerama. Ja sam rekao da postoje drugi načini kako bi on mogao njima da uputi poruke umirenja, a ne da podnosi izveštaje kao njihov referent. Medjutim, on je to, smejući se, shvatio na svoj način, a mene je to šokiralo, učinilo je da se ne osećam dobro u toj vladi i pod takvim predsednikom vlade. Čak je pomenuo da bi voleo da me jednom odvede u Ameriku, da tamo vidim njegovo ekonomsko carstvo i da se, ako treba, tamo i zadržim, što sam ja, razume se, primio sa ledenim ćutanjem. To je meni stvaralo utisak da taj naš novi predsednik vlade nije samokontrolisan, da nije samostalan. Posumnjao sam da je on možda i namerno poslat od strane američkih službi da završi posao. Medjutim, on se ponašao kao slon u staklorezačkoj radnji, umesto da obavlja taj svoj eventualni zadatak sa ozbiljnošću i diskrecijom, kako bi to, otprilike, moglo da se očekuje od ljudi od kojih je tako nešto traženo, on je razbarušen krenuo silovito protiv Miloševića u ličnim razgovorima i u susretima sa strancima, što je nezabeleženo u analima političkih prilika u jednoj zemlji. On je povećavao temperaturu u odnosima sa Miloševićem, najgrublje ga napadajući pred drugima, tražio njegovu momentalnu ostavku, nazivao ga je najtežim rečima i tražio je podršku drugih. U prisustvu predsednika Republike Čosića, on je sve to izgovorio kada smo bili na konferenciji u Londonu, avgusta 1992. godine, kada je došao u sobu Miloševića i pozivao ga da odmah da ostavku, nazivajući ga najgrubljim imenima. Ja sam bio preneražen takvom drskošću i smelošću, a, s druge strane, to se sve dešavalo u našoj delegaciji koja je otišla u London u vezi sa situacijom u Bosni i Hercegovini, da otkloni svaku sumnju u nas i naročito da se bori protiv podmetanja da su Srbi i Srbija najviše i jedino krivi, pripisivane su nam i stvari koje nemaju veze sa stvarnošću. Panić je iskoristio taj put da napada Miloševića do dugo u noć, pred svima nama, da bi ga, potom napao i na samoj konferenciji. Na zasedanju su bili predstavnici Bosne i Hercegovine, ispred SAD je prisustvovao zamenik državnog sekretara Lorens Iglberger, pošto je državni sekretar Kristofer bio zauzet u izbornoj kampanji. Predsedavajući konferencije je dao reč našoj zemlji, odnosno Slobodanu Miloševiću. Medjutim, Panić je ustao i zabranio Miloševiću da govori, rekavši da je on šef delegacije i da on predstavlja zemlju. To su bili ispadi koji su karakteristični za jednog nedoraslog dečaka, a ne za jednog formiranog i zrelog političara. Takvo ponašanje na međunarodnoj konferenciji, gde se predsedniku njegove republike, Srbije, osporava pravo da govori u ime Srbije kada je Srbija direktno imenovana, apostrofirana i napadana. Potom je došlo do razgovora u sobi naše delegacije, kada je ruski ministar spoljnih poslova Rusije Kozirjev došao da nam kaže da Konferencija treba da donese i jedan papir u vezi sa Kosovom, koji treba da afirmiše

Kosovo na taj secesionistički način a nas da napada zbog navodnih nepravdi i grubosti počinjenih tamo prema Albancima. Panić je odmah zauzeo stav da treba to da prihvatimo. Na žalost, drugi članovi iz naše delegacije su ga sledili u tom stavu ili su ćutali, ali ja nisam mogao da otrpim. Ustao sam i povišenim glasom sam osudio premijera zbog toga, u čemu me je sledio i profesor Oskar Kovač, dok su drugi ćutali, preneraženi tom smelošću predsednika vlade da ugadja Konferenciji na štetu sopstvene zemlje. To je bio početak mog razmišljanja o potrebi napuštanja Vlade, što sam i učinio nekoliko dana kasnije. Pošto sam iz Londona otišao direktno u Džakartu, na zasedanje Samita nesvrstanih zemalja, jer Ćosić zbog umora nije mogao da ide, odmah po povratku sam napisao ostavku, koja je već poznata, Moje dalje ostajanje u Vladi sa takvim predsednikom (sa takvim ponašanjem i sa takvim neprotokolarnim i nepolitičkim tretiranjem drugih oko sebe, a naročito bitnih interesa Srbije uopšte, a na Kosovu posebno) nije bilo moguće. Iza toga je bio period izborne kampanje, predsednik Ćosić se pridružio Paniću jer je i sam bio protiv Miloševića. U toj kampanji oni su delovali kao dvojac, kao tim. Mene je iznenadio Ćosić zbog te odluke. Kada sam ga pitao zašto to radi, s obzirom na to kakav je Panić i kako se ponaša, Ćosić me je umirio rekavši da ne treba mnogo da se brinem, njemu je najvažnije da se posluži Panićem da sruši Miloševića, a onda će lako sa Panićem. Bilo je naivno očekivati da bi Panić predao Ćosiću novoosvojenu vlast na tacni. On bi Ćosića sklonio kao i sve druge, ako bi to uopšte bilo izvodljivo. Ali to nije bilo izvodljivo, oni su izgubili izbore, Milošević se vratio na političku scenu kao prva i najjača ličnost u Srbiji. U takvim okolnostima je krenuo proces pregovaranja za mirno prevazilaženje bratoubilačkog rata u Bosni i Hercegovini, sve dok nije krunisan Dejtonskim mirovnim sporazumom.

ADST: Pomenuli ste i izbor Dobrice Ćosića za predsednika novoosnovane države i čini se, zaista, da je jedini zajednički imenitelj bila netrpeljivost prema Slobodanu Miloševiću. Da li je bilo razmimoilaženja između predsednika Ćosića i premijera Panića po nekim drugim pitanjima od nacionalnog interesa?

JOVANOVIĆ: Pa nečeg je možda bilo, ali Ćosić je to minimizirao i predstavljao kao “mladalačko” neiskustvo Panića, verujući da će to biti prolazni nestašluk, koji će on lako moći da savlada i otkloni. Nije davao podršku ukazivanjima sa strane da Panić čini veliku

štetu, ne samo Miloševiću, već i srpskoj nacionalnoj stvari, i u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, jer zauzima stavove koji nisu u skladu sa formulisanom politikom Srbije i sa dugoročnim nacionalnim interesima Srbije u odnosu na nastalu situaciju. On je sve to minimizirao, očigledno je imao skrivene političke ambicije, da iskoristi Panića da mu on raščisti put i da on ostvari neku svoju političku ambiciju. Tako je izgledalo, iako on to nikada nije rekao. Meni je sumnjivo bilo to što me je on jednom, tek što sam bio postavljen za ministra u srpskoj vladi, pozvao da dodjem u stan nekog bivšeg obaveštajca iz vremena Tita. Ja sam došao na taj sastanak, pošto sam tek upoznao Ćosića i veoma ga cenio kao književnika i kao ličnost. Tamo smo bili samo nas trojica, supruga tog obaveštajca nas je služila pićem, Ćosić je otvorio paljbu po Miloševiću, nazivajući ga svakakvim imenima i tražeći da se on skloni sa vlasti. Ja sam bio preneražen, jer sam pre toga znao da su oni u srdačnim ličnim kontaktima, da razgovaraju, da su imali skoro identične poglede na jugoslovensku krizu i to sam shvatio kao moje proveravanje. Pošto sam bio nov čovek u vladi, o meni nisu mnogo znali, pa je on bio zadužen da me na taj način proveriti. Ja sam ovaj razgovor tako shvatio i nikome o tome nisam govorio. Međutim, pokazalo se da to nije bilo proveravanje, već je Ćosić pokušavao da stvori krug prijatelja oko sebe, jer se spremao na politički rat sa Miloševićem. Posle toga je pristao da bude predsednik države, sa Miloševićem je bio u najboljim odnosima, ali čim je Panić došao, odmah se pokazalo da je on imao prvobitnu rezervu prema Miloševiću i da je ona samo rasla a nije se smanjivala.

ADST: Činilo se da je Milan Panić po dolasku defakto preuzeo i spoljne poslove i pritom su njegove aktivnosti dosta odstupale od nekih uobičajenih diplomatskih procedura. Da li možete nešto više da kažete o tome?

JOVANOVIĆ: On se ponašao kao slon u staklorezačkoj radnji u svakom pogledu. Prvo je iznajmljivao luksuzne avione od Evropske unije, država je plaćala velike pare za njegove prelete po Evropi. To su bili mali saloni, bilo je to izuzetno luksuzno. Ja sam sa njim tim avionima putovao samo u Tiranu, Budimpeštu i Madrid, jer sam, u medjuvremenu posećivao neke afričke i druge zemlje, On je, jednostavno, bagatelisao činjenicu da je sa njim ministar spoljnih poslova, on se u tim posetama predstavljao kao sveznalac i vodio je razgovore potpuno ignorišući moje prisustvo. A, s druge strane, u ambasadama, pogotovo u Madridu,

ponašao se na čudan način. Ušao je u ambasadu zajedno sa američkim savetnicima, tražio da se donesu sve depeše, sa njim su te poverljive materijale čitali i stranci. To je nedopustiva stvar za svakog, jer se zna da depeše moraju da budu zaštićene i da samo ovlašćena lica mogu da ih čitaju, ali ne i da ih prenose dalje. Ponašao se zaista veoma čudno, da li zato što je bio nezreo, pa nije ni bio svestan svih svojih postupaka i toga koliko su oni nedopušteni. Ali njegovi američki savetnici su bili pored njega, mogli su da ga upozore, kao obrazovani ljudi, da se to ne radi. Da li su ga upozoravali ili ne, ne znam, ali su to bile mučne scene, ja sam kao minister bio nemoćan da zaštitim diplomate, jer je premijer preuzeo svu vlast nad njima i ponašao se na jedan vrlo čudan način. On je lično bio simpatičan, bio je nasmejan, mnogo je držao do toga da je bio uspešan čovek u Americi, da je napravio neko bogatstvo, posle sam čuo da je i to bogatstvo nije napravljeno bez nekih mrlja, ali sada ne bih u to ulazio. Medjutim, nije ni bitno, Panić je došao takav kakav je, a Milošević se ponadao da će on biti taj most koji će ga povezati sa Amerikom, nije imao ni tračak sumnje da bi mogao biti upućen u Srbiju sa zadatkom. Ali, pošto se pokazalo da je Panić bio potpuno kontradiktoran i nesredjen, tako ni za takve zadatke, po meni, nije bio sposoban. Verujem da i nije imao nikakav zadatak, osim što je pokušavao da tim spektakularnim javnim demonstracijama delovanja protiv Miloševića naknadno stekne simpatije i podršku američkog političkog vrha. Mislim da u tome nije uspeo, jer su oni procenili da on nije opremljen za bilo kakvu delikatnu političku akciju prema nekoj zemlji.

ADST: Sa formiranjem nove države Savezne Republike Jugoslavije i sa formiranjem vlade, o kojoj smo do sada govorili, nastavljena je Konferencija o Jugoslaviji, koja je iznedrila Kutlijerov plan, koji je u tom periodu izgledao obećavajuće. Šta se desilo? Zbog čega je taj plan skrajnut?

JOVANOVIĆ: To je bio prvi plan koji je za osnovu rešenja uzeo kantone i to kantone koji neće biti svi međusobno povezani, a koji će većinski biti sastavljeni od jednog od 3 konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini - Srba, Hrvata, Muslimana. Posle mučnog rada ambasadora Kutlijera, koji je trajao nekoliko nedelja negde u Portugaliji, uspeo je da ih privoli da prihvate kantonalno uredjenje, koje će garantovati minimum zaštite i prava svakog od naroda, protiv eventualnih zloupotreba od strane centralnih vlasti u Bosni i Hercegovini.

Mi smo imali dosta muka da ubedimo Karadžića da na sve to pristane, jer je to bila treća po redu na listi želja koju je Karadžić imao. Prva mu je bila da Srbi u Bosni i Hercegovini ostanu u Saveznoj Republici Jugoslaviji, na šta su, kao konstitutivni narod, imali pravo, druga mu je bila da, ako to nije moguće, budu nezavisni od Bosne i Hercegovine, i treća, poslednja, da ostanu u Bosni i Hercegovini, koja je htela da proglasi nezavisnost, ali sa punim i pravim osiguranjem prava Srba kao konstitutivnog naroda. Na naše insistiranje iz Beograda, on je teška srca ipak pristao na to treće, najmanje povoljno rešenje, ali sve to u interesu izbegavanja izbijanja rata u Bosni i Hercegovini, koji je, pokazalo se, bio gori od svake druge alternative. Ambasador Kutlijero je na Konferenciji, koja je tada premeštena iz Haga u Brisel, referisao da je postignut taj sporazum. Zamolio je za još par nedelja da dovrši završne odredbe i sve dovede u red, nakon čega će doći da podnese izveštaj i da Bosna i Hercegovina može da bude priznata kao nezavisna država. Svi prisutni, Tuđman, Milošević, Sarjusz Venc, lord Karington i ostali, bili su za to da se dozvole ambasadoru Kutlijeru još dve nedelje. Jedini koji se tome odmah suprotstavio bio je vođa bosanskih Muslimana, sada Bošnjaka, Alija Izetbegović, koji je insistirao na momentalnom priznanju nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Milošević je replicirao da treba sačekati dve nedelje, kao što je ambasador Kutlijero tražio, jer je važno da se stvar dovrši do kraja i izjavio da će Srbija biti prva država koja će priznati takvu nezavisnost Bosne i Hercegovine. Ta izjava Miloševića je bukvalno demantovala sve ranije tvrdnje da je Milošević imao neke teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini i da je hteo da je deli sa Tuđmanom. Takođe, i Tuđman je odmah rekao da će priznati kantonalnu Bosnu i Hercegovinu pod traženim uslovima. Kada se Izetbegović vratio u Sarajevo, kod njega je odmah došao ambasador Cimerman, koji je bio i ambasador za Bosnu i Hercegovinu jer se ona tada još uvek nije izdvojila iz Savezne Republike Jugoslavije. Pitao je Izetbegovića zbog čega je nezadovoljan, on mu je odgovorio da to nije najbolje rešenje koje je on želeo. Cimerman ga je ohrabrio da je mogao da produži razgovore i da dobije bolje rešenje. To je bilo dovoljno da Izetbegović povuče svoj paraf i da cela ta stvar padne u vodu. Posle je ambasador Cimerman u svojoj knjizi demantovao da je ohrabrivao Izetbegovića da se povuče. Ali mladi diplomata, sekretar koji je bio u ambasadorovoj pratnji, je u svojoj knjizi demantovao tvrdnju ambasadora Cimermana i citirao reči kojima se Cimerman obratio Izetbegoviću. Bilo kako bilo, ovaj potez Cimerman nije povukao sam, iza njega je stajala tadašnja američka administracija. Američki ambasador nije to mogao sam da uradi. Tadašnjoj američkoj administraciji očigledno nije odgovaralo da se ta knjiga tako brzo

zatvori, jer je htela da postigne neke ciljeve sa početkom i trajanjem rata u Bosni i Hercegovini. Jedan od ciljeva je bio da pokaže Evropskoj zajednici da nije sposobna da uređuje ni sopstveno dvorište, a kamoli da pretenduje da bude samostalna globalna sila. Drugi cilj je bio da se odvuče pažnja muslimanskog sveta sa Bliskog Istoka, gde su odnosi bili vrlo zaoštreni i sa povremenim sukobima, i da se ona fokusira na Bosnu i Hercegovinu i takozvano stradanje muslimana. Treći cilj je bio da se Srbija indirektno uvuče u rat i dalje oslabi, što bi vodilo padu Miloševića i ostvarivanju još nekih dodatnih interesa. To su nedeklarisani ali evidentni ciljevi, s obzirom na to da je tadašnja američka administracija bila veoma uzdržana, da ne kažem rezervisana, i prema planovima koje su međunarodni posrednici, prvo Sajrus Vens i lord Oven, a onda lord Oven i Torvald Stoltenberg, proizvodili jedne za drugim polazeći od kantonalnog uređenja. Američka administracija je bila ili nezainteresovana ili je te ideje vrlo mlako podržavala. Očigledno nije bila zainteresovana da se stavi tačka na rat u BiH, jer nije proizveo sve takozvane benefite koje je očekivala. Razume se, njeni predstavnici to nikada nisu izjavili ili napisali, to je nešto što je bilo u potki događaja i što je svako, ko je hteo da stvari neutralno posmatra, mogao da vidi. Tek kada su SAD bile zainteresovane za ubrzavanje rešavanja Bosne i Hercegovine, stupile su na scenu. Prvi put aprila 1993. godine u Vašingtonu, kada su pet poznatih zemalja EZ, Španija i Rusija donele takozvani "zajednički plan akcije". Karakteristika tog plana je to što je odbacio svaku ideju o kantonalnom uređenju BiH i lansirao ideju o njenom uređenju kao unije - federacije ili konfederacije, sastavljene od tri teritorijalne celine, formirane po etničkom principu. Ta ideja je odmah prokrčila put za traženje rešenja po etničkom principu, lord Oven je to brzo prihvatio i u razgovoru, prvo sa Miloševićem, odredio procenat teritorije na koji bi Srbi u BiH mogli da računaju kao na svoj entitet. Onda je usledilo mučno pregovaranje sa Tudjmanom i Izetbegovićem o obimu teritorije koji bi pripao njima. Pošto su bosanski Srbi kontrolisali najveći deo teritorije, od njih je traženo da se odreknu raznih džepova tih teritorija koja bi išli u korist pre svega bosanskim Muslimanima. Ta muka je trajala dugo, dok nije odlučivanje prešlo sa međunarodnih posrednika, Ovena i Stoltenberga, na novoformiranu Kontakt grupu, koja je uključivala i SAD i RF. Ta Kontakt grupa je ubrzo lansirala svoj plan teritorijalnog razgraničenja tri naroda u BiH i počela da dogovara procenat tih teritorija. Tada se pojavio Ričard Holbruk, kao predstavnik SAD, koji je ubrzo ostavio ostale iza sebe i počeo sam da pregovara, i sa Miloševićem i sa Tudjmanom i sa Izetbegovićem. Koristeći štap i šargarepu, buldožer diplomatiju, doveo je do sazivanja

konferencije i postizanja Dejtonskog sporazuma. SAD su završile rat u BiH onako kako je to odgovaralo njihovim interesima, a ne onako kako je to odgovaralo interesima EZ ili pojedinačnim akterima u tom nesrećnom ratu. Odgovornost tadašnje američke administracije za izbijanje rata nije mala. Da bi tu odgovornost prikrila, sva odgovornost za rat u Bosni i Hercegovini je svaljena na bosanske Srbe i Slobodana Miloševića. Nadjen je žrtveni jarac, neprekidno označavan kao jedini i najveći krivac, a svi ostali učesnici u ratu su bili u senci, ako ne i nevine žrtve politike Miloševića i Srba u BiH. To nije bilo adekvatno, nije odgovaralo činjenicama na terenu, nije bilo fer, niti je bilo korisno, ali to je bila izdiktirana volja najveće i jedine sile na svetu posle završetka Hladnog rata. Tu se ništa nije moglo menjati, jer je volja te jedine sile imala snagu zakona, poput nekadašnjih rimskih imperatora - kako oni kažu, tako mora da bude.

ADST: U martu 1992. godine sastali ste se u Vašingtonu sa Lorensom Iglbergerom, neposredno pre rasplamsavanja oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini. Sa kakvim ste se utiscima vratili sa ovog sastanka, kakve su bile poruke Lorensa Iglbergera?

JOVANOVIĆ: Ja sam tamo otišao pomalo se pribojavajući da će razgovor biti neprijatan, jer je pre toga Iglberger bio nezadovoljan razgovorima koje je imao sa Borisavom Jovićem, Predsednikom Predsedništva Jugoslavije, najbližim saradnikom Miloševića, i Aleksandrom Prljom, koji je bio ministar spoljnih poslova Srbije pre mene. Navodno, oni su delovali vrlo nespretno, da u to ne ulazim. Međutim, kada je Iglberger čuo od mene kako mi vidimo jugoslovensku krizu, kako se ona do tada formirala i šta smo učinili da se stavi pod kontrolu, on je bio više nego zadovoljan i to mi je pred svima i rekao. Pozdravio je moj dolazak i takav prilaz, čak je osporio lorda Karingtona i njegovo insistiranje na prestanku postojanja Jugoslavije. Rekao je da Srbija ima isto pravo kao i Rusija u odnosu na Sovjetski Savez, da je to zemlja prethodnica a ne zemlja naslednica, da ona ostaje. To je sam rekao, bez mog insistiranja. Verujem da je to učinio zbog toga što smo mi dokazali da nismo zainteresovani ni za kakav rat ili nastavljanje rata u Hrvatskoj i da smo inicirali i bili najzaslužniji za prestanak tog rata i dovodjenje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija na teritoriju Republike Srpske Krajine po sistemu mrlja, kao i za dupli ključ za teško naoružanje, što je na kraju i Tudjman prihvatio. To je bio kraj rata u Hrvatskoj i izbegnuto je njegovo nepotrebno dalje

produžavanje. Sajrus Vens je bio glavni pregovarač sa Miloševićem u vezi sa ovim planom, potom i sa Tudjmanom, a kada su ovu inicijativu obojica prihvatili, ona je prenetu u Savet bezbednosti UN, koji je doneo odluku o upućivanju mirovnih snaga Ujedinjenih nacija. To je bio mirovni doprinos Jugoslavije, odnosno Miloševića, jer tada Jugoslavija još nije postojala pošto ju je lord Karington ukinuo. U tom trenutku je postojala Srbija, a par meseci kasnije formirana je Savezna Republika Jugoslavija, sastavljena od Srbije i Crne Gore, kao odgovor na Karingtonovo negiranje postojanja Jugoslavije. Prema tome, mi smo bili na početku ne samo sredjivanja odnosa sa SAD, već i njihovog mogućeg uzleta, da nije došlo do rata u Bosni i Hercegovini. Mi uopšte nismo imali interes da taj rat bukne, a nisu ga imali ni Srbi u Bosni i Hercegovini. Prve žrtve u ovom ratu su bile bosanski Srbi. U Sarajevu je napadnuta srpska svadbena povorka od strane naoružanih bosanskih Muslimana, a u jedno srpsko selo na severu BiH upala je preko Save hrvatska paravojska, Zenge, i napravila masakr nad civilima koji su živeli u tom selu. Prema tome, prvi pucnji i prve žrtve u Bosni i Hercegovini nisu bili srpski pucnji, a žrtve muslimanske i hrvatske, već obrnuto. Prve žrtve su bile srpske a pucnji su došli sa drugih strana, što pokazuje da su Srbi u BiH bili uplašeni da će izgubiti svoje pravo konstitutivnog naroda. Borili su se za to pravo samo politički dok nisu krenuli da ih ubijaju. To pravo je bilo osporavano time što je, po predlogu Evropske zajednice, za proglašenje nezavisnosti bilo potrebno organizovati referendum. Medjutim, referendum je većinsko izjašnjanje. nijedan konstitutivni narod ne sme biti preglasavan na taj način. Da su glasovima Muslimana i Hrvata dobili većinu da Bosna i Hercegovina bude nezavisna država, time bi bila ukinuta prava trećem konstitutivnom narodu. Srbi u BiH nisu pristali da im se prava na taj način ukinu i to je bio razlog zbog čega je trebalo da se postigne sporazum koji bi umirio njihove strahove i obezbedio njihov pristanak. To je učinio ambasador Kutlijero svojim predlogom sporazuma početkom 1992. godine, ali, kao što sam rekao, njegov uspeh je tadašnja američka administracija blokirala time što je izvukla bosanske Muslimane iz već postignutog dogovora.

ADST: Da se vratimo nakratko na nešto o čemu ste već govorili, a to su Londonska konferencija i odnosi u okviru same jugoslovenske delegacije, koji su često bili na ivici incidenta. Zbog čega uspostavljen Savet za usaglašavanje državne politike? Sa kojim ciljevima i da li je on imao neke konkretne rezultate?

JOVANOVIĆ: To je bio pokušaj da se, na neki način, postave granice samovoljnom ponašanju predsednika Vlade, Milana Panića. Čosić je to pokušao, ali Savet je bio mrtvorodenče, sastao se svega par puta. Ništa nije mogao da proizvede, jer je prevladala potreba da se organizuje zajednički front protiv Miloševića. I sam Čosić je posle toga ušao u front sa Panićem i još nekolicinom drugih ljudi. Na žalost, ta dobra ideja nije uspela, jer su se stvari otele kontroli. Predsednik Vlade Panić je bio nezaustavljiv u svom samovoljnom ponašanju a Čosić nije hteo da ga u tome zadržava, jer je procenjivao da ono slabi Miloševića i njegov položaj i, na neki način, olakšava potajnu želju Čosića on bude konačni gospodar situacije.

ADST: Negde u vreme Londonske konferencije, u ceo proces se uključio i lord Oven pored Sajrusa Vensa. Kakvi su bili Vaši utisci bili o njemu?

JOVANOVIĆ: Lorda Ovena znam iz vremena kada sam bio ministar savetnik u Londonu, on je tada bio mladji državni sekretar za spoljne poslove, imao je, mislim, 32 godine, bio je vrlo mlad, vrlo popularan, naročito medju novinarima, šarmantan, komunikativan. Mi se nismo lično poznavali, ali sam ga znao iz njegovih javnih nastupa. Potom je izgubio taj položaj zajedno sa vladom u kojoj je bio, ali onda je, godinama kasnije, izvučen iz mirovanja i postavljen na položaj medjunarodnog posrednika - upravo zato što je Englez. Razlog je taj što se Britanci, po prirodi stvari, smatraju posebnim stručnjacima za balkanski, a naročito srpski prostor, i imaju jednu specifičnu taktiku postupanja prema Srbima, koja je istovremeno i ugladjena i neiskrena. I on je delovao sa nesrpskim simpatijama i predubedjenjima, tako da je bilo otežano saradjivati sa njim.

On se vremenom prilagodio i promenio svoje mišljenje i stavove, pre svega kada je uočio da ga zvanična Amerika praktično ne podržava, već naprotiv, da ga indirektno blokira, što je njega iznenadilo i razočaralo. Odušku tome dao je u svojoj knjizi o posredovanjima u bivšoj Jugoslaviji. Oven je vremenom shvatio da nije tačan taj nametnuti stav da su Srbi jedini i najodgovorniji krivci i razumeo je da ima veoma mnogo pogrešnih teorija koje su razvejane po svetu i koje zvaničnici na zapadu ujedinjeno i jednodušno ponavljaju svaki put. Stalnim kretanjem po Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, video je da je žestina sukoba izmedju recimo

Hrvata i Muslimana, 1993., početkom 1994. bila mnogo žešća, bezdušnija, nehumanija nego sukobi između Muslimana i Srba. Video je i razaranja u Mostaru, čak je i govorio Miloševiću da posledice razaranja i borbi u Sarajevu nisu ništa u odnosu na sliku onog što se dešavalo u Mostaru. Ali o Mostaru se na Zapadu nije pričalo, fotografije razaranja Mostara nisu bile panično prikazivane, dok je Sarajevo bilo eksploatisano do maksimuma. To je odgovaralo slici koju su u javnosti kreirale tadašnja američka administracija i Muslimani, kojom su Srbi prikazivani kao apsolutni krivci, neodgovorni, nepopravljivi, te da ih ne treba žaliti, ma šta da ih snađe.

ADST: Danas je 13 novembar 2020. godine. Krajem 1992. i početkom 1993. godine, međunarodni angažman na rešavanju jugoslovenske krize se pojačavao, umnožavale su se pojedinačne inicijative i broj stranih posrednika, koji su pokušavali da dovedu do pomaka u pronalaženju rešenja. Istovremeno je postalo očigledno da postoje razlike u stavovima i ciljevima između srpskih rukovodstava zapadno od Drine i Slobodana Miloševića. U januaru 1993. godine, održana je Ženevska konferencija, objavljen je i Vens-Ovenov plan i postalo je evidentno da je uloga Slobodana Miloševića drugačija nego ranije. Zbog čega Vens-Ovenov plan nije bio prihvatljiv Karadžiću?

JOVANOVIĆ: Ovaj plan nije bio prihvatljiv zbog toga što je njegov cilj bio da se Srbi i Muslimani, koji su bili bliži srpskoj granici, izdvoje u posebne kantone, koji neće imati dodirnu tačku sa granicom Srbije. Srbi u Bosni su bili kantonizirani u 5-6 kantona, a sličan broj kantona su imali i Muslimani. Od ukupnog broja kantona, Srbi u Bosni su na granici prema Srbiji imali samo jedan kanton, dok Muslimani nisu mogli da imaju fizički dodir sa Sandžakom, oblašću u Srbiji naseljenom pretežno muslimanskim stanovništvom. To odbijanje celovite teritorijalizacije Srba i Muslimana u Bosni i Hercegovini, koji su, umesto toga, bili razbijeni po kantonima, bilo je politički motivisano da bi se sprečila snaga jednog od tih konstitutivnih naroda ako bi bili kompaktni. Dakle, kantoni su bili opozicija kompaktnosti. Karadžić, vođa bosanskih Srba, to nije hteo da prihvati jer je insistirao na teritorijalnoj povezanosti kantona, želeći da se srpska zajednica bolje zaštiti od nastojanja Muslimana da vrše majorizaciju. Muslimani nisu hteli da budu odvojeni od Sandžaka, ali su,

iz praktičnih razloga, bili spremni da to prihvate, znajući da će srpska strana u Bosni to da odbije, tako da su odgovornost hteli da skrenu sa sebe na druge. Milošević je uporno nastojao da se plan prihvati, jer bolje je imati u rukama neku teritorijalnu organizaciju, pa makar i ne u kontinuitetu, nego se izložiti riziku rata, koji se nastavljao sa neizvesnim krajem. Istovremeno bih podsetio da je povodom sukoba u Bosni i Hercegovini bilo ukupno 5 planova, ponuđenih trima zajednicama u zamenu za vođenje rata. Prvi je bio Kutlijerov plan, drugi je bio Vens-Ovenov plan, treći Oven-Stoltenbergov plan, četvrti je bio Plan akcija Evropske unije i na kraju je bio plan Kontakt grupe. Vens-Ovenov plan je bio drugi po redu, pošto je plan ambasadora Kutlijera, o čemu smo već govorili, bio odbačen od strane vodje bosanskih Muslimana na nagovor Sjedinjenih Američkih Država. Ostaje veliko pitanje zbog čega je tadašnja američka administracija opasnost izbijanja oružanog sukoba pretpostavila izbegavanju takvog sukoba prihvatanjem plana Kutlijera. Sledeći po redu, Vens-Ovenov plan nije imao sreću da zaživi, između ostalog i zato što ga je Vašington primio bez neke topline i izraženije međunarodne podrške. Prihvatio ga je kao činjenicu i kao takvog adaktirao, ali nije se za njega strasno borio. To je bilo zbog toga što smirivanje rata u Bosni i Hercegovini tako rano nije tadašnjoj američkoj administraciji sasvim odgovaralo, jer je ona nastavljanjem tog rata do trenutka kada joj je to odgovaralo, računala na dobijanje na svim stranama. Dr Oven je bio neobično razočaran takvim stavom SAD i to je stavio do znanja i u svojoj knjizi, kada je ocenio da su SAD, sve vreme njegovog posredovanja, prvo sa Vensom, a potom sa Stoltenbergom, bile na određenoj političkoj distanci. Bez pune podrške Vašingtona, nijedan od ovih planova nije mogao do kraja da bude nametnut zajednicama u Bosni i Hercegovini. Nakon što drugi plan nije prošao, Sajrus Vens se povukao i novi izaslanik Generalnog sekretara UN bio je Torvald Stoltenberg, norveški političar koji je inače govorio srpski jezik, jer je pre rata kao dete živeo u Jugoslaviji sa roditeljima koji su bili diplomate. Dr Oven je bio lokomotiva tih pregovora, Vens i Stoltenberg su manje-više statirali, oni su tu bili više kao svedoci i da o tome izveštavaju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija. Međutim, ni plan Ovena i Stoltenberga, koji je bio još razvijeniji i dopunjeniji, nije na kraju uspeo, iako je bio blizu uspeha. Plan je bio predstavljen svim zainteresovanim stranama, Miloševiću, Tudjmanu, Izetbegoviću, Karadžiću i ostalima i bio je odbijen od strane Karadžića, koji je i dalje bio nezadovoljan kantonalnim pristupom ovog plana i nepostojanjem teritorijalne kompaktnosti bosanskih Srba. Planom je bilo predviđeno teritorijalno podvajanje od drugih, ali po džepovima, po kantonima, koji nisu bili povezani. To je bila njegova najveća primedba.

Zbog toga je, na inicijativu grčkog premijera Micotakisa, u Solunu održan međunarodni sastanak posvećen tom planu, na kome su, pored Micotakisa, Miloševića i Tudjmana, bili i lideri ove tri zajednice u Bosni i Hercegovini. Osnovni pravac udara je bio na Karadžiću, jer je jedino srpska zajednica pokazivala otpor prema tom planu iz razloga koje sam pomenuo. Na tom sastanku je nastupilo veliko ubedjivanje Karadžića da plan prihvati, bili su upotrebljeni razni argumenti, i oni koji bi ga na to ohrabivali, ali i oni koji su upućivali na to da će Bosna i Hercegovina biti uređena kantonalno, a ne po teritorijalnim celinama. Pritisnut sa svih strana, Karadžić je nevoljno pristao da potpiše dogovor o prihvatanju tog plana, ali pod uslovom da to u roku od par nedelja potvrdi parlament bosanskih Srba u Republici Srpskoj. To je prihvaćeno više kao pro forma, jer se verovalo da će Skupština to prihvatiti taj dokument ako ga je potpisao njihov vodja. Društvo iz Soluna se prilično razdragano razišlo, da bi posle kratkog vremena, par nedelja kasnije, bio organizovan zajednički odlazak predsednika Savezne Republike Jugoslavije, Srbije i Crne Gore na Pale, blizu Sarajeva, gde je zasedala Skupština Republike Srpske. Išli su tamo da svojim prisustvom uveličaju značaj tog događaja i da ohrabre poslanike da podrže taj plan. Pre toga su tri predsednika na brzinu napisali pismo poslanicima Republike Srpske, koje sam ja noću, u tri sata ujutru, odneo na jedan njihov sastanak u Bijeljini, u istočnoj Bosni, i pročitao ga poslanicima. To pismo je bilo vrlo direktno, vrlo grubo, vrlo čvrsto. Ja sam uzalud pokušavao da, pre nego što bude dato u konačnoj verziji, izbacim neke posebno grube reči i definicije, ali bez većeg uspeha, jer navodno je ta stvar već bila završena. Pismo sam pročitao u ledenoj tišini, rukovodstvo Skupštine je bilo ljubazno, nije se izjašnjavalo protiv, ali su poslanici, jedan za drugim, uključujući i Biljanu Plavšić, bili protiv i na kraju su glasali da ne prihvataju apel tog pisma. Ali to još nije bila konačna odluka, to je bila tek prethodnica sastanku Skupštine Republike Srpske na Palama, kod Sarajeva, par nedelja kasnije. Tako je i Plan Owen-Stoltenberg završio u istoriji i nije video dana. Nastupila je neprijatna i zlokobna tišina, vojni sukobi su se nastavljali, da bi iznenada feniks izašao iz pepela i to tako što su SAD u Vašingtonu organizovale sastanak pet zemalja, na kome je učestvovala i Španija kao predsedavajuća Evropske zajednice. Na tom sastanku je donet Zajednički plan akcija, prilično neprimećen ali veoma značajan, jer je taj plan napustio ideju o teritorijalnoj rascepanosti tri zajednice u korist ideje o teritorijalnoj kompaktnosti, i to na etničkom principu. Buduća Bosna i Hercegovina, konfederacija - kako je to tada zamišljeno, trebalo je da se sastoji iz tri teritorijalno celovita entiteta, srpskog, hrvatskog i muslimanskog. Ta ideja je odjednom

razvedrila vidik, dr Owen se uhvatio za nju i vrlo brzo iza toga, već u julu, stigao je sa Stoltenbergom u Beograd i predstavio ideju Miloševiću, koji ju je odmah prihvatio. Tada je napravljen prvi koncept procentualnog dodeljivanja teritorije entitetima. Dogovoreno je sa Miloševićem da se predloži Republici Srpskoj, a kasnije i Tuđmanu i Izetbegoviću, da Republika Srpska ima otprilike 51%, a o ostalom delu će se se razgovarati sa drugima. Owen i Stoltenberg su potom razgovarali sa Tuđmanom, kome je predloženo oko 17.5% teritorije, jer je Hrvata bilo najmanje u Bosni i Hercegovini, i Izetbegovićem, koji je bio protiv teritorijalizacije druge dve zajednice, jer je njegova ambicija bila unitarna Bosna i Hercegovina, u kojoj bi većinski Muslimani imali dominantnu ulogu. Ovaj koncept se tome opirao, jer je predviđao konfederaciju Bosne i Hercegovine od tri entiteta, koji bi imali jednaka prava. Od tog trenutka, znači od jula 1993. godine, pa do kraja godine i početka 1994., svi sastanci koji su se redjali između međunarodnih posrednika i predstavnika zajednica, kao i sastanci koji su bili posebno organizovani u Ženevi i na drugim lokacijama od strane Evropske unije, kretali su se u tom okviru - kako procentualno, teritorijalno namiriti svaku zajednicu a da svi budu zadovoljni. To nije bio lak posao, najviše je imala da žrtvuje Republika Srpska, jer je ona pokrivala najveći deo teritorije, oko 70%, tako da su se delovi teritorije koje je ona kontrolisala odsecali da bi se namirili prohtevi drugih dveju strana i kretalo se sve oko 51% za Muslimane i Hrvate i 49% za Srbe. Bilo je odstupanja koji procenat gore-dole, ali to su, otprilike, glavne linije ka kojima se išlo. Te linije su kasnije prihvaćene i energično nastavljene od strane Kontakt grupe, koja se polako najavljivala krajem 1993. godine i koja je detaljisanje tog plana preuzela od međunarodnih posrednika, koji su i dalje formalno postojali i delovali. Medjutim, glavnu reč je preuzela Kontakt grupa, kojoj su se pridružili američki predstavnici, koji su polako nadjačavali predstavnike Francuske, Nemačke, Velike Britanije i Rusije. U jednom trenutku, kada je bio imenovan Ričard Holbruk, on je preuzeo sve u svoje ruke i jednostavno otpustio sve druge iz kontakata sa Miloševićem, Tuđmanom, Izetbegovićem i ostalima.

ADST: Vrat ćemo se na Kontakt grupu u daljem razgovoru. 1993. godine, kada je još uvek bio formalno živ Ženevski proces, u Beograd je došao tadašnji američki predstavnik, Redžinald Bartolomju, da razgovara na temu predloga koji je bio na stolu. Kakvi su bili Vaši utisci sa tih sastanaka i kakav je bio njegov odnos sa Miloševićem?

JOVANOVIĆ: On je bio tipični američki diplomata, direktan u svom nastupu i ne previše diplomatski politiran. Nastupao je praktično, kako to Amerikanci obično rade, što nije bilo najprimerenije kada se razgovara sa šefovima država, to su bili i Milošević i Čosić, svako na svojoj strani, ali on je imao zadatak da izgura ono što je bio njegov mandat. Približavali smo se onome što je kasnije Holdruk još energičnije i uspešnije nastavio. Međutim, sam Bartolomju je bio dosta direktan, skoro do neprijatnosti, naročito u susretu sa Dobricom Čosićem, predsednikom Savezne Republike Jugoslavije, koji mu je izložio istorijat problema koje imamo sa Bosnom i Hercegovinom. Bartolomju je slušao Čosića sa ne prevelikom koncentracijom i onda je napravio nekoliko diplomatskih gafova. Prekidao je sagovornika u sred sastanka, zatim bi odlazio u ugao sale da razgovara sa nekim satelitskim telefonom, da bi se vratio iza toga i sam rekao da je sastanak završen i otišao. To je krajnje neuobičajeno ponašanje za sastanke sa šefovima država, gde trenutak završetka sastanka određuje domaćin a ne gost. Ali pojedini američki diplomatski činovnici su sebi dozvoljavali luksuz da se ponašaju ne samo kao da su ravnopravni, već kao da su i iznad šefova drugih država. Ovo je jedna od ilustracija slabosti u kojoj su se nalazili svi predstavnici nekadašnje zajedničke Jugoslavije, ne samo Milošević, nego i Tuđman, Izetbegović i ostali, jer su svi bili politički veoma oslabljeni u odnosu na druge zemlje i morali su da trpe takva iznenadjenja i politička poniženja.

ADST: Za vreme tog procesa, smatralo se da je saglasnost srpskog i hrvatskog predsednika, Miloševića i Tuđmana presudna za pomak u rešavanju ove krize. Kakva je bila dinamika njihovog odnosa na sastancima u Ženevi u julu i avgustu 1993. godine?

JOVANOVIĆ: Oni su tokom godina imali nekoliko desetina odvojenih *tet a tet* susreta i o njima se nisu izjašnjavali. Očigledno su smatrali da ima mnogo posrednika, unutrašnjih i spoljnih, i da je u mešavini svih tih glasova teže pronaći zajednički imenitelj, pa su mislili da njih dvojica mogu sami da brže, lakše i uspešnije prevazilaze sporna pitanja i probleme koji postoje i koje oni imaju između sebe. To je jedan aspekt njihovog odnosa. Drugi je to što su oni bili skoro redovno na istoj strani prilikom skupova koje su organizovali Evropska zajednica ili međunarodni posrednici, na kojima su bili predstavnici zajednica u Bosni i Hercegovini i predstavnici velikih sila, koje su, kasnije, imale svoje zastupnike u Kontakt grupi. Tu su se Tuđman i Milošević vrlo često nalazili na istoj strani, počev od Mirovne

konferencije o Jugoslaviji 1992. godine u Briselu, kada su zajedno odmah podržali Kutlijerov plan za Bosnu i Hercegovinu, a onda kasnije i kada je Evropska zajednica, mislim tada već Evropska unija, organizovala sastanak u Ženevi 1993. godine, sa željom da promoviše svoj Plan akcije, što je bila repriza već postojećeg plana, ali na malo dopunjeniji način. Taj plan nije mogao da prodje jer su drugi, mimo Tuđmana i Miloševića, Karadžić i Boban, predstavnik Hrvata, bili disonantni sa stavom koji su oni zajednički zauzeli da se podrži ideja međunarodnih posrednika. Zajednice Hrvata i Srba u Bosni i Hercegovini su imale protivne stavove i zbog toga je propao pokušaj Evropske zajednice da udje u igru sa svojim posebnim planom. To je još jedan primer kada su Tuđman i Milošević bili efikasni i brzi u podršci međunarodnim inicijativama da se dođe do prekida rata i političkog rešenja. Iza toga su imali sastanke na kojima se više kartografisalo, na kojima su se nad velikom mapom Bosne i Hercegovine dogovarali o ucrtavanju linija kojima su uređivali i obeležavali granice budućih etničkih teritorija Srba, Muslimana i Hrvata. To su radili zajedno sa Izetbegovićem, njegovim premijerom i ostalima, koji su više bili posmatrači oko njih. Razume se, tada je svako od njih pokušavao da, prilikom davanja i uzimanja delova teritorije koji bi pripali, recimo Herceg-Bosni, hrvatskoj etničkoj teritoriji, ili Republici Srpskoj, u razmenama delova teritorija, zagrabi za svoje ono što je bolje, bogatije ili plodnije. Iako kod podele teritorija nisu imali zajednički jezik kao što je to bio slučaj kada su zajedno delovali na plenarnim sastancima, i tu su bili prilično kooperativni, jer su, na neki način, na kraju nalazili zajednički jezik. Problem je bila treća strana, muslimanska, i Alija Izetbegović, koji nisu bili zadovoljni, pre svega etničkim principima uređenja. Kada su to morali da prihvate, jer je to bio plan međunarodne zajednice, onda su bili nezadovoljni procentom teritorije koja se njima ustupa, oko 31%. Insistirali su na 33%, potom na 33.5%, to je bio maksimum koji su zahtevali za sebe. Taj njihov zahtev trebalo je namirivati oduzimanjem teritorija od Republike Srpske i Herceg-Bosne. Oni su to činili veoma mučno, teško je bilo zadovoljiti njihove prohteve u vezi sa kvalitetom i procentom teritorija. Hrvati su insistirali na 17.5%, Srbi nisu hteli da se spuste ispod 49% i tu je bilo velikih muka i natezanja da se namiri 33.5% na račun Hrvata ili Srba. Čitavo to dogovaranje je trajalo više od godinu dana, praktično do Dejtona. Pa i tamo je, kao što znamo, bilo teritorijalnih rokada, ne velikih, ali nekih je bilo. Iako su učesnici u ovom procesu spolja izgledali kao kartografi, jer su svi držali olovke u ruci i ucrtavali ono što misle na mapi, politički su bili odgovorni prema onima koji će sutra živeti na tim teritorijama, Muslimanima, Hrvatima i Srbima. Taj odnos između Miloševića i Tuđmana je, na jednoj

strani, bio partnerski, a na drugoj strani konkurentski, jer su obojica imali obaveze prema rukovodstvima bosanskih Srba i bosanskih Hrvata i nisu mogli da budu previše samostalni u odnosu na njihova očekivanja.

ADST: Početkom jeseni 1993. godine, organizovan je jedan neobičan sastanak na britanskom nosaču aviona "Nepobedivi". Šta se dešavalo na tom sastanku?

JOVANOVIĆ: Na tom sastanku se dešavalo upravo ovo o čemu sam govorio. Na centralnom delu tog broda nalazio se ogroman okrugli sto sa velikom mapom Bosne i Hercegovine, oko kojeg su se okupili predsednici Izetbegović, Milošević, Tuđman, Karadžić i predstavnik bosanskih Hrvata. Pošto je Boban u međuvremenu preminuo, bosanske Hrvate je predstavljao neko drugi. Oko njih smo stajali i mi ostali, bilo nas je oko 15 - 20, i čekali smo kada će konačno da se postigne sporazum o procentima teritorija. Na jednoj od kafe pauza, u Miloševićevu brodsku sobu, u kojoj smo bili Karadžić i ja, došao je Izetbegović i poveo razgovor o procentima. U jednom trenutku, Milošević je bio spreman da izađe u susret Izetbegoviću i, kada ga je upitao koliko procenata teritorije želi, Izetbegović je odgovorio - 33%. Čak je rekao: "Dajte mi to, pa onda neka Republika Srpska ili proglasi nezavisnost ili ide sa Srbijom". Do te mere je bio spreman da ide samo da bi namirio taj procenat koji je želeo. Svi su bili iznenadjeni, ja sam predložio da se to stavi na papir, ali Karadžić je insistirao da to nije neophodno, da će to oni lako rešiti. Medjutim, u tom trenutku je došao Haris Silajdžić, mislim da je on tada bio premijer ili ministar spoljnih poslova muslimanske Bosne, koji je, kada je čuo za ponudu Izetbegovića, taj dogovor odmah srušio. Iako od ovog izlaska Izetbegovića iz šablona njihovih stavova nije ostalo ništa, ovaj događaj je bio karakterističan kao mogućnost da, dobijanjem teritorijalne nadoknade, bosanska muslimanska strana bude spremna da dopusti Republici Srpski da ode iz Bosne i Hercegovine. Medjutim, na ovom brodu se nije sve do kraja završilo, ostali su nenamireni svi željeni procenti, bosanski Hrvati i Srbi nisu bili spremni da daju one procenat teritorija koje su od njih tražili, već su nudili neke druge, što nije odgovaralo Muslimanima. Podela teritorija je bila samo delimično završena, ostali su neki procenti nezavršeni i to je bio predmet daljih rasprava i sastanaka. praktično sve do kraja 1994. godine, kada se u proces uključio Holbruk. Stvari su krenule brže i išle su u pravcu dejtonskih očekivanja.

ADST: U to vreme je Slobodan Milošević izašao i sa inicijativom Deklaracije o trajnom miru, koju su potpisali Radovan Karadžić i Fikret Abdić. Šta je Milošević želeo da postigne ovom deklaracijom?

JOVANOVIĆ: Rat u Bosni i Hercegovini su Muslimani prikazivali kao agresiju Srbije i Srba, što je besmislica, jer Srbi u BiH ne mogu da budu agresori na sopstvenu zemlju, a nije bilo ni reči o tome da bi Srbija mogla biti agresor. Više od godinu dana, celu 1993. i početak 1994., jedini rat u BiH se vodio između Hrvata i Muslimana i između samih Muslimana. Fikret Abdić je bio gospodar autonomne pokrajine oko Bihaća, imao je i svoju vojsku. Oni su ratovali sa centralnom muslimanskom vojskom sa komandom u Sarajevu, koja je osporavala njihovo izdvajanje kao autonomije i taj rat je bio paralelan sa ratom između bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata. Bosanski Srbi su, u međuvremenu, bili po strani, jer su već zaokružili svoju teritoriju i čekali su na druge. Tako da je Slobodanu Miloševiću i Fikretu Abdiću odgovaralo da se sastanu i naprave neku vrstu mira između te autonomne pokrajine i Republike Srpske i čak da nagoveste da nije nemoguća ni saradnja između Muslimana i drugih. To je primer koji pokazuje da ta nepomirljivost koja se izražava prema Srbima nije na zdravim osnovama. Ja sam prisustvovao tom sastanku, to je bio prijatan razgovor, praktično bratski, sa svim međusobnim uvažavanjem, i ta Deklaracija je trebalo da apeluje na druge da shvate da rat nije jedino sredstvo niti je do njega moralo da dodje i da se mnogo stvari može rešavati i drugim sredstvima. Međutim, efekat toga nije bio dovoljan, prvo zato što međunarodna zajednica nije bila iza toga, ona je favorizovala Izetbegovića i bosanske Muslimane u Sarajevu, a Abdić je bio neka vrsta odmetnika, iako je bio popularniji među bosanskim Muslimanima od samog Izetbegovića, čak je na izborima bio ispred njega. Međutim, Abdić se nije interesovao za vladanje Bosnom i Hercegovinom, već za vladanje privredom, pošto je bio poznati uspešni privrednik i u SFRJ. Njegova slabost je bila to što zapadne sile nisu bile iza njega, već iza Muslimana u Sarajevu, čije jedinstvo su podržavali, a na Abdića su gledali kao na neku vrstu secesioniste. Taj slučaj, koji je demonstrirao mogućnost dobrih odnosa između Muslimana i Srbije i Srba, prošao je nekako neiskorišćen, iako je bio primer koji je valjalo isticati i popravljati atmosferu između Muslimana i Srba u BiH i Muslimana i Srbije, kako bi se brže prevazilazili i rat i njegove užasne posledice.

ADST: U toj fazi pregovaračkog procesa, u Beograd je u posetu stigao i tadašnji senator Džozef Bajden. Kakav je bio domet ove posete?

JOVANOVIĆ: On je bio moćni senator, mislim da je tada bio predsednik Senata ili nešto slično, uticajna politička ličnost koja je bila otvoreno antisrpski nastrojena. On je vrlo ambiciozno i agresivno držao stranu bosanskih Muslimana i Hrvata a na Srbe natovarivao najgore moguće optužbe koje mašta teško može da zamisli. Želeo je da dodje u Beograd i razgovara sa Miloševićem, što mu je omogućeno. Jedne duge noći u okviru te posete, dok su svi ponovo bili nagnuti nad mapom Bosne i Hercegovine, on je veoma insistirao na tome da dobije Miloševićev odgovor u vezi sa tim koje teritorije u BiH Srbija želi. Odgovor koji stalno dobijao je da Srbija ne želi nikakve teritorije u BiH, ona želi samo da se BiH uredi kao ravnopravna zajednica tri konstitutivna naroda i da se Srbi u BiH, koji su konstitutivni narod i po federalnom i po republičkom bosanskohercegovačkom ustavu, tretiraju kao narod čiji glas mora da se pita za svako preuredjenje BiH. Pošto to nije uradjeno, već su preglašani na referendumu, oni su bili prinudjeni da se organizuju i da pruže otpor tom pokušaju njihove majorizacija i pretvaranja u nacionalnu manjinu. Milošević je pokušavao da Bajdenu objasni suštinu, ali on nije bio spreman da sluša. On je bio zainteresovan samo da iz Beograda donese argumente koje će moći još više da koristi protiv Srba, Srbije i Miloševića lično. Razgovor je bio pristojan i veoma energičan, ali ne može biti ni reči o tome da je Bajden Miloševiću u lice govorio da je zločinac ili tako nešto, kao što je, pre nekoliko godina, u jednom uvodniku u Gardijanu sebe slavodobitno hvalio. To je bio jedan pristojan ali uporan razgovor od strane Bajdena, koji je pokušavao da dobije od Miloševića neke odgovore koje bi mogao da koristi protiv Srbije i njega posle toga. Pošto ništa od toga nije dobio, nego samo objašnjenje situacije i negiranje da Srbija ima bilo kakve teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini, on je otišao, verovatno nezadovoljan onim što je očekivao da će dobiti, ali je svejedno svoj dolazak u Beograd proslavljao kao slavodobitan, što odgovara njegovom propagandnom biću, ali ne i političkoj suštini stvari.

ADST: U to vreme je osnovan i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. Da li je Slobodan Milošević u potpunosti razumeo implikacije osnivanja ovog suda?

JOVANOVIĆ: Ja mislim da nije. Prvi nagoveštaj tog suda je dao Lorens Iglberger, zamenik državnog sekretara SAD, na Londonskoj konferenciji krajem avgusta 1992. godine, koja je i inače sazvana i održana da bi se oklevetala Srbija, Srbi i Milošević. Iglberger je tada nagovestio preduzimanje niza najstrožih mera protiv njih. Tada je u svom govoru, koji je bio intoniran u sličnom stilu, pročitao listu takozvanih ratnih zločinaca kojima treba da sudi Međunarodni sud i na čelu te liste je bio Slobodan Milošević. To je bio iskorak iz pravila učtivosti jedne međunarodne konferencije. Takve stvari se ne rade, one se možda spremaju, ali, na takvim konferencijama, takvu demonstraciju nevidljivosti prema učesnicima ja nisam nigde sreo. U svakom slučaju, on je tada prvi put nagovestio da tim ličnostima, a pomenuo je spisak od 10-ak ili 15-ak imena, treba da sudi Međunarodni sud za ratne zločine. Ideja o tom sudu je potekla iz američkih glava, iako su kasnije Francuzi i drugi pokušali da sebi pripišu zasluge za to. Sam sud je bio formiran u proleće 1993. kao pomoćni organ Saveta bezbednosti, da bi mu olakšao uspešnije održavanje mira i bezbednosti u svetu. To je suprotno odredbama međunarodnog prava, koje nalažu da se međunarodni krivični sudovi formiraju samo na sastancima država ugovornica, koje će povodom toga napraviti ugovor sa svim odredbama koje taj ugovor treba da sadrži. Znači, voljom država se osniva međunarodni krivični sud. U ovom slučaju, on je osnovan voljom izvršnog organa Ujedinjenih nacija. To je prva i najvažnija mana tog suda. A onda je taj sud podnosio izveštaje o svom radu Savetu bezbednosti, gde su SAD dominirale. Sud je bio finansiran pretežno od zapadnih sila i NATO-a, tako da je o njegovoj potpunoj samostalnosti u smislu rada stalnog međunarodnog krivičnog suda u Hagu, kao organa Ujedinjenih nacija, teško govoriti. Ali to nije ni bitno. Taj sud je 1993. osnovan i počeo je da se formira i organizuje i da piše prve optužnice. Milošević se nije mnogo impresionirao. Mislio je da je to prolazno političko naoblačenje, koje će, sa uspešnim rešavanjem krize u Bosni i Hercegovini, da mine, da se ugasi. Međutim, prevideo je da zapadne sile nisu imale samo cilj da ugase rat u BiH, nego i da se pozabave Srbijom i Srbima, da ih stave u neke nove karantine i na optuženičke klupe. Tako da on nije sasvim ignorisao ovaj sud, ali nije hteo ni da mu da bilo kakvu važnost, čak ni u Dejtonu, kada je u tekstu sporazuma pomenut i taj međunarodni krivični sud. Optužnice protiv jednog broja vodećih ličnosti Republike Srpske su, koliko ja znam, već bile podignute ili su podignute neposredno nakon potpisivanja sporazuma u Dejtonu.

ADST: Već ste pomenuli da je krajem 1993. godine ulogu glavnog pregovarača preuzela Kontakt grupa od Evropske unije i da se odustalo od ženevskog mehanizma pregovaranja. U okviru Kontakt grupe su se najviše eksponirale dve ličnosti u tom periodu, Vili Klas i Alan Žipe. Iz senke je nastupao Klaus Kinkel, već ste govorili o ulozi koju imao Ričard Holbruk. Međutim, članica Kontakt grupe je bila i Rusija. Kakvu ulogu je imao ministar Kozirjev?

JOVANOVIĆ: Samo da preciziram. Kontakt grupa je bila sastavljena od političkih direktora ministarstava spoljnih poslova tih zemalja. A Kozirjev, Žipe, Klas i ostali su bili ministri spoljnih poslova zapadnih zemalja i Rusije, koji su bili angažovani u kontaktima sa Miloševićem i drugima na poboljšavanju atmosfere i perspektive za postizanje političkog sporazuma o prestanku rata u Bosni i Hercegovini. Znači, i Kozirjev i Žipe i Klas, kao i neki drugi, su povremeno stizali u Beograd, Zagreb i Sarajevo. Beograd im je bio glavni cilj, jer su smatrali da Beograd mora da učini najviše ustupaka da bi stvari mogle da se kvalifikuju kao uspešne. I uvek su dolazili sa određenim pretnjama. Znači, pored zahteva da se doprinese, recimo prestanku bombardovanja u Sarajevu, da se u pregovorima učine neki ustupci Muslimanima, nastupile bi pretnje da će se, u protivnom, sankcije još više pojačavati, da će aerodrom u Tuzli biti otvoren, najavlјivali su mogućnost američkog bombardovanja delova Republike Srpske, što se i ostvarilo u Goraždu u jednom trenutku, a kasnije i na drugim lokacijama. Pokušaji da preplaše Miloševićeva predstavom o onome šta nas čeka ukoliko se ne izađe u susret tim zahtevima delovali su apokaliptično, do te mere su pretili svim i svačim. Milošević je mirno i razložno iznosio činjenice na terenu, da on ima politički uticaj na rukovodstvo Republike Srpske, ali da taj uticaj nije dominantan i odlučujući. Rukovodstvo Republike Srpske je samo najbolje svesno svoje situacije i ne razmišlja uvek i ne dela uvek u skladu sa onim što Srbija radi. To obrazloženje oni nisu prihvatili, misleći da je to samo podela uloga - a nije bila. Tako su se svi ti razgovori sa Miloševićem sveli na njihove napade i Miloševićovo odbijanje, odbacivanje tih napada i ukazivanje na realne činjenice, koje se nedovoljno uzimaju u obzir od strane zapadnih političara. Neki od njih su bili i delikatniji, na primer Belgijanac Klas je pokušavao da umiri te žestoke francuske tonove. Kozirjev je samostalno dolazio u Beograd, kao i Čurkin, koji je bio ambasador u Ujedinjenim nacijama. Oni su dolazili da prenose poruke, uglavnom sa zapada, o onome šta treba da učinimo i

upozoravali šta nas očekuje ako to ne učinimo. Drugim rečima, oni su, u navodno prijateljskom tonu, u stvari donosili poruke iste vrste, koje smo dobijali i od Ovena, Žipea i drugih. Očekivalo se da će njihove poruke da budu lakše i bolje primljene, da će im se više verovati nego drugima, jer su u pitanju predstavnici Rusije, tradicionalno prijateljske i savezničke zemlje za Srbiju. U to doba, Rusija je bila i sama na kolenima, možda i više nego Srbija, i njeni predstavnici, sa izuzetkom Čurkina, su više brinuli o američkim nego ruskim interesima, što su nama i predočavali. Neke opipljive koristi od razgovora sa ruskim predstavnicima nije bilo. Oni su žestoko prenosili zahteve zapada, borili se za njihovo prihvatanje s naše strane, a mi smo im odgovarali koliko je sve to ili nepravedno ili neizvodljivo iz raznih razloga. Da li su oni to prenosili zapadnim zemljama onako kako su to čuli ili su to radili na frizirani način - to ne znamo. U svakom slučaju, bilo je to mučno vreme razgovora između gluvih, jer zapadni sagovornici uopšte nisu hteli da znaju za istinu ni u Srbiji, ni u Bosni. Oni su imali svoju dimenziju istine, koju su naturali svima i tu je teško bilo naći mesto za približavanje stavova i neku vrstu dogovora. Srećom, celu situaciju je olakšala činjenica što su SAD, Zajedničkim planom akcija, napustile tu borbu za usitnjavanje Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini, priznajući da oni treba da budu uvaženi kao celina i da to treba da bude i teritorijalno izraženo. Taj etnički princip teritorijalnog podvajanja tri konstitutivna naroda je bio izlaz iz tog zameštateljstva. Taj izlaz je i omogućio da se dodje do Dejtona, do današnje Bosne i Hercegovina, koju, nažalost, sada pokušavaju da centralizuju na štetu i na račun ova druga dva konstitutivna naroda, Srba i Hrvata.

ADST: U januaru 1994. godine, održan je završni plenarni sastanak u Ženevi. Da li je bilo nekih posebnih rezultata? Kakav je bio ishod tog sastanka?

JOVANOVIĆ: Taj sastanak je uvek bio mesto na kome se sučeljavaju stavovi na najdirektniji način i to je bio poslednji sastanak plenarne prirode. Iza toga su tehokrate iz Kontakt grupe, politički direktori, preuzeli stvari u svoje ruke i tokom 1994. i 1995., a naročito u drugoj polovini 1994. Kada je održan taj sastanak, stvari su se odvijale na stari način, nije bilo moguće postići neko jedinstvo stavova. Pokazalo se da ti plenarni sastanci nisu bili najefikasniji u radnom smislu te reči. Bili su više pozornice za pokazivanje svojih tvrdih stavova nego za neko tanano diplomatsko pregovaranje. Milošević je tada bio prihvaćen kao

neprikosnoveni politički lider svih Srba i njegov značaj i uloga su narastali. Svi koji su hteli nešto da kažu ili učine u vezi sa Bosnom i Hercegovinom morali su njega da kontaktiraju. On je primio dosta tih ljudi i u Beogradu i, kada je išao van, uvek je delovao kompaktno. On je, kao što sam pomenuo, svih pet planova za obustavljanje rata u Bosni i mirno rešavanje odmah podržao. Podržao je Kutlijerov plan, pre izbijanja rata, i ova četiri posle izbijanja rata. Ne može mu se pripisati da je bio zainteresovan za rat. Ko je zainteresovan za rat, on izbegava da podržava bilo kakve mirovne planove ili ih podržava sa rezervom, pa ih posle sabotira. Milošević ih je odmah bezrezervno podržao i imao je probleme sa Srbima u Bosni i Hercegovini da ih privoli da i oni podrže te planove, u čemu nije uspeo. Za Miloševića se tvrdilo da je on glavni krivac za rat u Bosni i Hercegovini, da je, navodno, Srbija izvršila agresiju, da on želi da tu teritoriju priključi Srbiji, i tako dalje. To su besmislice, jer je on od početka, pre nego što je rat počeo, bio za nezavisnu Bosnu i Hercegovinu po Kutlijerovom planu. Potom je prvi rekao, kada su i ostali prihvatili ovaj plan, da će Srbija biti prva koja će, za dve nedelje, kada Kutlijeru ponovo dodje, priznati Bosnu i Hercegovinu. Šta može da bude veći demanti optužbi da je on imao agresivne namere prema BiH?! I, da ih je imao, zašto bi i sva preostala četiri plana koje su drugi predlagali prihvatio odmah i bez rezerve? I to je apsolutni demanti uporne tvrdnje da je Srbija agresor, prvo na Hrvatsku, a zatim na Bosnu i Hercegovinu, da je ona najveći krivac i jedina odgovorna za sve pošasti koje su se desile na bivšem jugoslovenskom prostoru od razbijanja Jugoslavije. To je velika i podmukla laž, koja je svesno izmišljena i lansirana uz pomoć svih zapadnih medija i svih zapadnih političara, osim nekoliko časnih izuzetaka.

ADST: Koje su bile glavne teme Vaših susreta sa Matom Granićem 1994. i 1995. godine?

JOVANOVIĆ: Lord Owen je video da razgovori između Tudjmana i Miloševića oko nekih pitanja ne mogu da se pomaknu napred i mislio je da će, ako uključi i druge sagovornike i ako ta pitanja pokrene na nižem nivou, možda uspeti da osveži i provetri usijanu političku atmosferu. I Milošević i Tudjman su se saglasili sa tom idejom. Granić i ja smo se sastali u nekoj bazi u Mađarskoj. Naš susret nije bio neprijatan, mi nismo imali mandate da izadjemo iz stavova naših predsednika, tako da smo, manje-više, iskazivali lepe želje za rešavanje nego što smo to mogli da učinimo. Ja sam bio možda malo maštovitiji predlažući da se otkravi

atmosfera i ponekim sportskim događajem, da bi ljudi shvatili da mi nismo strašila jedni prema drugima, da postoje i ljudske aktivnosti koje su zaboravljene i tako dalje. Međutim, Granić je bio veoma ograničen izuzetno strogim Tadjmanovim uputstvima, tako da taj susret nije mogao da da ozbiljan doprinos raskravljanju atmosfere i pokretanju nekih tema. I kada sam bio u Zagrebu, što je opet bila ideja lorda Ovena, i razgovarao sa Tadjmanom i Granićem, ništa nije moglo da se uradi jer su oni bili zakovani u svojim stavovima. Jednostavno nisu hteli da pogledaju činjenicama u oči kada se radilo o bilateralnim odnosima. Nije bio trenutak niti je postojala klima za bilo kakav prodor u poboljšanju odnosa između Hrvatske i Srbije, jer je Hrvatska imala pred sobom ranije spremljen plan da likvidira Republiku Srpsku Krajina odlučnom vojnom akcijom, što se kasnije i ostvarilo.

ADST: U to vreme Vi ste bili inicijator pripreme skice za Globalni plan rešavanja jugoslovenske krize. Šta je bio povod za pripremu ovog dokumenta?

JOVANOVIĆ: To je moje osećanje da smo pomalo naseli prilazu i taktici zapada, koji nam je uveo te besprimerne sankcije, i to na jedan način koji nije sasvim pošten, da sada u to ne ulazim, i koji je, zatezanjem omče oko našeg vrata, nastojao da reši problem po problem, računajući da će vreme biti njihov najbolji saveznik, jer će sve više da slabi Srbiju i Saveznu Republiku Jugoslaviju i da je na taj način čini neotpornijom na pritiske i zahteve koji slede. To je jedan taktički prilaz koji, možda, nalazi primere u nekim pregovaračkim knjigama, ali on je bio štetan za ukupno rešavanje odnosa, jer je dovodio usijanje odnosa do vrhunca bez konkretnih rezultata na terenu. Sa druge strane, zapad je imao u svojoj rezervi niz ostalih pitanja preostalih nakon razbijanja SFRJ, koja je mogao polako, jedno za drugim, da izvlači iz svojih fioka i da, koristeći taj smrtonosni zagrljaj sankcija nad Srbijom, izdejstvuje puno neprincipijelnih ustupaka sa naše strane. Zato sam mislio da bi bilo dobro da mi izađemo iz tog pasivnog položaja, da ne budemo samo predmet aktivnosti zapada nego da pokrenemo sebe u svim pravcima koje je otvorila jugoslovenska kriza, i spoljnim i unutrašnjim. Spoljnim - da se pozabavimo pitanjima diskontinuiteta i kontinuiteta Jugoslavije, paralelno sa tim i deobnim bilansom, da se pozabavimo pitanjem priznanja bivših jugoslovenskih republika koje su se odcepile, uz uslov rešavanja problema koje su stvorile svojim izlaskom, da se pozabavimo unutrašnjim učvršćenjem i preuredjenjem same Srbije, da te latentne tačke njene

slabosti i otpora, kao što su Kosovo, Vojvodina, Sandžak, neutrališemo i eliminišemo pravovremenim političkim izlaskom u susret nekim osnovnim zahtevima, i tako dalje. I da istovremeno povezujemo pitanja nastala nakon razbijanja Jugoslavije - priznavanja, deobni bilans, rešavanje pitanja srpskih manjina u tim zemljama, i slično. Činilo mi se da bi nas to izvuklo iz ugla u koji su nas sabili i zapadu zadalo više problema nego što očekuju, jer bi morali da se pozabave i principijelnijim stvarima, a ne samo jurenjem Srbije zbog vojnih sukoba u Bosni i Hercegovini, koje su, zapravo, oni omogućili, uprkos Srbiji koja je to htela da izbegne prihvatanjem Kutlijerovog plana. Ja sam i pre toga ukazivao Miloševiću da nije dobro da mi samo pasivno slušamo i odgovaramo na zahteve drugih i da je neophodno da imamo sopstvene zahteve i takozvanu donju granicu prihvatljivost zahteva, da imamo crvenu liniju. Da sledimo ono što je Tadjman praktikovao sa zapadom - kad god su mu prilazili sa nečim što njemu ne odgovara on bi odmah rekao: "To je non-starter", drugim rečima, crvena linija, posle čega su se oni povlačili. Bila mi je namera da popravimo naš ukupni pregovarački položaj nizom akcija na unutrašnjem i spoljnom planu. Milošević je to pogledao, nije mu bilo strano, ali nije bio voljan da se uhvati ukoštac sa svim tim pitanjima i problemima. I dalje je verovao da može da odstranjuje jedno po jedno pitanje, što je odgovaralo njegovoj taktičkoj prirodi, tako da smo ostali na tome da je on ideju primio znanju, ali da je njeno sprovođenje ostavljeno za kasnije.

ADST: Čini se da je u više navrata bilo evidentno da Milošević više veruje dobronamernim strancima nego najbližim saradnicima. Zbog čega mislite da je to bilo tako?

JOVANOVIĆ: U situaciji u kojoj se našla Srbija, a u kojoj može da se nađe bilo koja zemlja, velika ili mala, saradnici prvog čoveka bi mogli biti u iskušenju da pronalaze i neke slabije tačke ili da misle da bi oni to bolje i drugačije mogli da rade, što bi posle dovodilo do nekih raskola otvorene ili pritajene prirode, i tako dalje. Milošević je sigurno uvek mogao da posumnja da je nešto što mu je predloženo ili rečeno možda učinjeno i sa nekim drugim ciljem. To je način razmišljanja svakog prvog čoveka u svakoj teškoj ili kritičnoj situaciji. Tako da su pojedini stranci, koji su dolazili sa dobronamernim izgledom, da prenesu stvari koje nisu prijatne ali sa obrazloženjem koje je zvučalo kao prijateljsko i dobronamerno, njemu izgledali kao pouzdaniji sagovornici i partneri. Medjutim, tu je dosta i nasedao, osim

Jasušija Akašija, japanskog diplomate koji je bio Specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN u jugoslovenskoj krizi, naročito u Bosni i Hercegovini. Svi drugi su bili samo izvršioци poslova koje su im drugi odredili, a ti drugi su zacrtali ciljeve prema nama koji nisu bili dobronamerni, ili ne uvek dobronamerni. Iako su, recimo, Kozirjev, Čurkin, Zlotov i drugi imali lično dobre namere, Rusija nije imala tu snagu da bi bila od neke pomoći ili koristi. Naprotiv. Zbog sopstvene slabosti, ona je morala da ide ruku pod ruku sa zapadnim silama. Iako nevoljno, podržavala je i njihove poteze prema nama. Zatim, Francuzi, koji su bili naši tradicionalni prijatelji i ostali kao takvi u našim sećanjima, danas su nešto drugo nego što su bili sa početka 19. veka. Oni su postali strategijski i geopolitički saveznici SAD, i u svim aktivnostima sa nama, uz sav galski šarm i svu blagost reči, sprovodili su cilj koji su SAD zacrtale: da se mi držimo na anatomskom stolu i da se od nas uzima i odseca sve što njima može biti korisno.

ADST: Već ste govorili o odbijanju rukovodstva Republike Srpske da poslušā molbe i zahteve iz Beograda. Međutim, u to vreme došlo i do jednog dramatičnog raskida sa Republikom Srpskom. Koji je bio konkretan povod za ovakav razvoj događaja?

JOVANOVIĆ: Milošević je bio čovek koji je bio taktičar kao političar, ali i odličan pregovarač, jer je bio visoko inteligentan i uvek je znao da brzo odvoji glavno od sporednog. To nije uvek bio slučaj sa nekim drugim pregovaračima kojima je emocija bila prisutnija nego hladnokrvno rezonovanje a detalj mogao izgledati važniji od celine. Bosanski Srbi, zato što su bili direktno zainteresovani i vezani sa svoja rodna polja, rodna sela, i tako dalje, kao pregovarači su bili dosta teški i slabi, sve im je bilo važno, ništa nisu hteli rado da ustupe i kočili su pregovore i Miloševića, koji je bolje i brže sagledavao šta je glavni cilj. Nekad je glavni cilj vreme, da se nešto što pre postigne, jer ako pregovori duže traju, gubici mogu biti mnogo važniji od onog što se htelo postići u trenutku pregovaranja. Sa druge strane, on je bolje uvidjao nego rukovodioci Republike Srpske da je za Srbe u Bosni i Hercegovini najvažnije da postignu ono što ih štiti od majorizacije i hegemonije drugih nad njima. A to je da postignu svoju državu u državi, svoju teritoriju na kojoj su većinski okupljeni, a da li će ta teritorija biti sastavni deo Bosne i Hercegovine, ili nezavisna ili pripojena Srbiji, odnosno Saveznoj Republici Jugoslaviji, to je nevažno. U tom trenutku je bilo najvažnije da se oni

sačuvaju kao etnikum u svim olujama koje su zahvatile Bosnu i Hercegovinu, a to je moglo da se postigne njihovim teritorijalizovanjem, koje će biti manje od države, ali priznato od međunarodne zajednice. Nije bilo lako ubediti ih, jer su, sa pravom, tražili više kao konstitutivni narod i imali su jednako pravo na samoopredeljenje kao Slovenci, Makedonci... Zašto bi njihovo pravo bilo tri puta manje nego pravo ovih drugih konstitutivnih naroda? To su bila idealistička rezonovanja, koja nemaju dodir sa real-politikom. Oni su bili pomalo i romantičari, svi borci za slobodu su romantičarski nastrojeni, a za hladnije rasudjivanje i pregovaranje potrebno je odlepiti se od romantizma. Milošević je s tim u vezi imao sukobe sa njima i u jednom trenutku je čak i sam imao nameru da prekine sve odnose sa njima, pa smo ga odvrćali. Na kraju je podlegao pritiscima i lažnim obećanjima zapada da će, ako prekine odnose sa njima i uspostavi međunarodnu kontrolu na Drini, biti oslobođen glavnih sankcija. Tu je Kozirjev, ruski ministar, odigrao glavnu obmanjujuću ulogu. Milošević se tome nadao, jer su sankcije bile veoma neprijatne za zemlju kao što je Srbija i pristao je na krajnje nepopularni korak da uspostavi blokadu na Drini. Ta odluka je naišla na odijum kod Srba u Bosni i Hercegovini, ali i na neshvatanje i neodobravanje kod Srba u Srbiji. Ja sam saznao za tu odluku tek kada je donesena i pokušavao sam, preko specijalnog telefona kojim me je Milošević o tome obavestio, da ga odgovorim od toga, ukazujući kako ćemo osudjivati sankcije prema nama ako ih i sami zavodimo prema našem delu naroda. Međutim, Milošević je rekao da je sve u redu, da će sve to biti kako treba, itd., i nije hteo da odstupa. Te sankcije su uvedene, ja sam morao da učestvujem u razgovorima sa jednim finskim pregovaračem o rasporedjivanju međunarodnih posmatrača. Istini za volju, Milošević je to uradio u dobroj veri da će se osloboditi dobrog dela sankcija i da će smiriti svoje napete odnose sa zapadom, ali je istovremeno predviđao i podsvesno dopuštao da bi blokada mogla da ima i neke propuste, jer ju je teško sprovesti od Save do Crne Gore i dalje. Snabdevanje Republike Srpske naftom i svim drugim potrepštinama je bilo otežano, ali izgleda da je nekih prolaza ipak bilo. Iako blokada nije bila totalno crna, kako je to na prvi pogled izgledalo, ona je veoma otežala održavanje Republike Srpske i potreba njene vojske.

ADST: U tom periodu postojala je veoma živa diplomatska aktivnost. Vi ste imali niz sastanaka, uključujući i sastanak sa Alanom Žipeom u Njujorku u septembru 1994. Došlo je do serije sastanaka sa predstavnicima Kontakt grupe u Karađorđevu i Dobanovcima, u

Beograd su dolazili i ministri spoljnih poslova Velike Britanije i ostalih zemalja Kontakt grupe. Da li je bilo nekih značajnijih pomaka koje bi trebalo da pomenemo iz ove perspektive?

JOVANOVIĆ: Sve je to bilo u znaku pripreme teritorijalnog razdvajanja tri zajednice u Bosni i Hercegovini, sa namirivanjem procenata koji su se tražili za bosanske Muslimane i Hrvate. Mi smo pomagali koliko smo mogli, ali je postojao otpor kod srpskih predstavnika u Bosni i Hercegovini, kojima se nije dopadalo da ustupaju delove već kontrolisane teritorije drugima. S druge strane, postojao je stalni pritisak na nas da priznamo Sloveniju i Hrvatsku. Milan Panić je u jednom trenutku priznao Sloveniju, koja je odbila da prihvati to priznanje, što je paradoks svoje vrste. Ti dolasci nisu doneli neke opipljive rezultate, osim što su podsećali na težinu našeg položaja i na potrebu da više i brže izlazimo u susret zahtevima zapada. To nas je držalo u nekoj vrsti zatvorenosti zbog sankcija, koje su sve više pokazivale svoje negativne posledice. Od svih tih susreta teško da se nešto može posebno izdvojiti, jer je Kontakt grupa polako počela da, dosta efikasno, razvija koncept buduće dejtonske BiH. U tom pogledu, američki i nemački predstavnici su igrali glavnu ulogu – Mihael Štajner ispred Nemačke i više američkih predstavnika pre dolaska Ričarda Holbruka. Holbruk je i Štajnera ostavio iza sebe i počeo da radi sam. Ali, godinu dana pre nego što je Holbruk stupio na scenu, proces su vodili Štajner, Frejzer, i još par njih sa američke strane, dok su ostali statirali i asistirali im u slučaju da naidju na neki otpor sa naše strane. Ako gledamo iz ove perspektive, 1994. i 1995. godina su bile najplodnije, prvo sa gledišta utvrđenosti koncepta buduće BiH i, zatim, postizanja dogovora o procentu teritorija koji će zadovoljiti muslimansku i hrvatsku stranu. U pitanju je bio ne samo procenat već i kvalitet teritorija, oko čega je bilo mnogo problema, prvo sa Sarajevom, odnosno sa tim kome će Sarajevo pripasti. Postojala je ideja da Sarajevo bude slobodna teritorija, nauštrb teritorije koja bi pripala Srbima. Bilo je različitih ideja, koje su sve pale u vodu kada je Milošević u Dejtonu ustupio Muslimanima celo Sarajevo za neke druge delove u istočnoj Bosni. Sarajevo je neprekidno bilo predmet tih razgovora jer, i pored toga što je artiljerija Republike Srpske bila odmaknuta od Sarajeva, što je aerodrom bio oslobođen i što je dovod vode bio omogućen, tamo je ipak bilo povremenih incidenata, naročito onih sa više civilnih žrtava, što je promptno bilo pripisivano Republici Srpskoj. Vremenom se pokazalo da su mnogi događaji bili namešteni od strane Muslimana. Uz

ćutanje ili čak dogovor sa nekim zemljama zapada inscenirana su masovna ubistva civila na Markalama i ispred jedne pekare, što je odmah pripisano Srbima i njihovim topovima. U tom nesrećnom bratoubilačkom ratu bilo je korišćeno sve, čak i žrtvovanje sopstvenih civila zarad postizanja političkih ciljeva, što je korišćeno naveliko protiv Srba u Bosni i Hercegovini. Čak ni danas nema potpunog priznanja da je to bila akcija samih bosanskih Muslimana da bi se izazvala vojna intervencija NATO, što je posle treće takve diverzije i učinjeno: NATO je počeo da bombarduje položaje Republike Srpske oko Goražda i na drugim mestima.

ADST: Čini se da je u tom periodu uloga Ujedinjenih nacija već bila prilično marginalizovana. Vi ste već pomenuli Jasušija Akašija, Specijalnog izaslanika Generalnog sekretara UN. On je često dolazio u Beograd. Kakvi su Vaši utisci sa sastanaka sa njim?

JOVANOVIĆ: Akaši je bio fini klasični diplomata japanskog stila, koji je imao znanje zapada a ugladjenost i osećanje sopstvene malenkosti tipično za Japan. Potpuno je razumeo situaciju. Kada je prenosio neprijatne zahteve Miloševiću, činio je to na način koji je bio ne samo verbalno prihvatljiv nego i logički razumljiv. S druge strane, kao Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN u jugoslovenskoj krizi, bio je jedini strani predstavnik koji se usprotivio političkoj volji tadašnje administracije SAD i NATO da bombarduju bosanske Srbe nakon provokacija sa masovnim civilnim žrtvama o kojima sam govorio. On je, naime, imao jedan od dva ključa, radilo se o principu takozvanih duplih ključeva, kojima se jedino mogla otvoriti brava NATO-a, odnosno dati dozvola NATO-u da bombarduje Srbe u Bosni i Hercegovini. Više puta su predstavnici NATO i SAD to tražili od Akašija, ali on je to odbio, i u tom stavu je ostao čvrst do kraja. Tek kada je smenjen grubim napadom na njega od strane ambasadora SAD u Savetu bezbednosti, Medlin Olbrajt, i kada je Kofi Anan, budući Generalni sekretar Ujedinjenih nacija došao na njegovo mesto, taj dupli ključ je proradio i Anan je odmah dao pravo NATO-u da napadne bosanske Srbe. To mnogo govori o razlici u kvalitetu ova dva čoveka, od kojih se jedan dosledno suprotstavljao upotrebi sile u unutrašnjem stradanju jednog naroda, dok je drugi bio spreman da to odmah dozvoli.

ADST: Danas je 17. novembar 2020. godine. Pored već pomenutih inicijativa i procesa postojale su i druge međunarodne aktivnosti koje su bile veoma intenzivne. Kakvi su bili odnosi sa ostalim međunarodnim činiocima? Grčka je pokušavala da igra jednu veoma konstruktivnu, možda čak i zaštitničku ulogu prema Beogradu. Kakav je bio odnos sa Papandreuom i kako je nastala ta zanimljiva ideja o jugoslovensko-grčkoj konfederaciji?

JOVANOVIĆ: Sankcije su bile najsveobuhvatnije koje je ikada uveo Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija. Imale su i drugu, skriveniju stranu: da Saveznu Republiku Jugoslaviju zatvori kao u kutiju, da ne može da ima oduške ni prema kome. Drugim rečima, da potpuno izjednače našu unutrašnju i spoljnu politiku, da naša unutrašnja politika bude istovremeno i spoljna i da budemo, praktično, prepušteni milosti onih koji su se ustremili protiv nas i zaveli sve te mere. Zato je sa naše strane bilo odlučeno da probijemo tu mentalnu i političku blokadu i da izađemo u svet koliko je to moguće. Time bismo demonstrirali prvo, da nismo zatvoreni kao što su želeli da nas predstave, a drugo, da drugom svetu, koji je voljan da nas čuje, objasnimo kakva je istina u vezi sa svim tim olujama koje dolaze sa zapada prema našoj zemlji i strovaljuju se na nju. Tako da smo prvo počeli da kontaktiramo susedne zemlje, što je i najvažnije, jer spoljna politika počinje od granica jedne zemlje. Uglavnom sam ja bio angažovan na ovim aktivnostima, ali, u slučaju Rumunije i Bugarske, u njih se uključio i predsednik Milošević, odnosno, kasnije, predsednik Jugoslavije Zoran Lilić. Grčka se ponašala veoma prijateljski prema nama, i politički i ekonomski i stratejski, što nije krila. Od predsednika države, predsednika vlade, pojedinih ministara, do biznismena i običnih građana. Mi smo zbog toga često kontaktirali sa Grčkom na svim njenim nivoima i dobijali smo veliku političku, moralnu i ekonomsku podršku gde je bilo moguće i bili smo ohrabrivani da istrajemo u borbi za očuvanje nezavisnosti i teritorijalne celovitosti. Grci su, u jednom trenutku, bili voljni i da nam produže i takozvanu Slobodnu zonu u Solunu, koja se okončavala u to vreme. Slobodna zona je bila dozvoljena na nekoliko desetina godina, ali rok je isticao upravo u vreme sankcija. Vodili smo razgovore sa njima u vezi sa produžetkom ovog statusa za isti ili neki neodređeni vremenski period. Međutim, u jednom trenutku, Grčka se povukla i izbegla da to uradi, jer se pribojavala da bi rasplet čitave krize na teritoriji bivše Jugoslavije mogao da bude takav da bi ta naša slobodna zona mogla da ne pripada

nama, Mislilo se, verovatno, na izdvajanje Makedonije kao nezavisne države. Ali, u svakom drugom pogledu, bila je to neobično značajna pomoć u ekonomskom, finansijskom, humanitarnom i drugom vidu. Milošević je išao u Atinu, gde je razgovarao sa Papandreuom, ja sam se više puta sastao sa Papandreuom, Micotakisom i ostalim svojim kolegama i ti razgovori su uvek bili prijatni i sa nekim konkretnim sadržajem. Medjutim, jednog trenutka je Milošević pomislio da bismo mogli da nadjemo jedan elegantni izlaz iz totalnog zatvaranja time što bi Grčka pristala da sa nama stvori konfederaciju. Jedno naše putovanje u Atinu je bilo povezano upravo sa tim. Meni je Milošević u malom avionu dao da vidim na papiru kakav će taj predlog biti. Ja sam odmah izrazio rezerve, napominjući da Grčka nije samostalna, da je članica Evropske zajednice, odnosno, kasnije Evropske unije, da ima zajedničku spoljnu politiku i da ona ne može to sama da odluči, iako bi možda imala i simpatije za takav predlog. Milošević to nije sasvim prihvatio, izneo je taj predlog na sastanku sa ostarelim Papandreuom i njegovim saradnicima, a Papandreu je imao dosta muka da, na jedan topao, delikatan a ipak rezervisani način, kupi vreme za odgovor, koji bi nam prosledio nešto kasnije. Taj odgovor nikada nismo dobili, što je u logici stvari. Tako da je cela ta ideja o konfederaciji bila jedna dobra namera, podignuta uvis kao neki dim koji je obećavao da donese neko bolje vreme. I sam Milošević je, posle čekanja od više nedelja, shvatio da Grčka nije u stanju da tako nešto prihvati.

Rumunija, koja je, takodje, tradicionalno prijateljska zemlja sa kojom nikad nismo imali nikakve vojne i druge ozbiljnije sukobe, bila nam je politički naklonjena, ali je i sama imala svoje obaveze, koje su proizlazile iz sankcija prema nama, kojih je morala da se pridržava. Medjutim, u okviru minimalnih mogućnosti, ona je nastojala da nam u tome pomogne. Zakoni, odluke, pritisci mogu biti kompaktni, ali nikad dovoljno da budu prepreka ljudskoj mašti i sposobnostima da se pronadju prolazi i tamo gde to nije vidljivo. Tako da smo dobijali značajnu pomoć sa te strane radi onemogućavanja sankcija da nas potpuno uguše, kao što je bio slučaj i sa pomoći koju smo dobijali od Grčke. Ali i druge susedne zemlje, poput Bugarske i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, koje su morale da poštuju odluku Saveta bezbednosti o sankcijama, imale su i svoje interese koji nisu bili zanemarljivi. Pokazale su imaginaciju, što je nama odgovaralo iako nas je to mnogo više koštalo nego da su tokovi saradnje išli redovnim putem. Madjarska je bila prolaz za nas ka korišćenju vazdušnog saobraćaja, jer smo do Budimpešte išli automobilom i odatle mogli avionom da idemo u posetu raznim zemljama Evrope, Afrike i Azije. S druge strane, Madjarska je u

početku jugoslovenske krize tajno snabdevala pobunjeničku Hrvatsku lakim naoružanjem i municijom, što je kasnije otkriveno. Nakon toga, Madjarska je prestala da se bavi tim podzemnim neprijateljskim poslom prema Jugoslaviji. Ali više mojih susreta sa ministrom Gezom Jesenskim i njegovim naslednikom bili su obojeni i još nekim neprijatnim momentima, koji su dolazili od madjarskog iskušenja da koristi naše poteškoće u odnosima na Kosovu i Metohiji da bi izvršila pritisak na nas u cilju dobijanja novih ustupaka za madjarsku nacionalnu manjinu u Vojvodini. Ja sam na ovakve pokušaje veoma energično reagovao, nakon čega su oni odustali od toga. Nastavili smo da često razmenjujemo posete, sa njihove strane upravo radi korišćenja naših teškoća u cilju dobijanja što povoljnijeg položaja za njihovu nacionalnu manjinu. To je sve bilo u okviru dozvoljenog, Madjarska, razume se, nikad nije prestajala da ima interes prema nama, naročito u Vojvodini, ali nikada nije prelazila granicu dozvoljenog. Sa te strane, Mađarska je, takođe, bila izuzetak u odnosu na mnoge druge evropske zemlje, naročito na zapadu, koje su bile potpuno zatvorene i neprijateljski raspoložene prema nama. Izuzetak je možda bila Italija, jer je imala svoje interese. Ona je oduvek imala interese za frekventne odnose sa Srbijom, upravo zbog svojih starih problema koje su imali sa Hrvatskom i Slovenijom u prošlosti. Tako je Italija bila i inicijator mojih poseta a istovremeno i posrednik zapada, ne samo u nastavljanju pritisaka na nas, nego i u pokušaju našeg odobrovoljivanja za jedno elastičnije postavljanje prema zahtevima koji su nam upućivani u vezi sa jugoslovenskom krizom, kao što su priznanje bivših jugoslovenskih republika, i tako dalje. Pokazalo se da taj krug susednih zemalja nije ispao iz naše politike, naprotiv, on je stalno bio osvežavan, ponegde i ojačavan, naročito u odnosu na Grčku i Rumuniju. Bugarska je bila zainteresovana kao susedna zemlja za neprekidanje i nekvaranje odnosa sa nama, ali u okviru poštovanja rezolucije o sveobuhvatnim sankcijama protiv nas. Mi smo, i pored toga, imali više susreta i razmena poseta sa bugarskim ministrom spoljnih poslova, tako da su odnosi sa Bugarskom održavani na nižem, ali dovoljno važnom nivou, što je pomoglo da se posle povlačenja sankcija ti odnosi brže vrata na normalno, prethodno stanje. Ono što je bilo iznenađenje je to što sam, prilikom poslednje posete Italiji, mislim da je to bilo 1994., iznenada bio primljen kod Svetog Oca Jovana Pavla II u Vatikanu, što je za mene i za nas bilo iznenadjenje. On je tu pokazao dosta elastičnosti, upravo zbog toga što je bio među prvima koji su priznali nezavisnost Slovenije i Hrvatske. Međutim, Papa Jovan Pavle II nije podržavao sankcije prema nama i bio je za povlačenje tih sankcija, što je za nas bilo značajno u tom trenutku. Publicitet o

prijemu kod Pape bio je iznenađenje i za zapad a i za našu javnost, koja je bila gladna svežih vesti i novosti u vezi sa našim kontaktima i odnosima sa spoljnim svetom. To je ta slika na balkanskom prostoru, kojoj bih još dodao i naše odnose sa Kiprom, gde sam takodje bio i gde smo imali podršku sa skoro istovetnim emocijama koje smo dobijali od Grčke. To ne iznenađuje, jer se radi o etničkom grčkom prostoru, a, sa druge strane, i oni sami imaju probleme sa okupacijom severnog Kipra od strane Turske, pa su i zbog toga imali prirodne simpatije za nas i naš položaj.

ADST: Vi ste, pored toga, često išli i u posete zemljama koje su članice Pokreta nesvrstanih. Kako su zapadni partneri gledali na ove Vaše aktivnosti, posebno na afričkom kontinentu?

JOVANOVIĆ: Da, mi smo, kao što sam već rekao, shvatili da zapad želi da nas potpuno zatvori u školjku, da budemo potpuno bespomoćni prema njima i njihovim pritiscima. Verovali su da će to postići našom sveopštom satanizacijom i sankcijama. Razume se da su se suprotstavljali probijanju te blokade koje smo pravili u svim dozvoljenim pravcima. Prvo smo obnovili kontakte sa bivšim zemljama Sovjetskog Saveza, počevši od Rusije, Ukrajine, Belorusije, Jermenije, Gruzije, Turkmenistana, koje sam sve posetio jednom ili više puta. Te zemlje su imale dobar odnos sa nama i želele nam dobro u svakom pogledu. Iza toga smo napravili prodor ka Aziji, bio sam u Indiji i Kini, što je takodje značajno, jer te zemlje nisu bile za uvođenje sankcija protiv naše zemlje. Ne zaboravimo da je Kina bila uzdržana kada je Rusija glasala za uvođenje sankcija, a da je Indija, iako nije bila članica, bila protiv toga u diskusiji u Savetu bezbednosti. Tako da smo uspeli da probijemo tu blokadu u neposrednom susedstvu i na istoku i onda je preostalo da podsetimo nesvrstane zemlje na to da je Beograd sinonim za dugu, višedecenijsku prijateljsku saradnju sa njima kroz Pokret nesvrstanih. Obišao sam niz afričkih zemalja, bez ograničenja i na najvišim nivoima, ali se to očigledno nije dopadalo tadašnjoj američkoj administraciji i zapadu, pa su pokušavali, gde god su to mogli, da ograniče ove razgovore i da ih spuste na najniži radni nivo, to znači ministarski nivo. Razume se, nisu svuda uspevali, ali negde i jesu. Iako je sve to radjeno iza kulisa, povremeno bi ovi pokušaji bili očigledni i javni, kao što je to bio slučaj prilikom posete Nigeriji, gde mi je, posle prijema kod predsednika Vlade i ministra spoljnih poslova, bio planiran susret sa šefom države, čak mi je i njegov privatni mali avion stavljen na raspolaganje. Ja sam otišao u prestonicu Abudžu i krenuo sa aerodroma ka njemu sa

njegovim ministrom spoljnih poslova, ali na pola puta je ministar dobio telefonsko obaveštenje da je predsednik ipak sprečen da me primi. Iz ponašanja ministra i njegovih objašnjenja bilo je jasno da je neko sa strane intervenisao da do tog susreta ne dodje. Pretpostavljam da je tadašnji američki ambasador delovao po instrukcijama i sprečio taj prijem kod predsednika Nigerije. To je bilo razumljivo, jer je tadašnja američka administracija bila zagovornik tih sankcija i nije krila da sankcije treba da nas uguše, privredno, politički i kao zemlju i da od nas napravu jednu mlitavu masu koja će izvršavati sve što se od nje zahteva. To, razume se, nijedna zemlja ne bi prihvatila i nastojala bi da se tome suprotstavi na načine koji bi mogli da joj budu za to svrsishodni. Mi smo se izvukli vrlo brzo iz te školjke i napravili široke prostore razgovora se nizom drugih zemalja koje nisu prihvatale ovu situaciju. Jedino su zapadne zemlje, znači sve članice Evropske unije, neke zemlje kandidati, kao i kompletna Severna Amerika bili potpuno zatvoreni za sve političke kontakte sa nama, čak su i na inicijative sa naše strane za posete radnog karaktera odgovarali često vrlo nepristojno. To je primer nedelikatnosti tadašnjih političara na zapadu, koji su izgubili potrebu za korišćenjem jednog dozvoljenog političkog rečnika, pa su sebi dozvoljavali izlive strasti i nipodaštavanja, što nije najbolja odlika zemalja koje se gorde svojom razvijenom političkom prošlošću i veštinom. U svakom slučaju, mi smo tim nizom poseta, koje su bile često višekratne, naročito u susedstvu i istočnim zemljama, razbili političku blokadu, iako ne i ekonomsku, ali i na ekonomskom planu smo uspevali da pronadjemo kanale za opstajanje i ti kanali su bili dovoljni da čitav taj period od pet-šest godina izdržimo, praktično, bez potrebe za stranom pomoći.

ADST: To je bio period kada se situacija i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, naročito kada je u pitanju položaj Srba koji su živeli u tim bivšim jugoslovenskim republikama, približavala usijanju. Na primer, u Hrvatskoj, krajem 1994. godine, činilo se da se odnosi i komunikacija relativno normalizuju između predstavnika Republike Srpske Krajine i zvaničnog Zagreba. Oni su i potpisali plan u Ekonomskoj saradnji u decembru 1994. Međutim, u januaru 1995., pojavio se Plan Z4 i situacija se opet promenila. Koji su bili glavni razlozi neuspeha ovog Plana?

JOVANOVIĆ: Problem je od početka bio što je hrvatski predsednik Tudjman, u pobunjenoj i odvojenoj Hrvatskoj, imao cilj da prvo Hrvatsku odvoji kao nezavisnu i, drugo, da

isprovocira tamošnji srpski narod kako bi ga naterao da neke radikalne, pa i nerazumne postupke, i pokrenuo na razmišljanje o mogućnosti napuštanja Hrvatske. Prvi oružani sukobi između hrvatskih paravojnih snaga i Srba u Hrvatskoj bili su rezultat provokacije tamošnjih Srba od hrvatske strane, kako bi Srbi, koji nisu zaboravili traume od genocida za vreme Drugog svetskog rata izvršenog nad njima od strane tadašnje marionetske nacističke hrvatske vlasti, mogli ponovo da se uplaše i krenu u neku oružanu samoodbranu. Oni su namerno isprovocirani da se suprostave pokušajima lišavanja svih njihovih prava i vraćanja atmosfere na 1941. godinu. To je jedan od ciljeva Tuđmana i on je u tome donekle uspeo, čime je dobio neku vrstu legitimiteta u svojoj javnosti - da se razračunava sa otporom srpskog naroda u Hrvatskoj zbog opasnosti vraćanja na iskustvo iz Drugog svetskog rata. S druge strane, on je hteo da zapadnoj javnosti prikaže hrvatsku politiku kao dobronamernu, pa je simulirao da toleriše i poštuje Vensov plan o rasporedjivanju snaga UNPROFOR-a na teritoriji gde žive Srbi, to znači u Srpskoj Krajini na zapadu i u istočnoj Slavoniji. Međutim, on to nije poštovao i više puta je slao svoje paravojne snage da upadaju na teritoriju pod kontrolom Ujedinjenih nacija, vrše ubistva Srba i stalno ih drže u strahu od pogroma, koji bi se mogao desiti ukoliko ne pristanu na kapitulaciju, na prihvatanje režima koji im je namenio, to znači da budu nacionalna manjina lišena svih prava. Posle toga uspostavio je kontakte sa Miloševićem. Imali su beskrajne razgovore u četiri oka, a kada to nisu direktno činili, onda je to radio Hrvoje Šarinić, šef obaveštajne službe i šef kabineta Tuđmana, koji je sa Miloševićem imao oko pedesetak sastanaka u četiri oka. Iz tih sastanaka se razvila ideja o stvaranju takozvanog trofaznog plana o otvaranju saobraćajnica, gasovoda i naftovoda, kako bi se saradnja između Republike Srpske Krajine i Hrvatske na neki način polunormalizovala, u očekivanju da će to da ublaži medjusobno nepoverenje i stvori osnovu za neku vrstu modus vivendija do konačnog političkog rešenja. Tuđman je, navodno, to sve odobravao, ali nije bio iskren, jer je iza toga spremao oružani napad na Republiku Srpsku Krajinu, što je uz pomoć američkih penzionisanih generala i direktne pomoći SAD tokom izvodjenja te operacije nešto kasnije i izveo.

U svakom slučaju, problem je imao i Milošević sa rukovodstvom Republike Srpske Krajine, koji su, iz razloga koje sam pomenuo, zbog užasnih sećanja na genocid koji je nad njima učinjen od strane hrvatskih vlasti tokom Drugog svetskog rata, isključili svaku mogućnost ostajanja njihove teritorije u Hrvatskoj i bili su zainteresovani samo i isključivo za priključenje Saveznoj Republici Jugoslaviji ili za nezavisnost. To su bili ciljevi od kojih oni

nisu odustajali i to je bio problem za Miloševića, koji je realistički shvatao da je teško moguće realizovati tako nešto u tadašnjoj političkoj konstelaciji u svetu, da su to bili maksimalistički zahtevi, iako osnovani i opravdani strahom od hrvatske vlasti. On je pokušavao da indirektno utiče na njih da situacija ostane takva-kakva je, da Srbi budu odvojeni od Hrvatske defakto, u svojoj Republici Srpskoj Krajini, i da se prepusti vremenu da ono odluči da li će biti moguće neko drugo konačno rešenje, u formi plebiscita ili nečeg sličnog. On to nije mogao direktno da im kaže, jer oni nisu hteli da čuju ni za šta manje od onoga što je bio njihov maksimalni cilj, pa je procenio da bi otvaranje nekih vidova ekonomske saradnje između Republike Srpske Krajine i Hrvatske moglo da otopi to najveće nepoverenje i da stvori uslove za traženje nekog još nedefinisanog rešenja koje bi bilo modus vivendi. To je otprilike ono što je on očekivao sa tim trofaznim planom. Međutim, kao što sam rekao, Tuđman nije bio iskren ni u razgovorima sa Miloševićem ni sa međunarodnim posrednicima, osim sa predstavnicima tadašnje administracije SAD, kojima je verovatno poverio da pitanje Republike Srpske Krajine namerava da reši silom. Stoga je grupa američkih penzionisanih generala došla u Hrvatsku da obuči hrvatsku vojsku i napravi planove za osvajanje teritorije Republike Srpske Krajine, što je i učinjeno u leto 1995. godine, između ostalog i uz pomoć američke avijacije koja neutralisala aerodrom i ono malo avijacije koju je Republika Srpska Krajina imala. Tako da je Plan Z4, koji je bio formulisan od strane Kontakt grupe, koju su činila 4 predstavnika zapada i ruski predstavnik, bio po sebi jedan dobro zamišljen plan, koji je omogućavao zapadnom delu Republike Srpske Krajine, bez Istočne Slavonije, da stekne relativnu samostalnost u okviru Hrvatske, znači autonomiju visokog stepena. Milošević je intimno bio naklonjen ovom Planu, ali nije hteo da se izjašnjava, već je to prepustio vlastima Republike Srpske Krajine, koje su i dalje bile maksimalistički raspoložene i nisu imale razumevanje za taj Plan. Ruku na srce, taj Plan je pokrивao samo potrebe zapadnog dela Republike Srpske Krajine, a istočni deo, u Slavoniji, uopšte nije pokrивao. I to je bio jedan od razloga zašto su oni bili rezervisani prema tom Planu. Sa druge strane, ni sam Tuđman nije voleo taj Plan, ali ga iz taktičkih razloga nije odbio, što se pokazao psihološki tačnim, jer je odijum prema tom Planu pao na Republiku Srpsku Krajinu, koja nije htela ni da ga primi. Tako je ta ideja propuštena, iako nije bila ni najbolje ni potpuno rešenje za celu Republiku Srpsku Krajinu, jer, kao što sam rekao, Istočna Slavonija nije bila pokrivena tim Planom. Ali, bez obzira na sve, za Tuđmana je to bilo samo jedno prolazno zadržavanje, njegov strategijski cilj je bio da povrati tu teritoriju vojnom

silom uz, ne samo prećutnu saglasnost, već, kasnije, i uz saradnju sa SAD, što se na kraju i desilo u maju i avgustu 1995. godine.

ADST: Da li smatrate da je Milošević iskreno intimno podržavao Plan Z4 ili je, jednostavno, pustio rukovodstvo Republike Srpske Krajine da snosi svu odgovornost za odbijanje Plana?

JOVANOVIĆ: Milošević ga nije nikada javno komentarisao. Kada su Owen i Stoltenberg došli da mu uruče taj Plan, on je rekao da taj Plan treba da uruče rukovodstvu Republike Srpske Krajine, jer se tiče njihove sudbine, i nije hteo da ga primi. Ali je doktor Owen ipak našao rešenje da ga ostavi ad informandum, što pokazuje da ga nije uručio, ali da ga je ostavio, tako da smo posle toga pročitali taj Plan i njegovu sadržinu. Milošević je imao dva problema. Jedan je bio taj što je imao opoziciju koja je koristila svaki trenutak da mu zada poneki neprijatan ili smrtni udarac i ona bi jedva dočekala da njegovo prihvatanje Plana prikaže kao njegovo napuštanje, kao izdaju srpske stvari u Hrvatskoj, što bi bio ozbiljan udarac njegovom političkom položaju u Srbiji. To je nešto što se podrazumevalo i sa čim je on sigurno računao. O tome nije govorio, ali to je bilo vidljivo. Opozicija je bila stalno neprijateljski raspoložena prema njemu i čekala je svaki trenutak koji bi joj bio povoljan da napadne Miloševića kao nekonsekventnog političara koji izdaje srpsku stvar u Hrvatskoj. To je jedan od razloga. Drugi problem je bio taj što je rukovodstvo Republike Srpske Krajine, kao što sam već rekao, bilo maksimalističko do kraja i nije htelo da prihvati nikakav oblik ostajanja u Hrvatskoj. To nije bilo realistično, ali oni to nisu sagledavali tako i bilo je vrlo teško predočiti im da bi nešto tako moglo da bude moguće rešenje. Ja sam, u jednom trenutku, u intervjuu nekom listu, pomenuo da bi bilo najbolje da stvari ostanu takve kakve su za period od, recimo, 10 godina, i da se posle toga oni plebiscitom izjasne da li žele da ostanu u Hrvatskoj ili ne, predočavajući da će do tada Hrvatska verovatno biti u Evropskoj uniji i da će im verovatno izgledati privlačnije da budu u okviru Evropske unije, nego da ostanu van nje u jednom veoma neregulisanom i nesigurnom položaju. To je bila jedna radna pretpostavka o kojoj sam javno govorio da bih njima pomogao da budu oslobođeni od strahova, rata i pritisaka za period od 10 godina, računajući da će vreme, kao najbolji lekar, možda moći da odradi svoj deo posla. Međutim, oni su i tu ideju žestoko napali, mene su vrlo kritikovali kod Miloševića zbog tog intervjua, što pokazuje koliko su bili apsolutno rešeni samo za konačno izdvajanje iz Hrvatske i ništa manje od toga nisu mentalno bili

pripremljeni da prihvate. Milošević je sve to znao, znao je i mnogo više od mene, i verovatno je procenjivao da oni treba da odluče. Oni nisu mogli da se snađu u toj zamršenoj političkoj kombinatorici koja se ubrzano odvijala na relaciji zapad-Tuđman-Milošević, i ostali su nepromenjenog stava od početka do kraja, što je, nažalost, na kraju dovelo do najgoreg mogućeg ishoda: vojne invazije, etničkog čišćenja i poništenja postojanja ne samo Republike Srpske Krajine, nego i Srba na tom prostoru.

ADST: Tokom celog leta, tenzije su se povećavale i u Republici Srpskoj Krajini i u Republici Srpskoj. Šta se dešavalo početkom avgusta 1995. i zbog čega je američki ambasador u Hrvatskoj Galbrajt boravio u Beogradu jedan dan pre nego što je počela Operacija Oluja?

JOVANOVIĆ: To ostaje pomalo enigmatično. Galbrajt je došao kod Miloševića, imali su razgovor u četiri oka i navodno je, prema Miloševićevom kazivanju meni, Galbrajt rekao da Milan Babić, predsednik Vlade Republike Srpske Krajine, koji se tada nalazio u Beogradu, treba hitno da potpiše spremnost za prihvatanje Plana Z4 i da mu to dostavi u američku ambasadu do, recimo, 12 sati tog dana. Milošević me je zamolio da odmah pomognem Babiću da napiše tu izjavu, ja sam pokušao sa njim vrlo brzo to da uradim, trudio sam se da napravim malo lufta, da to ne bude baš potpuna predaja već da ostavimo malo prostora za manevrisanje, ali to je, u suštini, bilo zadovoljavanje uslova. To je pokojni Babić predao u ambasadi, doduše to nije bilo u 12 sati, bilo je možda sat kasnije, ali, to što je kasnio jedan sat navodno je bio razlog zašto Galbrajt nije mogao da zaustavi agresiju Tuđmana na Krajinu. Po mom mišljenju, iako nemam dokaze za to, on je došao u Beograd da bi Miloševića upozorio da ne treba da pokušava da se suprotstavlja događaju koji će nastupiti, jer će, u tom slučaju, imati probleme sa SAD. Nešto slično je prethodna američka administracija uradila krajem 1991. godine, kada je tadašnji ambasador Cimerman pokušao da Miloševiću uruči ultimatum u vezi sa Kosovom i Metohijom i kada je pripremio da bi SAD mogle da napadnu Saveznu Republiku Jugoslaviju, odnosno Srbiju, pošto tada Savezna Republika Jugoslavija još uvek nije postojala. Kada je Milošević odbio da ga primi, Cimerman je taj ultimatum uručio meni. Znači da ideja o američkom vojnom rešavanju problema, koje su tadašnje administracije percipirale da imaju sa Srbima, nije bila strana SAD još 1991. godine, kada su sukobi i na Kosovu i u Bosni Hercegovini bili još daleko, a ni Republika Srpska Krajina nije još bila oformljena. Prema tome, postojao je neki sediment neraspoloženja i zle volje SAD

prema Srbiji i Srbima od ranije, nije to bilo neposredno vezano niti je to bila posledica rata u Bosni i Hercegovini ili sukoba na Kosovu i Metohiji. Po meni, Galbrajt je došao sa ciljem da odvрати Miloševića od svakog pokušaja pomoći, vojne pomoći Republici Srpskoj Krajini, predočavajući da bi, u tom slučaju, Milošević imao posla sa SAD, što je više nego jak politički jezik u obraćanju nekom drugom državniku.

ADST: Kakva je bila reakcija Slobodana Miloševića na stradanje srpskog naroda u Krajini? Šta je po Vama razlog za tu reakciju?

JOVANOVIĆ: Ja mislim da je on bio svestan toga i da je to bolno doživeo, ali da nije dozvolio da to izadje iz njega. On se nije pojavljivao u javnosti tim povodom, ali je krivicu za nesreću Srba u Krajini pripisivao rukovodstvu Republike Srpske Krajine, koje je bilo tvrdoglavo i odbijalo svaku savitljivost i kooperativnost u nalaženju nekog praktičnog izlaza iz te situacije. Njegov prilaz je bio - krivi su drugi - naročito vlast Republike Srpske Krajine, koja se nije pripremala za sukob, koja praktično nije prihvatila taj sukob nego je odmah počela da ohrabruje narod da beži. To je bio politički jezik u njegovim unutrašnjim reakcijama na to što se desilo. Sigurno je da je tu bilo i istine, bilo je tu i korupcije, Hrvatska je, kroz pomenutu trofaznu formu saradnje, pokušavala i možda imala uspeh u podrivanju jedinstva Srba u Republici Srpskoj Krajini, korupciono je delovala, imala je i operacije svoje tajne službe, sve je to bilo moguće, ali je bilo i izvesne neorganizovanosti, nespremnosti rukovodstva Republike Srpske Krajine da se na vreme pripremi i organizovano se suprotstavi tom napadu. Da je odbrana potrajala nekoliko dana, čemu se Milošević nadao, onda bi on mogao da uzbuni medjunarodnu javnost da ona interveniše i zaustavi hrvatsku akciju, što bi otvorilo prostor za ubrzano traženje nekog finalnog političkog rešenja. To je, otprilike, bilo njegovo očekivanje koje se nije ostvarilo zbog brzog sloma, čak bez ozbiljnijeg otpora Republike Srpske Krajine i sada je teško ulaziti u njegova razmišljanja u tom trenutku, jer ih on nije delio ni sa kim.

ADST: Vi ste imali priliku da tih dana na tu temu razgovarate sa najvišim vojnim rukovodiocima. Razgovarali ste sa tadašnjim načelnikom Generalštaba, generalom Momčilom Perišićem, koji je tvrdio da nije imao nikakve informacije o tome što se sprema.

Da li je moguće da tadašnje jugoslovenske obaveštajne službe nisu imale procene da bi tako nešto moglo da se dogodi?

JOVANOVIĆ: To je i za mene bilo iznenadjenje. General Perišić, koga sam znao sa sastanaka sa strancima koje smo imali u Dobanovcima i drugde, iako nisam nikada sa njim radno saradjivao, nekoliko puta panično mi je telefonirao tražeći informacije šta se to dešava, hoćemo li braniti ili ne Republiku Srpsku Krajinu. Na to pitanje ja nisam mogao da mu dam zadovoljavajući odgovor, jer sam i sam bio van razgovora o tom pitanju sve vreme, a on je mislio da sam ja u stalnom kontaktu sa Miloševićem. Pokušavao sam da dodjem do Miloševića, međjutim, on je tada verovatno bio van grada, jer je bila subota ili nedelja, kada bi obično odlazio iz Beograda da se odmori negde na nekom planinskom vrhu. Tada ne bi primao telefonske pozive, tako da nisam imao nikakav kontakt sa njim. Perišić je bio veoma uzrujan i, u jednom trenutku, posle trećeg poziva, rekao je da je on spreman da skine uniformu i ode u Republiku Srpsku Krajinu da se bori kao dobrovoljac. Njegova reakcija je pokazivala koliko je bio nemoćan. Javljao mi se i šef tajne službe, koji je takodje želeo da uspostavi kontakt sa Miloševićem, misleći da ga ja imam i da znam nešto više. Kada sam mu rekao da ni ja nisam u kontaktu sa njim, nije se više javljao. Tako da je to vreme bilo dosta zbunjujuće s naše strane, nije se videlo da postoji koordinacija između najvažnijih službi i Vlade i Vladine politike. Da li je to nešto što je bilo slučajno ili ne, teško je reći. Ja mislim da je to bilo iznenadjenje za sve, ne samo dan koji je Tudjman izabrao da napadne, nego i defetizam vojnih snaga Republike Srpske Krajine i njihova potpuna nespornost da pruže bilo kakav otpor. To je takodje bilo iznenadjujuće, jer su se oni na vreme pripremali za taj odgovor i dobijali pomoć u naoružavanju iz Srbije. Međjutim sve to je, po priči, ostalo neraspakovano, nije se na vreme čak ni izvuklo iz sanduka. To je tragični deo naše istorije koji je veoma mnogo koštao srpski narod u tom delu Hrvatske, koji je doživeo najveće etničko čišćenje u Evropi posle Drugog svetskog rata.

ADST: Možda možemo da kažemo da je poslednja kap u toj krizi bio Sporazum o integraciji Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema. Ko je sa jugoslovenske strane bio autor ovog sporazuma?

JOVANOVIĆ: Ja sam tada bio u Njujorku, to se desilo na marginama Dejtona, kada su Milošević i Tudjman sa svojim saradnicima razgovarali o budućnosti Istočne Slavonije, dela Republike Srpske Krajine koji još nije bio pod hrvatskom kontrolom. Tada su postigli dogovor, takozvani Erdutski sporazum. Prema mojim saznanjima, taj sporazum je napravio Milutinović sa svojim hrvatskim pandanom, što su Milošević i Tudjman odobrili, i to je bilo fingiranje zadovoljavajućeg rešenja i za Srbe u toj regiji, koja je trebalo da potpadne pod vlast Hrvatske, odnosno vrati se pod njenu vlast, sa garancijama za prava Srba koji tu žive. Medjutim, pokazalo se da je jedino tačno da se ta regija vratila pod upravu Hrvatske već kroz godinu-dve dana, ali da prava predviđena za Srbe nisu bila uopšte poštovana i ne poštuju se u mnogim vidovima ni dan-danas. Bio je to vid simulirane predaje teritorije pod vidom sporazuma. Ja sam lično bio prilično iznenadjen ovom odlukom, o kojoj sam saznao u Njujorku. To se, verujem, desilo pod pritiskom SAD da se zaokruži pitanje Srba u Hrvatskoj, kako bi se otvorio prostor za medjusobno priznanje i upotpunila slika tadašnje administracije u vezi sa potpunim zadovoljenjem Hrvatske i drugih bivših jugoslovenskih republika koje su se odvojile od Jugoslavije. Pitanje priznanja bivših jugoslovenskih republika od strane Srbije bila je tema koja se neprekidno provlačila u svim susretima i razgovorima koje je Milošević imao sa zapadnim partnerima od 1992. pa nadalje. Kad god su o bilo čemu razgovarali, jedna tema je bila priznanje bivših jugoslovenskih republika i to se povezivalo sa sankcijama, koje su korišćene da se naša strana i njen otpor tom jednostranom priznanju slome i povežu sa nekim drugim pitanjima od interesa za nas. Posle upornog odbijanja, na kraju su posle Dejtonskog sporazuma dobili ta priznanja bez odgovarajućih ustupaka našoj strani.

ADST: Paralelno sa ovim procesima koji su se dešavali u Hrvatskoj, činilo se da stvari izmiču kontroli i u Bosni i Hercegovini i konačno je otpor rukovodstva Republike Srpske slomljen. Koliko je rukovodstvo Savezne Republike Jugoslavije bilo upućeno u dešavanja u istočnoj Bosni sredinom leta 1995. i da li su postojali neki pokušaji u komunikaciji sa međunarodnim zvaničnicima da se spreči dalja eskalacija?

JOVANOVIĆ: Imali smo prvo prekid odnosa između Srbije i rukovodstva Republike Srpske i uspostavljanje blokade na Drini 1994. godine, što je bilo veoma neočekivano i nije bilo dobro primljeno od strane javnosti u Srbiji. Ja sam lično bio protiv toga, ali su odluku o tome doneli drugi, pri vrhu. Posle blokade, odnosi između Beograda i Pala, Republike Srpske, bili

su praktično nepostojeći, mada su nekim kanalima ipak bili održavani. Recimo, Milošević je nastojao da pridobije većinu poslanika u parlamentu Republike Srpske i da ih okrene protiv političkog rukovodstva, kako bi ono prihvatilo dogovore na kojima je Milošević već radio i dovršavao ih sa Kontakt grupom, o postojanju Bosne i Hercegovine kao federacije, odnosno unije sastavljene od dva entiteta. Međutim, Republika Srpska, sa Radovanom Karadžićem na čelu, nije bila sa tim potpuno saglasna, jer, osim nekih teritorija koje su bile osporavane, a koje je Republika Srpska trebalo da ustupi, nisu prihvatili nejednak tretman Republike Srpske i muslimansko-hrvatske Federacije, Hrvatima u Federaciji bilo je dozvoljeno da sa Hrvatskom uspostave specijalne odnose, a Republici Srpskoj, u budućoj BiH, to isto nije bilo dozvoljeno sa Srbijom. Ta razlika u tretmanu bila je glavni razlog da se oni ovom sporazumu suprotstave. Principijelno su bili u pravu, na kraju su i oni to pravo dobili, kao i drugi, ali je to bio jedan od razloga, pored teritorijalnog, za uporno nepristajanje političkog rukovodstva Republike Srpske na ono što je predlagano u Kontakt grupi. Milošević je pokušavao da izdejstvuje većinu u parlamentu, koja bi dovela do promene političkog rukovodstva, kako bi umesto Karadžića došao neko ko je umereniji i sa kim bi se lakše postigao neki sporazum. Međutim, ta ideja je pokušavana, ali nije uspela, pa je Milošević ipak morao da se okrene Karadžiću i da sa njim, a kasnije i uz pomoć srpskog Patrijarha Pavla, postigne dogovor u Beogradu pre odlaska u Dejton. U Dejtonu je, kao što je poznato, Milošević bio prihvaćen kao jedini pregovarač sa drugima u vezi sa konačnim rešenjem političke situacije u Bosni i Hercegovini. Karadžić je to teško prihvatio, ali reč Patrijarha je bila odlučujuća da se on ipak podredi opštem stavu. Iako pokušaj Miloševića da kroz parlament dovede do političke promene na vrhu Republike Srpske nije uspeo, na kraju je ipak postignuto to da Milošević bude jedini pregovarač sa srpske strane u Dejtonu, njegova reč je bila finalna, a on je pokazao veliku spretnost i talenat za pregovore. Daleko je bio bolji pregovarač nego svi zajedno u Republici Srpskoj, koji su bili emotivni, kojima je svaki pedalj teritorije koju su kontrolisali bio podjednako važan i bili su veoma nespremni da ga ustupe zarad konačnog političkog rešenja, dok je Milošević bio rođeni pregovarač i, u suštini, i najzaslužniji što danas postoji Republika Srpska, međunarodno priznata kao država iako ne kao subjekat međunarodnog javnog prava.

ADST: S druge strane, u mnogim memoarima ostalih učesnika u dejtonskoj konferenciji pominje se da je Milošević olako odustao od srpskog dela Sarajeva. Šta Vi mislite o tome?

JOVANOVIĆ: I od srpskog dela Sarajeva i od nekih drugih elemenata. Ja sam bio van tog procesa, tada sam već bio u Njujorku i imam posredne informacije, ali to znam po reakciji nekih tamošnjih analitičara. Recimo francuski ambasador Alain Dejammet, koga sam dobro znao odranije jer je svojevremeno bio član Kontakt grupe, bio je potpuno iznenadjen i rekao da je Srbija mogla da dobije svoj deo Sarajeva i još neke teritorije, možda Brčko i slično, da je bila upornija i istrajnija, da nije odmah predala Sarajevo. To je bilo mišljenje čoveka koji posmatra stvari izdaleka, nije bio na licu mesta i nije znao šta se sve motalo po glavama učesnika u tim pregovorima, i američkih i Miloševića i ostalih. Milošević je verovatno imao u glavi potrebu da sporazumom u Dejtonu izmeni sliku o sebi u očima zapadnih partnera i da se pokaže kao čovek od vizije i čovek mira. Kažem verovatno, jer sa njim nisam razgovarao na tu temu. Njegovi potezi otprilike vuku na tu stranu. I onda je tim galantnim ustupanjem Sarajeva bošnjačkoj, odnosno mulsimanskoj strani, kao i pristajanjem na podelu Brčka, koje je postalo distrikt, prijatno iznenadio Bila Klintonu i Vorena Kristofera. Iza toga, on je od njih bio vidjen, pa i javno potvrđivan kao mirotvorac i najzaslužniji za uspeh Dejtonskog sporazuma. Tu novu auru pozitivnosti on je nosio i mogao je da je nosi i duže, više godina, da nije sve to pokvario prilično nerazumnim političkim držanjem posle poraza njegove partije na lokalnim izborima 1996. godine, kada je odbio da ga prizna. To je izazvalo zapad da ponovo posumnja u njegovu političku kooperativnost i počne da ga tretira kao potencijalnog neprijatelja po drugi put. Prokockana je istorijska šansa za njega lično, a preko njega i za zemlju, jer je mogao nastavljanjem mirotvoračke uloge da osigura međunarodnu podršku za još jedan mandatni period, možda 4-5 godina, a posle toga bismo videli kako bi se stvari dalje razvijale.

ADST: To urušavanje jedinstvene i koordinisane spoljne politike i Vaše lično udaljavanje od Slobodana Miloševića bili su izuzetno vidljivi krajem 1994. i u prvoj polovini 1995. godine. Često su održavani sastanci bez Vašeg prisustva, dolazilo je do nekih tajnih poseta ključnim stranim prestonicama, naročito se u tom smislu izdvaja poseta Milana Milutinovića Vašingtonu krajem 1994. godine, a Milošević je imao i tajne kontakte sa posrednicima Sjedinjenih Američkih Država, uključujući i Roberta Frejžera, senatora Richardsa i bivšeg predsednika Kartera. Vi ste isključeni iz svih priprema za Dejton i na Vaše mesto je postavljen Miloševićev čovek od poverenja, Milan Milutinović. Već početkom septembra

1995. poslati ste u Njujork, sa navodnom idejom da za šest meseci preuzmete ambasadu u Vašingtonu. Sa kakvim izazovima ste se suočili po dolasku u Njujork?

JOVANOVIĆ: To moje blokiranje od strane Miloševića počelo je već negde krajem 1994., početkom 1995., kada su bili sve proređeniji njegovi sastanci sa drugima na kojima bih i ja učestvovao. Kasnije je počeo da poziva i mog pomoćnika umesto mene na neke od tih razgovora. Meni je to bilo vidljivo, da sad ne ulazim u to. Verovatno je hteo da bude što samostaljniji u donošenju političkih odluka i da nije želeo da se susreće sa mišljenjima koja su bila možda malo opreznija. Ali to je drugo pitanje. Ja sam se našao u Njujorku pomalo na tuđoj zemlji, jer nisam imao nekakve političke zadatke, s obzirom na to da su naši glavni politički protivnici bili upravo u SAD. Milošević je favorizovao ambasadu u Vašingtonu, što je prirodno, jer ambasada ima direktne kontakte sa zemljom u kojoj službuje, dok sam ja više bio okrenut međunarodnim organizacijama. Ali bilo je iznadanjuće da je za kontakte sa američkom administracijom i nijansiranje nekih naših ideja bio angažovan naš ambasador u Atini, koji je kasnije došao na moje ministarsko mesto. On je bez mog znanja putovao više puta u SAD i tamo se sastajao, uspostavljao kontakte, pomagao posete američkih ličnosti Beogradu da bi razgovarale sa Miloševićem, i tako dalje. To je za mene bilo neočekivano, jer sam još u Beogradu saznao za jedan takav put Milutinovića u SAD bez mog znanja, što je neuobičajeno, jer ambasadori ne smeju da napuštaju zemlju službovanja bez saglasnosti ministra spoljnih poslova, to je osnovno pravilo u diplomatiji. Medjutim, to nije radjeno bez znanja Miloševića, već sa zadatkom koji je on dao tom ambasadoru, da obavi neke kontakte u SAD. Nakon ovog putovanja, on je više puta boravio u SAD. Ali, to spada u izbor predsednika države da za pojedine zadatke, koje je on smatrao poverljivim misijama, odredi posebne, sebi bliske ličnosti sa kojima ima dodirne tačke. Ja sam u tom periodu bio prilično odsečen od svih bilateralnih kontakata i veza Srbije sa SAD. Čak je i otpravnik poslova naše ambasade u Vašingtonu dolazio u Njujork sa specijalnim zadacima da tamo kontaktira neke političke ličnosti iz američke administracije, što mi je jednom prilikom poverio, verujući da to znam, a ja nisam imao nikakve informacije o tome. To nije ni bitno. Važnije je to što nisam bio u toku sa pripremama za Dejton, bio sam jedini ambasador zemalja učesnica u ovim pregovorima akreditovan u UN koji nije pozvan u Dejton, što nije bilo slučajno. Posle sam saznao da sam navodno bio na spisku, ali da je moj naslednik, novi ministar Milutinović, moje ime precrtao, što razumem, jer novi ne želi da gleda bivšeg u jednoj tako

značajnoj međunarodnoj političkoj operaciji. Tako sam bio po strani, saznavao sam kako se odvija proces u Dejtonu samo iz američke štampe i povremeno od nekog stranog ambasadora, na primer Francuza, koji bi me, kad bismo se sreli, dopunski obavestavao o tome šta se tamo zbiva. Čak i kada je Dejtonski sporazum bio potpisan i postao javni dokument, mi u Misiji u Njujorku dugo nismo dobili njegov tekst, iako sam ga više puta tražio od Ministarstva, sa izgovorom da je, navodno, čuvan kao poverljiv dokument. Prvo saznanje sam vrlo brzo dobio kada je tekst objavljen na internetu i kada su mi saradnici u Misiji to izvukli na papir. Tako da sam se sa tekstom upoznao zahvaljujući internetu a ne zahvaljujući našoj Vladi, koja je tek kada je ta stvar postala deo istorije poslala taj dokument našoj Misiji.

ADST: Sa Milutinovićevim potpisom su stizale pogrdne depeše o rukovodstvu Republike Srpske i takav stav je javno ponovio u intervjuu američkim medijima, sa izričitom zabranom jugoslovenskim novinarima da informaciju prenesu u medijima u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Pored toga, izveštaj o događajima u Srebrenici koji ste dobili od Ministarstva, koji je na inicijativu tadašnjeg ruskog ambasadora, Sergeja Lavrova, zatražio Savet bezbednosti, bio je amaterski pripremljen i neupotrebljiv. Da li se radilo o nameri ili neznanju?

JOVANOVIĆ: To je teško reći. Lavrov je imao iskrene namere da dobije saznanja iz prve ruke pošto se Savet bezbednosti pripremao da o tom pitanju razgovara. Ja sam uzalud nedeljama tražio od Ministarstva da nam dostavi informaciju šta se tamo zbilo, ali tu informaciju nikad nisam dobio. Na kraju sam preko njih dobio informaciju predsednika skupštine Srebrenice, koja je bila potpuno neupotrebljiva. Našao sam se u mucu šta da dam Lavrovu i zamolio sam saradnike u Misiji da iz onog što smo imali pokušaju da izvuku stvari koje su činjenično upotrebljive i da, u posebnom pismu, koje bih mu uputio, prosledimo tu informaciju. To je uradjeno sutradan rano ujutru, doneto mi je na potpis i ja sam učinio grešku što nisam proverio kome je to naslovljeno, već sam brzo potpisao, jer je trebalo da se taj dokument odmah odnese u rusku misiju. Međutim, kada je stvar buknila u Savetu bezbednosti, video sam da je to poslato predsedniku Saveta bezbednosti, koji je tada bio Lavrov, i da je kao takvo podeljeno svim članicama Saveta bezbednosti. Bio je to ozbiljna greška koju sam, razume se, veoma teško doživeo ali nisam svaljivao krivicu na svoje saradnike, već sam lično prihvatio odgovornost. Greška je verovatno bila slučajna, jer se

ispostavilo da je Lavrov u tom trenutku bio i ambasador RF i predsedavajući Saveta bezbednosti. Moj saradnik, umesto da dopis pošalje Lavrovu u Misiju RF, kao što smo se dogovorili, poslao ga je ne u rusku Misiju već direktno u Savet bezbednosti. Taj incident je bio veoma neprijatan, moram reći da je tada Milutinović u telefonskom razgovoru na ovu temu bio korektan, prešao je preko toga, čak je savetovao da mnogo ne branim Srbe u Bosni i Hercegovini i stavio mi do znanja da treba da prestanem da se o tome izjašnjavam. Ja nisam ni mogao da se izjašnjavam na tu temu jer nisam raspolagao nikakvim činjenicama. To je bila jedna neprijatna epizoda koja je prošla tako kako je prošla, Savet bezbednosti je raspravljao i doneo jedno vrlo oštro saopštenje, koje bi i inače bilo doneto u takvoj formi, i bez pomenutog incidenta, jer je gospodja Olbrajt bila generalno veoma neprijateljski raspoložena prema Republici Srpskoj, a svoj stav po ovom konkretnom pitanju je zasnivala na navodnim snimcima iz vazduha NATO ili NASE terena oko Srebrenice, koji su, kako ona kaže, govorili o nečem drugom. Razume, ona je to maksimalno uveličavala i dramatizovala, što je odgovaralo tadašnjoj potrebi da se Srbija i Srbi i dalje drže pod optužbom da su loši i da se nisu promenili time što je potpisan Dejtonski sporazum.

ADST: Već ste govorili o tome da je Savezna Republika Jugoslavija propustila priliku da iskoristi taj dejtonski kapital, odnosno pozitivnu atmosferu nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma. Šta je imalo presudni negativni uticaj na to postepeno otopljanje odnosa sa nekim zemljama, koje je već počelo a zatim iznenada prekinuto, kao i na aktiviranje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i internacionalizaciju pitanja Kosova?

JOVANOVIĆ: To su dva pitanja. Prvo, u Dejtonskom sporazumu postoji jedan mali osvrt na Međunarodni krivični sud kojim se traži saradnja sa ovim sudom, na šta Milošević, kada je redigovan tekst sporazuma, nije obraćao neku posebnu pažnju. Međutim, to je bio nukleus politike zavrtanja šrafa prema Srbiji i prema Miloševiću lično, koji se posle toga brzo pojavio. Mene je glavna tužiteljka tog Suda posećivala par puta u Njujorku tražeći neke podatke i tražeći da Sud ima svoju kancelariju u Beogradu, što sam ja, razume se, prenosio. Milošević nije obraćao pažnju na značaj te kancelarije i na to je pristao, međutim, ta kancelarija mu je kasnije, između ostalog, došla glave, jer je dobila legalno stanište usred Srbije da razvija svoje aktivnosti, skuplja informacije i kontaktira ličnosti od koristi za ostvarivanje ciljeva tog Suda. To je jedan od razloga - znači pritisak na Srbiju preko

aktiviranja i početka efektivnog rada tog Suda. Drugi razlog zašto je Milošević sa pobjedničkog postolja mirotvorca prešao u defanzivu je već spomenuto negativno postavljanje prema porazu na lokalnim izborima, što je bilo odlučujuće da zapad konačno napusti ideju da sa njim saradjuje još četiri-pet godina dok ne izraste prava opozicija koja bi preuzela kormilo posle njega. Ta zamisao je napuštena i ubrzo zatim pojavili su se i prvi znaci oluje koja se spremala na Kosovu i Metohiji. U SAD je tada postojala organizacija, Projekat za etničke odnose, naoko benigna po nazivu, ali vrlo dobro zamišljena kao forma dozvoljenog pritiska na Srbiju. Šefovi te organizacije su bili, ako se dobro sećam, profesor Alen Kasof i njegov pomoćnik, Aleksandar Grigoriev. Oni su imali zadatak da održavaju sastanke između ličnosti iz Srbije i Albanaca sa Kosova i Metohije, koji su tada bili njihova takozvana vlada u inostranstvu, kako bi se na tim sastancima mirno raspravljalo o spornim pitanjima radi postizanja nekih kompromisnih stavova o širini prava i autonomije na Kosovu i Metohiji. To je ono što je profesor Kasof meni izlagao na nizu sastanaka koje smo imali. Prenoseći tu informaciju Beogradu, ja sam ukazivao na značaj te organizacije, jer je imala direktnu povezanost sa Stejt departmentom, što profesor Kasof nije krio. Naša strana je, koliko sam shvatio, u jednom trenutku bila spremna da uputi neke predstavnike iz Beograda koji bi, pored predstavnika naše opozicije i nevladinih organizacija bili pandan albanskim učesnicima iz imigracije, koji su bili pozvani na te skupove. Ideja profesora Kasofa je bila da bi bilo bolje da se sretnu oni koji se ne vidjaju i ne razgovaraju i da pronadju neke oblike rešenja koji ne bi zahtevali veće zauzimanje medjunarodne zajednice. Ta ideja je namerno sročena na dobronameran način da bi odobrovoljila našu stranu da udje u te dijaloge. Tada još nije bilo reči o buri koja se spremala, o kontaktima koje su budući teroristi imali sa nekim zapadnim zemljama, koje su ih obučavale i spremale za "dan x", za zadavanje udarca Srbiji i Miloševiću sa juga, sa Kosova i Metohije. On je počeo svoju karijeru na Kosovu i trebalo je, kako su zamislili, da dobije završni udarac sa te strane. Iako je to bila kreacija Stejt departmenta, ideja Projekta za etničke odnose nije uspela. Bilo je bolje da se i ta forma dijaloga iskoristi, ako ništa drugo radi dobijanja u vremenu, ako već nije moglo da se postigne nešto bolje od onoga što je sledilo, a to je oružani sukob zbog oružane pobune albanske terorističke organizacije OVK na Kosovu. Oko godinu dana sam u tim kontaktima i razgovarima sa profesorom Kasofim i Georgievim bio umešan u tu ideju i prenosio to Beogradu. Kako sam kasnije saznao, naši predstavnici, koji su već bili odredjeni da dodju na jedan od tih sastanaka u Njujork, odustali su u poslednjem trenutku, ili su bili dekuražirani,

zbog čega ne znam. To je jedno kratko svedočanstvo o onome što se zbivalo pre 1998., kada je teroristička aktivnost počela da hvata maha na Kosovu i kada su strane države, pre svega na zapadu, pokazivale simpatije za taj nasilnički pokret pod raznim humanim razlozima. U suštini, to je bio samo deo priprema za rat, koji su neke službe u pojedinim zapadnim zemljama uveliko bile pripremale i koje su dale znak kada te akcije treba da počnu.

ADST: Danas je 24 novembar 2020. godine. Dolaskom Živadina Jovanovića na mesto ministra spoljnih poslova, nakon što je Milan Milutinović postao predsednik Srbije, i status jugoslovenske Misije pri Ujedinjenim nacijama, na čijem ste čelu bili, promenio se nabolje. Ta Vaša treća godina na mestu šefa Misije obeležena je internacionalizacijom pitanja Kosova i Metohije i već vidljivom pripremom terena za vojnu akciju NATO-a protiv Savezne Republike Jugoslavije. Međutim, problem južne srpske pokrajine se pokretao mnogo godina pre te 1998. godine. Da li možete da kažete nešto više o događajima koji su prethodili eskalaciji konflikta na Kosovu i Metohiji?

JOVANOVIĆ: Da, to pitanje je ispravno. Moramo krenuti još od 1991. godine, kada je Rugova, tadašnji politički lider separatističkih Albanaca, javno izjavljivao novinarima da Albance na Kosovu ne interesuju nikakva manjinska i ljudska prava niti autonomija, već samo teritorija i nezavisnost. On je tada prvi put obznanio da se nacionalna manjina interesuje samo za nezavisnost a da je ne interesuje obim autonomnih prava i visok stepen uživanja pripadnika nacionalnih manjina, uključujući i Albance, po tadašnjem jugoslovenskom i srpskom ustavu. Prema tome, separatistički cilj Albanaca je bio jasno definisan na početku, vođen je sistematski do kraja i sada je oličen u njihovom apsolutnom zahtevu za se ta njihova takozvana nezavisna država jednostavno prizna od strane Srbije. Posle tog javno oglašenog cilja vrhovnog političkog predstavnika Albanaca, taj stav se neprekidno provlačio, a dobio je polet onda kada je predsednik američkog Senata Bob Dol bio u poseti prvo Jugoslaviji i Srbiji, a onda Kosovu i Metohiji kao autonomnoj pokrajini, i kada je, na iznenađenje vlasti u Beogradu, ponovio onaj nekadašnji poklik Šarla de Gola u Kvebeku - "živelo nezavisno Kosovo!". Zbog toga je Bob Dol s pravom proglašen kao persona non grata, što je prvi veći ožiljak u našim odnosima sa Sjedinjenim Američkim

Državama. Prema tome, ideja o nezavisnosti Albanaca na Kosovu nije bila samo njihova, ona je još u to doba bila i američka. Ne bi Dol tek tako uzviknuo na tom tom skupu "živelo nezavisno Kosovo". Ne zaboravimo, ja sam već i pomenuo, da je krajem 1991. godine, uoči Božića, američki ambasador u Beogradu, Voren Cimerman, uručio formalni ultimatum srpskoj vladi sa napomenom da će SAD vojno napasti Srbiju u slučaju da na Kosovu i Metohiji izbiju oružani sukobi za koje će Srbija biti odgovorna. Znači da je u promisli američkih političara još u to doba, znači na samom početku devedesetih godina, bila ideja o vojnom napadu na Srbiju. Ono što se kasnije pripisivalo Miloševiću i Srbiji, da su zbog pogrešno povučenih političkih poteza prosto naveli SAD da nas preko NATO-a bombarduje, bila je samo priča za malu decu. Ideja o vojnom obračunu SAD sa Srbijom postojala je na samom početku jugoslovenske krize, kada Jugoslavija još nije bila dovedena na anatomski sto i isečena na šest delova. Vezivanje srpskih ruku na Kosovu bila je ideja vodilja ne američkoj i zapadnoj strani neprekidno. Ona se provlačila još 1997., kada je Savet bezbednosti pokušao da uzurpira unutrašnje pitanje odnosa u Srbiji i na Kosovu i Metohiji, što, po međunarodnom pravu i po Povelji Ujedinjenih nacija, nije bilo u nadležnosti Saveta bezbednosti. Pošto takav direktni atak na Povelju Ujedinjenih nacija nije mogao da prodje, oni su se poslužili stvaranjem Kontakt grupe, sastavljene od 5 vodećih sila u Savetu bezbednosti sa pravom veta, uključujući i Rusiju. Ona je razmatrala pitanje Kosova i Metohije i izvukla zaključak da bi to moglo da predstavlja opasnost za održavanje i šireg svetskog mira i bezbednosti. Zaključak je prosledjen Savetu bezbednosti, koji ga je, neočekivano, ali planirano usvojio. Tako je nađen prelaz koji je omogućio Savetu bezbednosti da od tada pa nadalje pitanje Kosova i Metohije ima stalno na dnevnom redu. Preuzeo je u svoje ruke dalje rešavanje tog pitanja, što je bio početak kraja za srpski stav da je to unutrašnje pitanje i da Savet bezbednosti nema ingerencije da se time bavi. To je bilo dovoljno da početkom 1998., s obzirom na jačanje separatističkog terorizma na Kosovu i Metohiji, Savet bezbednosti počne učestalo da razmatra to pitanje i da daje kvalifikacije nasilja. Skoro redovno, ako ne i uvek, srpska strana je teže kvalifikovana nego postupci separatističkih organizacija. Nastavljen je trend uspostavljen na početku jugoslovenske krize, sa prvim sukobima u Hrvatskoj, a kasnije i u Bosni i Hercegovini, kada su pripadnici zapada u Savetu bezbednosti uvek koristili mnogo jače reči osude za Srbe u tim bivšim jugoslovenskim republikama i Srbije, kao njihove matične zemlje, nego što su, više forme radi, upućivali neke prekore Hrvatskoj, odnosno bosansko- muslimanskoj i hrvatskoj strani.

Ta matrica, ta nejednakost u vidjenju istih povreda međunarodnog prava je primenjena i za Kosovo i Metohiju i neprekidno je korišćena. Do mere da su albanski teroristi, koji su u početku od samog Stejt departmenta bili registrovani kao teroristička organizacija, već negde marta ili aprila 1998. vidjeni kao oslobodilačka organizacija. To je zasluga Ričarda Holbruka, koji je, prilikom posete jednom od njihovih tajnih skloništa, oponašao njihove običaje i bosonog seo na pod sa ukrštenim nogama. Od tada je ta teroristička organizacija postala politički i strategijski saveznik SAD, a tokom agresije NATO-a, i ratna pešadija NATO-a na terenu. Kao što se vidi, nije bilo prostora za neko šire postavljanje SAD prema tom pitanju, a još manje za neki stepen razumevanja za srpsku stranu. Srbija je, kao što sam rekao, još prilikom upućivanja onog ultimatumu gotovo 10 godina ranije, viđena kao potencijalna meta vojnog napada SAD. To je konstanta, što se ispušta u gledanju zapadnih posmatrača i analitičara, koji previdjaju genezu stvari. Srbija kao istorijski slobodoljubiva i nezavisna zemlja nije bila po volji Novog svetskog poretka stvorenog posle završetka Hladnog rata, kada su SAD, kao jedina preostala velika sila i gospodar svetske situacije, pogrešno procenile da na Balkanu ne sme da ostane i opstane jedna nezavisna zemlja, jedan slobodoljubiv narod koji nije odmah bio spreman da klekne pred Novim svetskim poretkom. Slobodoljubivost i pravdoljubivost srpskog naroda su bile problem, jer su svi napadi na teritorijalni intergritet bivše zajedničke savezne države, a onda na skraćenu Saveznu Republiku Jugoslaviju, potom na Državnu Zajednicu Srbije i Crne Gore i, na kraju, preotimanje južne srpske pokrajine Kosova i Metohije od Srbije, bili jedna linija gledanja i postavljanja prema Srbiji. Sve je to ukazivalo da se Srbija kao narod i kao država mora i teritorijalno i demografski oslabiti, a da Srbi u bivšim jugoslovenskim republikama moraju da se što više prorede, zatvarane su oči prema etničkim čišćenjima Srba, pre svega od strane Hrvata, kada je preko 250.000 Srba etnički očišćeno vojnom akcijom koju su podržale SAD, kao i 150.000 Srba iz Sarajeva i raznih drugih krajeva. Na kraju, 250.000 Srba sa Kosova je pod prinudom moralo da napusti tu teritoriju posle završetka agresije, bez ikakve zaštite od strane KFOR-a, vojnih predstavnika NATO-a na terenu, što je omogućilo terorističkoj albanskoj OVK da jednostavno protera Srbe sa te teritorije. Kao zaključak se može reći da je jedini narod u bivšoj zajedničkoj Jugoslaviji, koji je pretrpeo najveće žrtve, koji je bio žrtva najvećih etničkih čišćenja i najvećih prisilnih pomeranja civilnog stanovništva iz drugih bivših jugoslovenskih republika, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao i iz južne pokrajine Kosova i Metohije - srpski narod. To samo po sebi govori o nepoštenoj politici, koju je zapad sve

vreme vodio prema srpskom narodu u celini i Srbiji, kao rodonačelniku zajedničke države Jugoslavije i saveznici zapada u oba svetska rata.

ADST: Pomenuli ste pismo, koje je tadašnji američki ambasador u Beogradu, Voren Cimerman predao 1991. godine, a koje je bilo u ultimativnom tonu. Poznata je i rečenica koju je izgovorio državni sekretar Bejker pre svoje posete Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji 1991., kada je došao sa ciljem da pokuša da smiri situaciju. On je tada rekao da SAD "nemaju psa u tom okršaju", odnosno da ne navijaju ni za jednu od strana i smatralo se na osnovu te izjave, koja je citirana u mnogim memoarima, da su SAD u početku podržavale opstanak SFRJ. Sa druge strane, u vreme kada ste bili na čelu Stalne misije Savezne Republike Jugoslavije pri Ujedinjenim nacijama, imali ste kontakte i sa zvaničnim predstavnicima američke administracije, poput Medlin Olbrajt, ali i sa, na primer, Henrijem Kisindžerom, koji je siva eminencija američke diplomatije, i njihovi stavovi su se dosta razlikovali. Da li možete da kažete nešto više na tu temu?

JOVANOVIĆ: Prvo da se podsetimo ministra Bejkera, ne znam da li sam to već pomenuo. On je u junu 1991. godine došao u informativnu misiju i posetio je federalne organe i rukovodstva svih šest republika. Kako je naveo u memoarima koje je napisao, on je tada Federaciji i Slobodanu Miloševiću skrenu pažnju da ne smeju da upotrebljavaju silu prema republikama Sloveniji i Hrvatskoj, koje su izrazile nameru da napuste Jugoslaviju, a rukovodstvima tih dveju republika, Slovenije i Hrvatske, rekao je da, ako napuste Jugoslaviju, onda ne mogu da očekuju da će biti priznate od strane SAD. U svojoj knjizi on je to predstavio kao vrstu ekvidistance, ali, u suštini, on je tim vezivao ruke Federaciji da brani međunarodne granice u Sloveniji, koje je pobunjena slovenačka republika preuzela u svoje ruke i time povredila obavezu koju je SFRJ imala prema KEBS-u da štiti svoje međunarodne granice. Prema tome, isključeno je bilo da Federacija može da upotrebi silu da bi ostvarila tu svoju obavezu zaštite međunarodnih granica Jugoslavije. Isto se odnosi i na Hrvatsku. A Hrvatska i Slovenija, kao što sam rekao, nisu bile sprečene da izvrše jednostranu secesiju, nego su samo bile opomenute da će, u slučaju da to izvrše, morati da čekaju na priznanje SAD. U suštini, to je bilo kratkoročno, samo nekoliko meseci. Ta vrsta hipokrizije bila je više nego očigledna, jer je to bio zajednički cilj zapadnih centara moći, da veliku zajedničku državu Jugoslaviju razdele na šest delova, kao blagovremenu meru protiv eventualnog jačanja

uticaja SSSR-a ili Rusije preko ojačane snage Srbije u toj državi. Britanci i Nemci uticali su američko razmišljanje da je Srbija nepouzdana za strategijske interese zapada zbog svojih istorijskih bliskih veza sa Rusijom, zbog čega ne sme da se dozvoli da njen uticaj u Jugoslaviji posle Tita ojača. A idealno rešenje da se to spreči jeste da se ta zemlja proglasi nepostojećom na političkoj mapi i da se favorizuje secesija 4 njene bivše republike i, na kraju, i Kosova i Metohije. To je istorijska istina, sve drugo je zamazivanje očiju da bi se prikrija ružna slika i ružna strana strategije zapadnih sila prema jednoj zemlji na Balkanu, koja je bila njihov najverniji saveznik u oba svetska rata i garant očuvanja mira i stabilnosti na širem prostoru Balkana.

ADST: Članica Kontakt grupe je, pored zapadnih zemalja, bila i Rusija, međutim ona je u tom periodu imala veoma uzdržan odnos prema zaoštavanju odnosa Savezne Republike Jugoslavije sa zapadnim partnerima. Na osnovu Vaše komunikacije sa tadašnjim ruskim ambasadorom u Ujedinjenim nacijama, Sergejem Lavrovim, kakav je bio Vaš utisak o razlozima za ovakvu uzdržanost?

JOVANOVIĆ: To nije bio samo uzdržan odnos. Ta Jeljcinova Rusija, Rusija na kolenima pred zapadom, koja nije bila u stanju ni da obezbedi hleb za svoje stanovništvo u periodu od jedne nedelje, nego je morala svakodnevno da dobija isporuku žita sa zapada da bi mogla da prehrani stanovništvo. Do te mere je bila praktično u privrednim ruševinama posle raspada Sovjetskog Saveza, da nije mogla i da je htela da se ozbiljnije suprotstavlja zapadu. Čak je išla na ruku zapadu. Na primer, u zavođenju sveobuhvatnih ekonomskih sankcija Saveznoj Republici Jugoslaviji u maju 1992. godine, ona je glasala za, nije se uzdržala kao Kina, a još manje je razmatrala mogućnost da stavi veto. To je jedan od najnižih postupaka Rusije prema Srbiji i Srbima praktično u čitavoj istoriji, ali Rusija tada nije ni mogla da govori ruskim glasom, nego pokornim glasom, jer je bila na kolenima pred zapadom, što je istorijska činjenica. Kasnije je Rusija pokušavala da se postavi koliko-toliko korektno u odnosu na Srbiju, ali je svejedno u Kontakt grupi, 1997. kao što sam kazao, zajedno sa četiri najveće zapadne sile, pristala da se Kosovo razmatra ne kao unutrašnje pitanje Srbije, što je ono i bilo po Povelji Ujedinjenih nacija i međunarodnom pravu, nego kao latentna opasnost za bezbednost i mir u regionu. I kako takvo, to saopštenje Kontakt grupe je vrlo brzo zgrabljeno od Saveta bezbednosti, koji je preko tog mostića dobio legitimitet da se bavi jednim čisto

unutrašnjim pitanjem jedne zemlje članice. Od tog trenutka je za Srbiju pitanje Kosova i Metohije bilo neodbranljiva stvar, jer su zapadne sile bile ujedinjene sa veoma oslabljenom Rusijom i Kinom začušanom posle događaja u Tjenanmenu, a Srbija je bila sama naspram krajnje neprijateljskog stava centara zapadne moći. To je nešto što je bilo praktično predvidljivo i svaki novi potez Saveta bezbednosti, odnosno zapadnih centara moći, prema pitanju Kosova i Metohije bio je nauštrb Srbije a u prilog opravdavanja ne samo terorizma kao sredstva separatizma jedne nacionalne manjine, nego i građenja puta do zaključka da Srbija nema više pravo da ima tu pokrajinu u svom sastavu i da je ona slobodna da postane nova nezavisna država.

ADST: Kako ocenjujete pregovaračke procese u Parizu i Rambujeu? Zbog čega je došlo do neuspeha ovih procesa?

JOVANOVIĆ: To je već završnica diktata koji je vodjen i pre toga. Holbruk je više puta dolazio u Beograd da sa Miloševićem razmatra pitanje situacije na Kosovu i Metohiji, par puta kada su albanski teroristi bili sabijeni u ugao i kada im je pretila opasnost da i fizički prestanu da postoje, Holbruk je intervenisao i zaštitio ih. Čak i više od toga. Sredinom 1998., on je zahtevao od Miloševića da se, kao uslov za smanjenje daljeg opasnog pritiska sa zapada, srpska vojska i policija povuku sa znatnih delova, otprilike sa polovine Kosova i Metohije. To je dalo mogućnost već uništenoj terorističkoj organizaciji da se obnovi, da izvrši prisilnu mobilizaciju medju lokalnim albanskim stanovništvom u pokrajini, da se dopunski naoruža iz Albanije i iz drugih izvora i da krene u novu akciju terorističkih napada, pre svega na srpske državne službenike, na policiju, a kasnije i na vojsku. Dva puta je Holbruk njih tako spasavao dok nije došla jesen, kada je pritisak dobio otvoren ultimativni prizvuk i kada se spremalo ono što je već bilo odlučeno da će se sprovesti, a to je agresija NATO-a na Srbiju. Ta odluka, donesena još 1998., veoma je aktuelizovana u jesen te godine i onda je došlo do priprema političkih razgovora u Rambujeu. Kao što se zna, to uopšte nisu bili razgovori izmedju Srba i Albanaca, nego razgovori između četiri zapadne sile i Albanaca, bez ijednog fizičkog susreta ili razgovora izmedju Srba i Albanaca. U tim odvojenim, separatnim razgovorima Albanaca i te četiri zapadne sile postignuti su neki njihovi sporazumi o Kosovu, koji su kasnije bili predati srpskoj strani u formi "uzmi ili ostavi". Nije bilo mesta za razgovor i, razume se, Srbija nije mogla to da prihvati, morala je da ih odbaci. To je i Henri Kisindžer

kasnije potvrdio u svom javnom istupanju. Kako je rekao, tu ponudu ne bi mogla da prihvati nijedna suverena zemlja. Ta ponuda je učinjena u neprihvatljivoj formi da bi se ispunio zahtev ministarke Medlin Olbrajt da Srbiji, odnosno Miloševiću, treba podići lestvicu tako visoko da je on ne može preskočiti. Znači tražio se povod i izgovor za rat. Odluka o ratu protiv Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije, bila je svesno doneta i samo je trebalo dobiti povod ili izgovor za njegov početak, koji je nadjen u takvoj formi. Kasnije je taj izolovani sporazum između drugih, a ne sa Srbijom, bio u formi pisma francuskog ambasadora, jer je Francuska bila domaćin. Francuska i Velika Britanija bile su domaćini sastanka u Rambujeu i francuski i britanski ambasadori su prosledili Savetu bezbednosti tekst tog separatnog sporazuma zapadnih sila sa Albancima, koji je zaveden pod određenim brojem. Kasnije je, kada je prestao rat i kada je trebalo izraditi Rezoluciju 1244, taj broj zavedenog separatnog akta ambasadora Francuske uzet kao činjenica da je postignut sporazum u Rambujeu i upisan je u Rezoluciju, iako taj sporazum uopšte ne postoji. Tamo se kaže "pozivajući se i na Sporazum iz Rambujea" i onda citira to pismo francuskog ambasadora. Radi se o podvali koja je neprihvatljiva za zrelu i ozbiljnu međunarodnu političku javnost, ali to samo pokazuje do koje mere se srozala ozbiljna diplomatija tog doba prema pitanju Kosova i Metohije i u kojoj meri je to zloupotrebjeno da bi se i Savet bezbednosti na neki način obmanuo i nagnao da prihvati Rezoluciju 1244 sa tom ubačenom odredbom "pozivajući se na sporazum iz Rambujea", koji nije postojao. To su sve nedostojne stvari za ozbiljnu diplomatiju, ali, eto, zapadne sile su se upustile i u takve načine pripremanja javnosti za svoju politiku okupacije Kosova i Metohije i pripremanje uslova za proglašavanje takozvane nezavisnosti Kosova i Metohije nekoliko godina kasnije.

ADST: U februaru i martu 1999., predali ste više pisama ministra spoljnih poslova Savezne Republike Jugoslavije predsedniku Saveta bezbednosti i Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija. Nakon početka napada na SRJ, pokušali ste da se obratite Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. Kakve su, u tom periodu, bile reakcije Kofija Anana i ostalih članica Saveta bezbednosti?

JOVANOVIĆ: Kako se situacija zaoštravala, naročito kada je rat počeo, mi smo obasipali Savet bezbednosti činjenicama o povredama niza odredaba i našeg i međunarodnog prava, a istovremeno smo tražili da se održi sednica Saveta bezbednosti na kojoj bismo izneli naš stav

u vezi sa događajima na Kosovu i Metohiji, sa užasnim posledicama te agresije i na Kosovu i u ostatku Srbije. Tražio sam, takodje, da budem primljen kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Kofija Anana, što je on prihvatio, ali je vrlo pažljivo izbegao da prihvati bilo kakvu ličnu obavezu koja bi mogla da ometa nastavak agresije NATO-a. On je svojevremeno bio pozvan da poseti Saveznu Republiku Jugoslaviju. Kada sam ga, u jeku bombardovanja, kada je najviše civilnih i drugih žrtava stradalo od bombardovanja, pozvao da hitno dođe da poseti SRJ, kao što sam taj poziv uputio i ranije, uoči napada NATO-a na Srbiju, on je rekao da zna za taj poziv ali da će realizovati tu posetu kad se budu stekli najbolji uslovi. Ja sam mu rekao da je najbolji trenutak za posetu Generalnog sekretara onda kada je rat na pomolu, kada se mir i bezbednost neposredno ugrožavaju od strane javno pripremljenog vojnog napada NATO-a, ali on je i dalje ostao pri svom stavu. Drugim rečima, on nije hteo da deluje nasuprot NATO-u i njegovim potezima, što ne iznenadjuje. Ne zaboravimo, da se malo vratimo na Bosnu i Hercegovinu. Japanac Jasuši Akaši, koji je bio izaslanik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za jugoslovensku krizu, posebno u Bosni i Hercegovini, imao je ključ, odnosno pravo veta, zbog čega NATO nije mogao da se vojno angažuje protiv Srba u Bosni i Hercegovini. NATO je više puta vršio pritisak na njega da da dozvolu, ali on je to odbio i zahvaljujući tome spaseno je puno srpskih života koji bi nestali da je on popustio i pristao. Medjutim, kada je on bio povučen od strane Saveta bezbednosti, na njegovo mesto je došao Kofi Anan, koji je odmah dao dozvolu za bombardovanje Srba u Bosni i Hercegovini. To je verovatno bio jedan od razloga zašto je on vrlo brzo posle smenjivanja Butrosa Butrosa Galija bio izabran za Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija. Znači dobar, kooperativan, bolje reći poslušan - takav Generalni sekretar je bio potreban SAD i ostalim zapadnim silama.

ADST: Sa početkom rata, došlo je i do prekida diplomatskih odnosa Savezne Republike Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država i zatvorena je jugoslovenska ambasada u Vašingtonu, čime se težište svih aktivnosti prebacilo na Stalnu misiju pri Ujedinjenim nacijama. Vi ste, kao visoki diplomata koji je bio akreditovan u Ujedinjenim nacijama, imali status koji vas je štitio od represivnih mera zemlje domaćina, ali ste svakako pretrpeli određena ograničenja i Vaš život i rad u Njujorku su bili značajno otežani tim logističkim problemima. Kako ste uspeali da se izborite sa tom lavinom izazova?

JOVANOVIĆ: Prvo, ja sam imao hendikep od ranije, a to je, da je svojevremeno, 1992., Generalna skupština izglasala rezoluciju o suspendovanju prava glasa Savezne Republike Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. To je bila mera kojom je zapad izražavao nezadovoljstvo nezavisnom politikom Savezne Republike Jugoslavije. Ona je ostala članica Ujedinjenih nacija, plaćen je godišnji prilog za budžet Ujedinjenih nacija i, takodje, i kvota za troškove mirovnih operacija Ujedinjenih nacija širom sveta. Zastava SRJ je bila na postolju zajedno sa drugima, jedino nismo mogli da učestvujemo niti da glasamo u radu Generalne skupštine, gde je ipak bila jugoslovenska zastava, niti u radu u komitetima. Tada je izglasana rezolucija o suspendovanju prava glasa naše zemlje. To je bio hendikep za mene, jer nisam mogao direktno da učestvujem u radu komiteta i Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Ali sada, tokom rata i sa njegovim završetkom, SAD su uvele dodatna ograničenja. Prvo, sprečile su moje kretanje i kretanje članova misije dalje od 25 milja od centra Menhetna. To znači da nisam mogao da putujem po Americi i da obavljam svoje poslove po raznim državama na poziv nekih skupova. Na primer, postojali su regionalni skupovi Saveta za spoljne odnose u mnogim državama koji su me pozivali ali nisam mogao da se tim pozivima odazovem. S druge strane, bio sam na neki način ograničen od strane sopstvene vlade, koja je, pre bombardovanja, više ovlašćivala otpravnika poslova naše ambasade u Vašingtonu da obavlja i poslove političke prirode u samom Njujorku. To je bila mera usmerena prema meni lično, iz nekih razloga u koje ja nisam ulazio. Medjutim, sa početkom bombardovanja i prekidom diplomatskih odnosa sa SAD, naša ambasada u Vašingtonu bila je zatvorena, ostao je u njoj samo jedan mladi službenik, a zaštitu interesa sa jedne i druge strane preuzela je Švajcarska. Prema tome, ako su SAD imale određena pitanja koja su htela da pokrenu, trebalo je da ih prenesu Švajcarskoj, uključujući i to šta želi da učini sa našom ambasadam, jer je to tako regulisano međunarodnim pravom. Medjutim, tadašnja administracija SAD ne samo da je ignorisala Švajcarsku, nego je preko noći zauzela jugoslovensku ambasadu i izvršila premetačinu, tako da je ambasada bila u američkim rukama sve vreme bombardovanja. Koliko znam, to nije bio slučaj sa američkom ambasadam u Beogradu. Takav način postupanja kojim se ignoriše međunarodna praksa i međunarodno pravo nije baš najbolja preporuka za ugled i prestiž najjače svetske sile u tom trenutku. Bio sam prilično ograničen prekidom diplomatskih odnosa, ali sam istovremeno bio bombardovan neprekidnim zahtevima za izjavama i intervjuima od svih mogućih televizijskih stanica, ne samo u SAD i u zapadnim zemljama, nego i u Latinskoj Americi, Japanu i Aziji. To je bio veliki mentalni i

fizički napor, ali istovremeno i prilika da se nešto kaže što bi odudaralo od monolitnog medijskog i političkog neistinitog predstavljanja cele situacije u vezi sa bombardovanjem i njenim tokom od strane zapadnih medijskih centara moći. U stvari, postojao je politički centar moći u Stejt departmentu i u obaveštajnim službama, koji su davali hranu i instrukcije svim mogućim medijima u SAD i širom zapada pa i malo dalje, da se krivac za celu situaciju nadje isključivo u Srbiji, Srbima i Miloševiću, a da se agresori i svi njihovi saveznici, plus medijska i druga satanizacija, apsolviraju od svake krivice. Indoktrinirali su svetsku javnost jednostranim i vrlo sramnim pristupom zločinu koji je učinjen prema jednoj maloj zemlji, članici UN, koja im ništa nije uradila, koja je samo bila suočena sa terorističkim pokušajem jedne nacionalne manjine da se izdvoji putem besprimerne upotrebe sile. Ona je, kao članica UN, imala pravo da se suprotstavlja takvim terorističkim akcijama i da zaštiti svoju južnu pokrajinu od nasilja separatista. Međutim, to pravo joj je osporeno, pa je ona zbog toga bila kažnjena nezakonitim bombardovanjem. Imamo situaciju jedinstvenu u svetu, da se nezakonitom vojnom akcijom, zločinom protiv mira po definiciji Ujedinjenih nacija, vojno okupira srpska pokrajina od strane NATO-a, iako se politička vlast u toj pokrajini prenosi na Ujedinjene nacije. Odmah nakon toga, izaslanici koji će upravljati situacijom na Kosovu i Metohiji se angažuju na što bržem čišćenju Kosova i Metohije od svih pravnih i političkih oblika prisustva Srbije. Sve to je bilo protivno Rezoluciji 1244., po kojoj je trebalo da oni samo osiguraju mir i bezbednost radi sprovođenja ostalih elemenata Rezolucije 1244. Međutim sve je radjeno suprotno tom cilju, i to uz naglašeni pritisak tadašnje administracije SAD. Prvi međunarodni predstavnik, predstavnik Ujedinjenih nacija na Kosovu i Metohiji posle završetka bombardovanja bio je Bernar Kušner, kasnije francuski ministar spoljnih poslova. Kušneru je Ričard Holbruk, iako nije bio njegov nadređeni, jer Kušnerovi nadređeni su bili Generalni sekretar i Sekretarijat Ujedinjenih nacija, telefonom dao instrukcije da on ne treba da se rukovodi, da se obazire na uputstva koja dobija od Ujedinjenih nacija, nego treba da radi po svome, odnosno po onom što se dogovorio sa Holbrukom, a to je da Srbiju potpuno razvlasti od svih oblika prisustva na Kosovu i Metohiji. Kušner je to munjevito radio, jistiskivao je veoma brzo sve elemente prisustva Srbije, zatvarajući potpuno oči nad progonom 250,000 Srba koji su živeli u pokrajini i nad slučajevima osвете koju su teroristi vršili nad Srbima pojedinačno i grupno, ne odgovarajući nikada i nikome za te zločine protiv čovečnosti i terorizam.

ADST: Vratićemo se na taj period malo kasnije. Htela sam da Vas pitam nešto u vezi sa događajima koji su se desili par meseci pre donošenja Rezolucije 1244. U američkoj javnosti su veliku pažnju izazvali zarobljavanje tri američka vojnika i inicijativa u vezi sa njihovim oslobađanjem koja je potekla od Džesija Džeksona i senatora Roda Blagojevića. Njihov dolazak je u velikoj meri koordinisan od Vas lično. Kakvi su bili Vaši utisci sa pripremnih sastanaka koje ste imali sa njima?

JOVANOVIĆ: Prvo, zarobljavanje trojice američkih vojnika koji su prešli granicu iz Makedonije je normalan čin zemlje koja je u ratu, da svako prisustvo stranog vojnika odmah kontroliše, odnosno da ga uhapsi. To je izazvalo veoma burne reakcije u SAD, jer se smatralo da je nezamislivo da američki vojnik može da bude zarobljen od zemlje koja je žrtva agresije. Pojavio se Džekson, koji je svojevremeno bio i predsednički kandidat, sa svojim idejama da pomogne rešavanju tog problema. Pošto drugi pokušaji nisu uspeli, on me je kontaktirao i došao u Misiju. Ja sam posle niza kontakata sa Beogradom uspeo da prihvate dolazak Džeksona sa svojim timom radi razgovora, u uverenju da to može da raskrivi situaciju i otvori put za obustavljanje bombardovanja. Predstavio sam Džeksona kao čoveka koji je antimilitarista, koji je miroljubiv i koji ima politički vidik sasvim drugačiji od Bila Klintonu i njegovih jastrebova. To je prihvaćeno i Džekson je sa velikim brojem svojih ljudi, kojih je bilo petnaestak, krenuo za Beograd. Ono što je za nas bilo zanimljivo je da se među njima nalazio i Rod Blagojević, sin jednog našeg iseljenika posle Drugog svetskog rata. Blagojević me je prvo kontaktirao telefonom, ali ne u želji da pita kako može da pomogne zemlji svog porekla, s obzirom na to da je bio uticajan čovek i u Kongresu, nego da se raspita kako može da dobije vizu. Poslao sam ovu delegaciju u Beograd u uverenju da će to omekšati atmosferu i pomoći da se rat što pre okonča. Džekson je uspeo da dovede te vojnike, prvo u Nemačku, a onda u SAD, i dao je dobru i miroljubivu izjavu po povratku, kojom je zahtevao prekid bombardovanja. Međutim, to je naišlo na gluve uši, jer su politički upravljači u SAD tog doba bili neprobojni kao stena u odluci da Srbiju treba slomiti i nametnuti joj volju Novog svetskog poretka. Taj poduhvat nije otvorio put za političke kontakte koji bi vodili prekidu, čak je Rod Blagojević, od koga sam očekivao da će dati makar neku izjavu, da će biti ganut što njegova zemlja porekla strada od njegove nove zemlje koja ga je usvojila, bio potpuno nezainteresovan. Nastavio je sa svojim tvrdim stavom prema vlastima u Srbiji, što je mene prilično razočaralo, iako me nije iznenadilo. Kasnije je došao u sukob sa američkim

zakonom, pa je dopao robije. Tek nedavno ga je predsednik Tramp pomilovao, i izašao je iz zatvora. To je bila jedna od epizoda u ratu, koja je bila, na neki način, jedan mali svetli trenutak koji je mogao dovesti do političkih kontakata i razgovora, ali, nažalost, tvrda i beskompromisna politika predsednika Klintona i njegovih ratobornih pomagača, gospodje Olbrajt, pre svih, ali i drugih, bila je nepristupačna za bilo kakvo razumno prilaženje.

ADST: Sve ovo vreme, nisu postojali nikakvi pokušaji nadležnog ministarstva i državne sekretarke da sa Vama uspostave neku komunikaciju. Međutim, bilo je pokušaja nekih drugih američkih zvaničnika, koji su te nezvanične kontakte pokušavali da ostvare preko posrednika. Jedan od njih je bio Bil Ričardson, ministar energetike. Da li možete nešto više da kažete o tome?

JOVANOVIĆ: Negde sredinom bombardovanja, prošlo je oko mesec i po dana od njegovog početka, kontaktirao me je meksički ambasador, koga sam znao iz vidjenja. On me je iznenada pitao "Da li znate da Ričardson dolazi u Vašu zemlju?". Ja sam se iznenadio jer o tome nisam ništa znao. Posle kraćeg vremena, ovaj ambasador me je ponovo kontaktirao i ponudio da mi sa članom Vlade SAD, Bilom Ričardsonom, organizuje susret u svojoj rezidenciji. Premotavajući film sa našeg prethodnog susreta, zaključio sam da je on dobio nalog kao Meksikanac, da jednom polumeksikancu, članu Vlade Bilu Ričardsonu, nekako omogući susret sa mnom i on se snašao tako što me je iznenadio sa tom vešću. Imali smo taj razgovor u njegovoj rezidenciji, koji je bio prilično opušten, rekao bih i civilizovan i ugodan. Razume se, Ričardson nije mogao ništa da obeća, nije on bio taj koji je odlučivao, ali je hteo da ispita neke naše tačke i slabosti i da neke stvari proveriti. Ja sam pokušao da ga pridobijem za mirno rešenje, za prekid rata, time što sam naglašavao da taj nesrećni rat ne sme da bude i poslednja i najvažnija tačka u našim odnosima, jer nije u prirodi stvari naših odnosa da se taj rat nametne kao najozbiljniji događaj. Na neki način sam očekivao da će posle toga on uvideti da rat donosi više štete SAD nego njegov prekid i da treba da učine nešto da sačuvaju bogatstvo naših odnosa iz dva svetska rata, a ne da nas konačno izgube kao prijatelje. To je otprilike bio moj prilaz. Ričardson je rekao da ga pozovem telefonom kada god želim da razgovaram sa njim, dao mi je svoje brojeve telefona i u međuvremenu rekao da će da obavesti svoju Vladu o našim razgovorima. Prethodno je, naravno, proverio da li je moja Vlada saglasna sa našim susretom, što su neke uobičajene provere. Nakon našeg sastanka, ja

sam očekivao neku povratnu informaciju, ali ničeg nije bilo. Dva puta sam ga kontaktirao, on je bio u avionu, na nekom putu, ali rekao mi je da nema nikakvih novosti. Posle toga je ta stvar pala u vodu, NATO agresija je nastavljena na još žešći način, što pokazuje da njegovo izvešavanje nije uticalo na ratoborne vodje njegove zemlje. Tako da kontakti sa zvaničnicima, nažalost, nisu urodili nikavim plodom. Mada je Ričardson podsetio da je nekada bio u Jugoslaviji, da poznaje tadašnjeg predsednika Srbije Milutinovića od ranije, što sam znao i koristio da ga ohrabrim da sada ponovo dodje u Jugoslaviju, kada je najpotrebnije, i učini nešto značajno za obe strane. To, kao što vidimo, nije prolazilo, jer je on očigledno bio manjina u ratobornom sastavu tadašnje američke vlade.

ADST: Dolazimo sad već do početka juna 1999. godine. Informacija o prihvatanju ultimatumu i pripremi Kumanovskog sporazuma zatekla Vas je na jedinom putovanju van Menhetna koje vam je odobreno tokom ovog perioda. Da li ste imali neke naznake u zvaničnoj komunikaciji sa Beogradom da bi Slobodan Milošević mogao da prihvati ovaj ultimatum?

JOVANOVIĆ: Nisam imao, naprotiv, očekivao sam da će američka strana biti ta koja će prva dići ruke od rata. U međuvremenu se pojavio rastući pritisak u američkoj i nemačkoj javnosti da taj rat mora što pre da se zaustavi, da je on kontraproduktivan, da izaziva nestabilnosti u zemljama koje ratuju protiv Srbije i već su pomišljali i na to kako da se izvuku iz rata. Prvobitna ideja čitave agresije je bila da će, posle 2-3 dana žestokog bombardovanja, Milošević da premre od straha i odmah zatraži njegov prekid, odnosno da prihvati kapitulaciju. To se nije desilo, prolazio je već treći mesec, došlo je do erozije podrške javnosti, koja je naglo padala, unutrašnji problemi su narastali, a ideja o kopненоj operaciji protiv Srbije sa makedonske i albanske granice, koja je aktivno razmatrana i predlagana od nekih, je ipak bila zadržana kao nepraktična, jer je izlagala opasnosti gubitka života vojnika, što je za zapadnu javnost bilo neprihvatljivo. Na kraju, upotrebljena je ultimativna politička sila da se Srbija navede na prestanak rata pod uslovima koje je zapad napravio preko svojih posrednika, Stroba Talbota, Martija Ahtisarija i Viktora Černomirdina, ruskog predstavnika. U tome su prilično uspeali, ali su, ipak, pod pritiskom ruske strane morali da prihvate priznanje suvereniteta Srbije nad Kosovom i Metohijom. Nešto što su oni hteli da eliminišu odmah su morali da prihvate, a, s druge strane, morali su da prihvate i zahtev o ostajanju

jednog manjeg kontigenta vojske i policije radi čuvanja granice i pravoslavnih hrišćanskih objekata. To je uneseno u Rezoluciju 1244, ali ne sa željom da bude poštovano, nego samo da bi se prividno smirile srpska i ruska strana. Zato o tim odredbama o nekom smanjenom dozvoljenom prisustvu vojnog sastava Srbije nikada nije ozbiljno razgovarano, čak je i prepušteno u toj Rezoluciji da o svakom tom zahtevu odluku donosi komandant KFOR-a. To više nije u nadležnosti političkih organa, nego u okviru arbitrarne volje jednog vojnog komandanta, koji, razume se, nikad ne želi da ima tuđu vojsku na terenu koji kontroliše. Tako da je to ostalo mrtvo slovo na papiru. Ali to je jedan od niza dokaza da Rezolucija 1244, koja nije napravljena po hijerarhijskoj vrednosti pitanja, nije nikada ostvarena u delu koji se tiče obaveza prema srpskoj strani, dok su obaveze prema albanskoj strani potpuno ispunjene. I upravo ta neuravnoteženost u ostvarivanju i izvršavanju Rezolucije 1244 pokazuje koliko je agresivna snaga zapadnih država bila pristrasna i zainteresovana samo za albansku stranu i njihova očekivanja, ostvarivanje njihovih ciljeva, dok je potpuno ignorisala i zanemarila obaveze koje ima prema Srbima na Kosovu i Metohiji i prema nekom obliku produženog vojnog prisustva Srbije na Kosovu i Metohiji.

ADST: Za razliku od drugih sličnih situacija, praksa da se potpiše poseban sporazum kojim se definišu pravna i proceduralna pitanja u vezi sa UN misijom na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije nije ispoštovana, dok je u svim drugim slučajevima takav dokument potpisan. Zbog čega se odustalo, odnosno da li se zvanično odustalo od donošenja takvog dokumenta?

JOVANOVIĆ: Generalni sekretar Kofi Anan bio je ne samo nemoćan, nego i poslušan u odnosu na ciljeve tadašnje američke administracije na Kosovu i Metohiji. Po međunarodnom pravu i praksi, svako raspoređivanje prisustva Ujedinjenih nacija na jednoj teritoriji koja je bila sporna a pripada suverenoj državi, mora biti prethodno usaglašeno u sporazumu između države, u ovom slučaju to je Srbija, i Sekretarijata Ujedinjenih nacija. Taj sporazum govori o pravima Ujedinjenih nacija, o pravima Srbije, i tako dalje. To, što se inače radilo širom sveta, kad god su mirovne snage Ujedinjenih nacija ili Ujedinjene nacije imale ulogu u sređivanju situacije na nekoj spornoj teritoriji, izbegnuto je upravo zato da bi se svaki vid priznanja Srbije i njenog oblika prisustva na Kosovu i Metohiji sprečio na svaki način. Već sam rekao da je suverenitet Srbije nad Kosovom prihvaćen prilično nevoljno, pod pritiskom Lavrova,

odnosno Rusije. S naše strane, mi nismo mogli direktno već indirektno, preko ruske strane, da insistiramo na tom bitnom elementu, ali su u pogledu daljih oblika prisustva Srbije na Kosovu, kao što sam već rekao, angažovali predstavnika Generalnog sekretara, Bernara Kušnera, kao i Ričarda Holbruka, da po brzom postupku eliminišu sa Kosova sve oblike državnog i pravnog prisustva Srbije. Svi zakoni, svi propisi koje je Srbija imala na Kosovu preko noći su bili zamenjeni novim propisima koje je Bernar Kušner odredio ili onima koje su napravili kosovski Albanci. To je deo politike konačnog otkidanja Kosova i Metohije od Srbije. Od početka je bilo planirano da se u skoroj budućnosti proglasi nezavisnost Kosova i Metohije od Srbije. To su ataci i na Povelju Ujedinjenih nacija, i na Rezoluciju 1244, i na demokratski profil zapadnih sila. To je gruba upotreba sile u rešavanju pravnog i političkog pitanja dela teritorije jedne države, uprkos njenom suverenitetu nad tom teritorijom.

ADST: Već ste pomenuli da je, po dolasku i civilne i vojne međunarodne misije na Kosovo, došlo do velikog broja zločina prema nealbanskom stanovništvu. U svojim memoarima ste pomenuli analogiju sa aktivnostima zemalja saveznika u Bugarskoj nakon proboja Solunskog fronta. Da li mislite da se tu radilo jednostavno o trenutku kada se vojne snage nisu dovoljno snašle ili se radilo o nečemu drugom?

JOVANOVIĆ: Prvo, to je bio vid izrazitog neprijateljstva vodećih zapadnih sila prema Srbiji i srpskom narodu, koji su polazili od stava da je prema Srbima sve dopušteno: i gaženje međunarodnih pravnih i političkih instrumenata i Povelje UN. , Nikakav oblik milosti nije pokazivan prema Srbima i Srbiji tokom cele jugoslovenske krize. To je nešto što je samo po sebi nehumano i nedemokratsko. Zapadni svet duguje veliko izvinjenje i pokajanje istoriji zbog toga što su radili i što donekle još uvek rade prema Srbima. To je učinjeno zbog toga što je dato obećanje Albancima da će oni, u vrlo skorom roku posle okončanja agresije, dobiti svoju državu. Išlo se nemilosrdno preko srpskih argumenata. Da bi se to moglo lakše ostvariti, trebalo je bitno smanjiti broj Srba na Kosovu i Metohiji, a to se moglo učiniti samo jednom munjevitom akcijom, dopuštanjem terorističkim snagama OVK, koje su pod pritiskom naših regularnih policijskih i vojnih snaga bile izbegle u Makedoniju i Albaniju, da se sa svojim ljudstvom i naoružanjem preko noći vrate na Kosovo i Metohiju, i to pre nego što su snage KFOR-a mogle da se rasporede. Snage KFOR-a su imale zadatak da obezbede mir i bezbednost u Pokrajini, ali, ne samo što nisu htele da taj zadatak izvrše, nego su i

požurivale naoružane albanske teroriste da što pre uđu. Albanski teroristi su pušteni da udju pre KFOR-a na Kosovo, izgnaju 250.000 Srba, Roma i Albanaca lojalnih Srbiji i izvrše grozne primere osвете nad civilima, pojedinačno i u grupama, za koje niko još nije odgovarao, niti je bilo ozbiljnog isledjivanja koje bi dovelo do imenovanja krivaca, hapšenja, i tako dalje. Prema tome, dato je zeleno svetlo Albancima da se razračunaju sa Srbima i to na način koji će Srbe nagnati u beg sa Kosova i Metohije ka centralnoj Srbiji. To je nehumano, to je neodgovorno, to je suprotno Rezoluciji 1244 koja kaže da će za mir i bezbednost odgovarati KFOR. KFOR ne samo da nije odgovarao, već je ćutao i zatvarao oči pred svim što se radilo. Suprotno tome, etički stav komandanata zapadnih sila u Prvom svetskom ratu bio je da jedan zločin ne opravdava drugi zločin. Iako je bugarska vojska, saveznica Nemačke i Austrougarske, napravila strašne zločine nad srpskim civilnim stanovništvom, Srbi, koji su brzo oslobadjali taj deo teritorije posle proboja Solunskog fronta, bili su zadržani na granici prema Bugarskoj. Rečeno im je da neće oni ući u Bugarsku, nego francuske jedinice. Objašnjenje je bilo da bi Srbi mogli da se osвете, jer su bili ogorčeni zbog bugarskih zverstava nad srpskim civilnim stanovništvom za vreme okupacije. To je bilo ispravno, jer je bilo motivisano humanističkim razlozima, bez obzira na zločine koje su Bugari počinili. Taj odgovoran i etički stav uopšte nije bio prisutan, a još manje primenjen u slučaju Kosova i Metohije. Ako je bilo nekih pojedinačnih zločina sa srpske strane prema Albancima, to nije opravdanje da se Albancima dozvoli da takve i druge još veće zločine uzvrate prema srpskom civilnom stanovništvu. Ali bio je to deo političkog cilja da se Kosovo i Metohija što više očiste od srpskog stanovništva, da bi lakše moglo da se za koju godinu proglasi nezavisnom državom.

ADST: Sve to vreme, Vi ste, i pored svih nametnutih ograničenja, imali živu komunikaciju sa pojedinim predstavnicima intelektualne i političke elite u Sjedinjenim Američkim Državama, među kojima je bio i Henri Kisindžer. Kakvi su bili Vaši utisci o razgovorima sa Kisindžerom? S obzirom na to da je njegov uticaj na američku politiku i danas veliki, zbog čega su, po Vama, njegovi stavovi ignorisani od tadašnje američke administracije?

JOVANOVIĆ: Prvo, on je bio republikanac, a na vlasti su bile demokrate, i to demokrate opijene svojom moći - da su na čelu zemlje koja je jedini vladalac sveta posle okončanja Hladnog rata i propasti Sovjetskog Saveza. Ta moć je poprilično ugušila i moć rasudjivanja i

neki od njih su počeli da se ponašaju veoma nemilosrdno i policijski prema drugim državama, pokretali su ratove, kažnjavali, bombardovali i tako dalje. Meditativni politički Kisindžera, oslonjen na bogatstvo istorije i njenih pouka, nije mogao da nađe mesto u pobedničkoj euforiji koja je zapalila mozgove tadašnjih demokratskih lidera u SAD u post-hladnoratovskom svetu. On je bio skrajnut, ali je zadržao svoju nezavisnost rasuđivanja. Bio je protiv mnogih poteza koji su vršeni na prostoru bivše Jugoslavije, kao i protiv rasturanja Jugoslavije i brzog priznavanja nezavisnosti otcepljenih republika, kao i mnogi drugi zapadni lideri, među njima i lord Karington, Fransoa Miteran, i tako dalje. Mnogi od njih su upozoravali da će to potpaliti vatru građanskih ratova. Kisindžer je rezonovao vrlo pametno, bio je protiv agresije i za njeno što brže okončanje i ukazivao je na pogrešne političke korake tadašnje američke administracije. Istovremeno je, pošto su se SAD nalazile pred novim izborima, kada su šanse republikanaca bile u porastu, govorio da će nova vlada SAD pod republikancima morati da vodi računa o stvorenom stanju i neće moći odmah ili uopšte da izvrši te potrebne korekcije. Upozoravao je i da će demokratske ključne ličnosti, kao što su gospodja Medlin Olbrajt, Ričard Holbruk i ostali, nastaviti da deluju iz opozicije u pravcu održavanja stanja stvorenog pod njihovom vlašću na Kosovu i Metohiji, a protiv Srbije. Logički je govorio da naš položaj neće biti mnogo olakšan dolaskom republikanaca, upravo zbog tog kontinuiteta američke spoljne politike, nezavisno od promena na vrhu. Ona se može polako menjati, ne može brzo ni naglo, a to je već proces koji traje i koji nama neće mnogo koristiti. Ali Kisindžer je zadržao simpatije za nas, bio je, razume se, protiv Rambujea i njegovog izgovora za agresiju. Već sam pomenuo da je ultimatum konferencije u Rambujeu, kada je Medlin Olbrajt rekla da lestvica prema Miloševiću treba da bude tako visoka da ne može da je preskoči, Kisindžer ocenio kao alibi za napad i da je, praktično, američka strana kriva za izbijanje rata na Kosovu i Metohiji. Ponudio se da se opet negde vidimo ako ima potrebe da se ponovo konsultujemo. Medjutim, stvari su se brže razvijale i dolazilo je vreme kada sam ja polako privodio kraju svoj rok službovanja u Njujorku.

ADST: Pored Henrija Kisindžera, imali ste razgovore i sa predsedničkim kandidatom Pitom Bjukenenom. Kakav je utisak on ostavio na Vas?

JOVANOVIĆ: On je bio kritičar agresije i to je činio javno. Bio je inače čovek širokih vidika, nezavisan mislilac, slobodoljubiv. Nisam isključivao mogućnost da može da postane

predsednik, iako u to nisam mnogo verovao. Ali bio je jedan od predsedničkih kandidata i pokušao sam da ga kontaktiram. On je bio obazriv, nije hteo da to bude učinjeno na vidljiv i javan način da ne bi bilo korišćeno protiv njega u predsedničkoj kampanji. Naš razgovor je organizovan na aerodromu u Njujorku kao slučajan susret, međutim mi smo sedeli čitav sat i više, ja sam mu predstavio naš stav i dao mu neke naše knjige. Bjukenen je osudio agresiju, bio je protiv toga, i rekao je da će, ako on pobedi, stvari sasvim drugačije uredjivati. Očekivanja u vezi sa njegovim uspehom na izborima nisu bila realna i on nije pobedio, ali ostao je nezavisni mislilac, koji nije imao preveliki uticaj na američko javno mnjenje. Međutim, bolje išta nego ništa, jer drugi su bili kategorički angažovani protiv Srba i Srbije u svakom pogledu. Njihovo ocrnjivanje moralo je biti totalno i neprekinuto, i na tome se angažovao ne samo veliki broj političkih umova Amerike, nego, nažalost, i veliki deo intelektualne elite, a da ne govorim o medijskoj.

ADST: Postojala je inicijativa za Vaš susret sa Kolinom Paelom, koji je, kao što znamo, 2001. godine stupio na dužnost državnog sekretara u novoj, republikanskoj administraciji. Zbog čega nije došlo do tog dogovorenog sastanka?

JOVANOVIĆ: Pominjalo se i ime Kondolize Rajs u kontekstu moguće ministarke, odnosno članice nove republikanske vlade. Ja sam pokušao da preko nekih republikanskih veza zakažem sastanak sa njom i pregovori su išli u dobrom pravcu, ali ona nije mogla da dodje u Njujork jer je bila zauzeta predizbornom kampanjom, pa je taj planirani, predviđeni susret otpao. Onda sam se orijentisao na Pauela, koji je takodje bio vidjen za visoko mesto u novoj vladi. On je prihvatio sugestiju da se sastanemo i pokušali smo da se dogovorimo kako to da učinimo. Bilo je neophodno da on dodje u Njujork, jer ja nisam mogao da napuštam Menhetn zbog ograničenja o kojima sam već govorio. Bili smo blizu dogovora kada se desio politički prevrat u Srbiji i razgovor sa Paelom o Kosovu i Metohiji je izgubio smisao.

ADST: Iako ste i sami bili kritičar vlasti, zbog čega ste bili na udaru i samog Miloševića i njemu bliskih krugova, niste se odazvali pokušajima vrbovanja da se pridružite opoziciji. Čak ste poslali i lično pismo predsedniku Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, kojim ste kritikovali strano mešanje u izbore u Saveznoj Republici Jugoslaviji. Šta Vas je motivisalo za takav stav?

JOVANOVIĆ: Prvo, ja sam uvek imao demokratska ubedjenja i verovao sam u politiku OEBS-a, da izbori u svakoj od zemalja članica treba da budu slobodni i fer, bez stranog mešanja. To sam samo primenjivao u praksi. Pošto sam video da se SAD javno mešaju u predsedničke i opšte izbore u Saveznoj Republici Jugoslaviji, ne samo dajući političku i propagandnu pomoć i podršku partijama opozicije, nego šaljući i finansijsku pomoć, i to ne malu, na razne načine, vidljive i nevidljive, dozvoljene i nedozvoljene. To flagrantno mešanje u izborni proces jedne zemlje članice ja sam osudio u pismu koje sam uputio Savetu bezbednosti i ne pitajući Beograd za to. Smatrao sam da za to ni ne treba da tražim dozvolu, jer se očigledno radilo o flagrantnoj povredi odredaba OEBS-a i demokratskih standarda na zapadu i to moje dokumentovano, možda i oštrije pismo poslao sam predsedavajućem Saveta bezbednosti, da se distribuira svim članovima. To je i učinjeno, ali nije imalo nikakvog efekta, jer su SAD vodile svet posle Hladnog rata i nisu se obazirale niti su mogle da slušaju bilo čije prekore, pogotovo ne od zemlje koju su one rešile da preobrate na svaki način u svoju korist. A što se tiče tih pokušaja, prilazili su mi razni izaslanici, moji poznanici iz iseljništva i drugi, koji su pokušavali da mi predoče prednosti skretanja sa moje zvanične linije. Ja sam, razume se, sve to ignorisao i objašnjavao da ima i nepotkupljivih Srba, tako da sam to odmah odbacio. Oni su se posle toga povukli, iako su ponude koje su mi slate preko njih bile najveće moguće.

ADST: I u samoj Misiji je postojalo raspoloženje da je vreme da dođe do smene vlasti zbog mnogih dešavanja na unutrašnjem političkom planu. To je pokazalo i glasanje u Misiji na dan izbora. Po dobijanju zvaničnih rezultata izbora, poslali ste dopis novoizabranom predsedniku, Vojislavu Koštunici, stavljajući mu sve resurse Misije na raspolaganje kako bi se iskoristila pozitivna reakcija međunarodne zajednice i unapredio položaj Savezne Republike Jugoslavije. Da li ste dobili odgovor na ovaj dopis?

JOVANOVIĆ: Nisam. Ja sam postupio u skladu sa standardima međunarodne prakse i međunarodnog prava, da se, posle političkih promena u jednoj zemlji, kompletna diplomatija i ambasade stavljaju u službu pobjednika u toj zemlji, iako nisam bio pristalica nove vlasti, ni glasač ni član stranaka nove vladajuće koalicije, kao što nisam bio ni član i ni pristalica njihovih prethodnika u smislu partijskog organizovanja. Uradio sam ono što u uredjenim

zemljama radi svaki odgovorni profesionalac, stavio sam se na raspolaganje novoj vlasti. Odgovor, razume se, nisam dobio, iako ga nisam ni očekivao. Međutim, posle desetak dana, dobio sam hitan poziv da se odmah vratim u zemlju na savetovanje. Tog savetovanja nikada nije bilo, ja sam bio desetak dana u Beogradu, javio sam se Ministarstvu, rekli su mi da će mi se javiti, ali ni tog poziva nije bilo. Jednog dana sam u novinama pročitao da sam opozvan, što je bilo nepotrebno, jer sam već ispunjavao uslove za penziju i mogao sam mirno da budem penzionisan. Ali novoj vlasti je bila potrebna mala drama da bi se profilisala kao energična, pa je napravila i nekoliko grubih poteza, koji su, po meni, bili suvišni i nepotrebni, jer nisam predstavljao nikakvu prepreku u vršenju njene vlasti. Ali, eto, to se tako desilo. Nažalost, ta vlast se nije baš mnogo proslavila svojim delima i uspesima, zbog čega je desetak godina kasnije bila kažnjena silaskom sa vlasti.

ADST: Vaš doprinos tokom diplomatske karijere je ostavio dubok trag u diplomatiji i nekadašnje Jugoslavije i današnje Republike Srbije, bez obzira na te sitne drame, kako ste ih opisali. Vi ste veoma rado viđen gost na mnogim savetovanjima, konferencijama, naučnici Vas vrlo često pozivaju i pitaju za Vaše mišljenje i za Vašu analizu. I, zaista, taj doprinos i taj trag koji ste ostavili se osećaju i dan-danas. Kada sagledavate svoju diplomatsku karijeru, a evo već dve decenije ste u penziji, da li biste, iz ove perspektive, nešto uradili drugačije? Šta je u Vašim očima najveći rezultat koji ste postigli tokom Vaše izuzetno bogate karijere?

JOVANOVIĆ: Veliko pitanje. Za mene je rukovodeće načelo i kao ličnosti i kao diplomate, a posle toga i kao političke ličnosti, bilo da sačuvam svoju suverenu nezavisnost mišljenja, pre svega, a onda i zaključivanja. To mi je toliko bilo značajno da sam zbog toga bio spreman da žrtvujem brži napredak u diplomatskoj karijeri, pa i u političkoj, da ne bih doveo u pitanje to moje vrhunsko načelo. Inače, u diplomatskoj službi, gde sve vrvi od kontakata, ispitivanja, od preporučivanja, ja sam bio potpuno postojan iznad svega toga, radio sam svoj posao i pokušavao da unapređujem svoje znanje u toj oblasti, a prepuštao sam matici događaja da sama odlučuje da li će me negde koristiti ili ne. To mi je bilo važno i u političkom postavljanju. Uvek sam imao svoj sud, koji je imao samo jedno ograničenje, a to je da uvek i do kraja budem u službi nezavisnosti i slobode svog naroda i svoje države. Tako da sam bio vatreni zastupnik očuvanja bivše savezne države Jugoslavije, zajedničke države svih naroda i smatrao sam, a i dalje smatram, da je to bio zločin, ne samo od strane severnih republika,

Slovenije i Hrvatske, koje su prve povukle nogu i dale primer drugima, nego i zapadnih sila, koje su sistematski sve radile da dodju glave zajedničkoj državi južnih Slovena i da na taj način lakše zagospodare uticajima na širem balkanskom prostoru, što su, nažalost i ostvarili. To se ostvaruje i danas, a najveći gubitnici i najveće žrtve tih makijavelističkih poteza rasturanja Jugoslavije kao zajedničke države bili su i ostali Srbi i srpski narod.

ADST: Gospodine ambasadore, hvala Vam puno na vremenu koje ste odvojili za naše razgovore i na tome što ste svojim viđenjem i svojim sećanjima pomogli da se događaji koji su vezani za razbijanje nekadašnje savezne države, zajedničke države, sagledaju i iz druge perspektive.